

శ్రీ రో మ జ య ము

శ్రీ విద్యా రణ్యచరితము

ర చ న

బోధాన్వేందు - కవిత్వవేది;

వి. యక్. ఆర్. కల్లూర్. M. A., L. T.

మూల్యము
రు. 2-25 న.పై.

ప్రథమ ముద్రణము
వేయి ప్రతులు

శ్రీ సాధన ప్రింటింగ్ లిమిటెడ్
అనంతపురము

శ్లోక స్వామ్యములు

గ్రంథకర్తవి

1959

Copies available with :

SRIMATHI K, KAMALAMMA,

9/628 Near Railway Station,

ANANTAPUR

ఈ కవితనే వ్రాయబడిన “శాంతిసమాఖ్య అశోక చరిత్రము”పై
ఆంధ్ర కవుల అభిప్రాయములు

I శ్రీ జోస్యం జనార్దన శాస్త్రి - విద్యత్కవి, తాడిపత్రి.
అలభ్యురకుఁ డాధ్వరంబుగొని, యన్వాధానముఁ జేయ, సాం
పరలఁ, సాంతము సోమయాజులు, స్వయం బ్రహ్మత్వముఁ
బూన, హా

తలు, సుధాతలు, నేష్టపోత్య చమసాధ్వర్యాది, ఋత్విగ్గణో
జ్జ్వల రూపాల, మహాకవుల్, బహువిధచ్ఛందః ప్రయోగంబులఁ
జెలువుఁ గూర్చఁ బరశ్శతాబ్దముల విచ్ఛిన్నంబుగా సాగు, ని
ర్మల విజ్ఞానపు టాంధ్రవాజ్మయ హవిర్యాగంబు మధ్యంబునఁ
లలితామోద విశిష్ట సంస్కృత పురోహితంబు, నిర్వాణపి
చ్ఛిలసాన్నాయ మిహోపనాతమిదిగో “శ్రీశాంతిసమాఖ్య” కా
వ్య లలామంబు, “కవిత్వవేది” - నవ “బోధార్థ” శ్రుతం బెల్ల ర
ద్ధులు! పాశించి పవిత్రభావనల నద్యో నిర్వృతిం గాంచుడి! 1
పటువేగార్భట శబ్దయుక్తి యుతముఁ పావిత్ర్య సంధాయక
స్ఫుట వర్ణోజ్జ్వల శాంతగర్భ మమృతీభూతంబు, కల్లుారు వేం
కట నారాయణ తీర్థపాద హిమవద్గంభీర వాగ్గుంభనో
ద్ధట గంగాధురి తన్నుగాక నిఖిలాండ్రక్షోణి నేవేళలఁ 2
నిండినకుండ, పాండితి గణించిన మేటి కవిత్వవేదివై
యుండి, నిరీహభావముననో, రచనారతి లేకయుంటి, వే
యండనో; వ్రాయబూని తిటు లాంధ్ర రసజ్ఞుల భాగధేయమే
పండెను నేటి కోసుకవి! వందన మీ రచనాభిలాషకుఁ. 3

II. శ్రీ జి. జొషువ - మహాకవి, మద్రాసు.

విద్యమాన యుగంలో మహాకావ్య సృష్టి స్వల్పం. 4

కావ్య మీకొకట తీర్చింది. పాచీనారాచీన మహాకవుల ప్రాగ
 ల్భ్యం, మీ కావ్యంలో అడుగడుగునా గోచరిస్తూ పఠితల్ను
 ఆశ్చర్యమగుల్ని చేస్తున్నది. నన్నయలు, తిక్కనలు, పెద్దనలు,
 తిమ్మనలు, వీరిమీద కృష్ణరాయల ఆధిపత్యం కలిగిన, ఒక మహా
 కవి సమావేశాన్ని తలపింపజేస్తూ, మీ ప్రతిభను, ఎలుగెత్తి
 చాటుతూ యున్నది. రాయలసీమకు మీకావ్యం కీర్తి కిరీటాన్ని
 కీలించగలదనడం అత్యుక్తికాదు! క్రొంగ్రొత్త సంస్కృత సమా
 సాలకు, తెలుగు నుడికారాలకు మీ గ్రంథము కాణాచి. మీకు
 దీర్ఘాయు వగుగాక!

III శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి - మహాకవి, అప్పికట్ల.

మీకృతి సఖోకచరితా

భ్యాకను జేగొంటి, మదిని హ్నించితి, నాం

ధీ) కంఠాలంకృతియై

యాకల్పము నిల్చు సృష్టియని యనుకొంటి.

IV శ్రీ పి. శ్రీరాములురెడ్డి - మహాకవి, చిత్తూరు.

అశోకచక్రవర్తి పవిత్రచరిత్రము, మీ కలమున సువర్ణలిఖిత
 మగుట నమస్త కవి పండితపామరులకు గౌరవపాత్రమైనది. మీశైలి
 సుగమమై యేకధారగా ప్రవహించినది. అనర్గళ గంగాప్రవాహము.

V శ్రీ బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి - మధురకవి, కల్యాణదుర్గం.

సత్కవితా పిపాసువులకు, సత్కార్యాచరణ పరాయణు
 లకు, మీ 'శాంతిసమ్రాట్టు' ఆదర్శప్రాయమై, అచిరకాలమున,
 ఆంధ్ర సాహిత్యప్రపంచమున విజయకేతన మెత్తి విజ్ఞుల మెప్పింప
 గలదు. పోతనగారి శబ్దమంజులత, నాచనసోముని నవీనగుణములు
 మీ రచనలో జీవము పోసుకొన్నవి.

శ్రీ విద్యారణ్య చరితము - పీఠిక

(పంపాభారతము - ఆది సభాపర్వములు)

ప్రతిభా విలసితులు, అంభాంగ్ల సంస్కృత పాండితీసమన్వితులు, విశ్వ చారిత్ర వితత మతధర్మ విశదకర్మ బ్రహ్మవిజ్ఞానఖనులు, విశేషించి కపట మెఱుగని కర్మయోగులునగు కల్లూరి వేంకటనారాయణరావుగారి విచిత్ర సృష్టి యగు, ఈ పంపాభారతము, వారి భావానుభూతులను బహిర్గతముచేయు, ఆదర్శమై యున్నది. విద్యానగర సామ్రాజ్య సంస్థాపన మూలపురుషులగు, విద్యారణ్యుల పవిత్ర చరిత్రమై, గద్య గేయ పద్యాకృతులతో నొప్ప, ఈ పంపాభారత ప్రవంతి - పాండితీ చారిత్ర సంస్కృతులు ప్రతిఘట్టమునందును, ప్రతిధ్వను లీనుచుండ - మాఁడుపాయలుగా బ్రవహించునదై - నిరర్గళ గమన వేగమున నిర్గమించు, తి)పథగ ననుకరించుచున్నది.

శేసనిభములగు ధర్మవిధులు నూత్ర)రూపమున, నూటిగ హృదయమును జాటికైచు, నచనరచనమునఁ గూర్చఁబడును. వీచికల యుపరితలమున, బొరలు, విషయ సంఘర్షణములు, అందు జనించు మధురభావములు, చలనచిత్ర ప్రదర్శనమువలెఁ, దాత్కాలిక ప్రబోధాత్మకముగ జలయుచు లలిత మధురమగు గేయరచనమున నిబంధింపబడియుండును. అశేష శేముషీగమ్యము లగు, దివ్యరత్నములు తోడినకొలఁదియు ఊర నమృతధారలు అక్షయమగు సువర్ణకవితా పద్యపాత్రములందు గుప్తపరుపబడి యుండును. ఈ మాఁడు నడకలను, అప్రీయముగాఁ జేసికొన్న ఈ చారిత్ర)కరచనము, ఆయాయి అధికారులను, ఆయా స్వరములతోఁ చిలుచుచున్నదిగాఁ దోఁచును. విమల భావ రత్నములు, వీరి లేఖని నాశ్రయించి ప్రకాశించినవి.

“ఏకదీక్షతో కొండచినికి చేరి, పైకేగు తెరువును ప్రకటించియు, నిగర్వియై తోడివారల నంది చేచుకొనువాఁడే ధీరోదాత్తుఁడు” అని యీ కృతియందుఁ జేర్చొనఁబడినది. ధర్మరక్షకులగునట్టి ధీరోదాత్తుల యాదర్శ చరిత్రములను కళాఖండములుగా జలయించుటచే జాతికి, భావకు, ఎంతయో మేలు చేపూరఁగలదు.

ధర్మస్య స్థితయే త్యాగ మపి సర్వస్య కుర్వతః
మహాధీరస్య తేజాంసి, వసేయుః పురతో మమ.

అనంతపురం } షా॥ తంగిరాల వేంకటనారాయణశాస్త్రి M.A, Ph.D
9-5-59 } భాషా ప్రవీణ

ఆదిపర్వముపై అభిప్రాయము

శ్రీ కల్లూరి వేంకటనారాయణరావుగారు ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకు జీరపరిచితులు. వారు రచించిన పంపాభారతమున నాదిపర్వము వాఙ్మయ మందలి పలుపోకడలకు స్థానమై, యుత్తమస్థాయి నందుకొన్నది. అందాది ఖండము శ్రీ మాధవ విద్యారణ్యకృత జీవస్మృతి వివేకమునకు వ్యాఖ్యాన సదృశమైనది. విషయము నీతిబోధకము, తత్త్వ ప్రతిపాదకమునగుటచే నీరస ముగా నుండవలసినది కాని, రచయితకు గల సహజ చమత్కార వాక్య విన్యాస సామర్థ్యముచే రసవంతమై యొప్పినది.

ద్వితీయఖండ గేయ భూమికయందు, ప్రపంచమందు బయల్పడలిన విప్లవములలో ముఖ్యములగు పరాసు రహ్య విప్లవములకు, నాధ్యాత్మిక కాను భూతితో సమ్మిళితమగు భారతీయ విప్లవమునకు గల యంతరము చక్కగా వివ రింపబడినది. మానవత్వేషమునకు, సుగమము, ననుసరణీయము నగు మార్గ ధిందు సూచింపబడుటచే మనోజ్ఞమై యున్నది.

తృతీయఖండ మాంధ్రేతిహాసలహరి. ఇయ్యది, ఆంధ్రచరిత్రయందలి ఘట్టముల, పద్యాత్మక సంగ్రహ స్వరూపము.

ఏ రచనాపద్ధతి నవలంబించినను, సమర్థముగా సాగు శక్తి శ్రీ వేంకట నారాయణరావుగారి లేఖనికి గలదు. శ్రీ పంపాభారత మాంధ్రులకు గర్వ కారణమగు కావ్యమై వెలయగలదు.

నికారి వసంతము } విద్యార్థి శ్రీ ఎక్.ఎ. నారాయణరావు BA, B.O.L.
అనంతపురము } శ్రీ శాయిబాబా వేషనర్ ప్లాయర్ సెకండరీస్కూలు
ప్రధాన పండితుడు,

శ్రీ విద్యారణ్యచరితము (పంపాభారతము)

వట్టది:- శ్రీ వాణీవల్లభముఖ
 నేవిత సాశీల్యపూత! సీతానాథా!
 నీవంటి భూపుఁ డెటఁ గలఁ
 డీవే కైకొమ్ము - కావ్య మియ్యది - పెరిమన్
 నీ వాక్కు లమోఘములై
 పావనయశ మొందె “రామబాణము”లనగన్.

విద్యాపుర పంపాభారత సృష్టికి
 మాధవ విద్యారణ్యుల తపస్సును;
 సపభారత సిద్ధికి గాంధీ సత్యాగ్రహమును,
 సుభాష్ విక్రమమును;
 వికలాంధు నిర్మాణాద్యంత కాలములూ
 పాట్టి శ్రీరాముల త్యాగమును;
 మహాజనసేవకు దోడుగా

శ్రీ బూర్గల రామకృష్ణారాయ కృషియును;
 సంతరించినట్టి, సవిత్తమండలాంతర్వర్తి
 శ్రీ లక్ష్మీనారాయణాభిన్న

శ్రీ జానకీ రాములకు

భక్తి పూర్వక ముగ అంకితము.

ఓం తత్ సత్

ప • సా భా ర త ము - వి ద్యా ర ణ్య చ రి త ము

ఆ ది స భా వ ర్ష ము లు

వి ష య సూ చి క

1. ఆదిపర్వము - ఆదిఖండము (త్రత్వ) పుటలు
విద్యారణ్యుల యుపదేశములకు ఆధునిక వచన సమన్వయము 1-31
2. ఆదిపర్వము - ద్వితీయఖండము (ప్ర) శాంతి సందేశము
విద్యారణ్యోదయమువరకు, చారిత్రకీయ సింహావలోకనము 49
3. ఆదిపర్వము - తృతీయఖండము (వి) ఆంధ్రరాజ్య
ఆంధ్ర వాఙ్మయోదయ, వికాసముల సంక్షిప్త చరిత్రము 69
(సభాపర్వమునకు మున్నుడి - అకిన్ను) 70-72
4. సభాపర్వము - ఆదిఖండము (త్వ) కథకుడగు
(బ్రహ్మాండ) యతి వృత్తాంతము - విద్యారణ్యోదయము,
పూర్వాశ్రమము పంసాక్షేత్ర చరిత్రము 1-23
5. సభాపర్వము - ద్వితీయఖండము (ప్ర) మాధవ
విద్యారణ్యుల తపస్సు - జంబుకేశ్వర పాలన సమాప్తి
హరిహర బుక్కరాయలు హంపికి వెనుదిరుగుట 24-46
6. సభాపర్వము - తృతీయఖండము (రే) విద్యాకణ్య
సాయనులు, హక్క బుక్కరాయలకు తోడ్పాడి, దీక్షనొసగుట
విద్యానగర నిర్మాణము - సామ్రాజ్యారంభము 47-70
7. సభాపర్వము - చతుర్థఖండము (బి) హక్కరాయలు
విద్యారణ్యులచే వేదభాష్య సభారంభము - కాకియాత్ర -
బుక్కరాయల పరిపాలనము - విద్యారణ్యుల ప్రసాదము 71-95
8. సభాపర్వము - పంచమఖండము (య) వేదోక్తమగు
సంధ్యావందన కనువాదము - చిమబాటి, బుడతకీచుల
నోడించుట - శుద్ధపత్రము 96-128
9. పరిశిష్టము - వెన్నుడి ; కావ్యసమీక్షలు 201-212

శ్రీ విద్యారణ్యస్వామి - హంపి

శ్రీరస్తు

పంపా భారతము — ఆదిపర్వము

ఆది ఖండము

శ్రీకరమై, సుధాంధస వశీకరమై, సువివిక్తచింతనో
తేనెక వికస్వరాత్మ సుమ, సిద్ధకళోల్లసిత ప్రభాత శో
భాకరమై, నమీహిత శుభప్రభవోత్తరమై, సుసాధు ర
క్షాకరమా, పరాత్పరమహ స్సిధు, మాకు నభీష్ట సిద్ధులకా.

(“పరులకల్మికి, పార్థియేడ్చే పాపి కెక్కడ, సుఖం కద్దోయ్ ?
ఒకరిమేల్, తనమేలనెంచే నేర్పరికి, మేల్ కెల్లలోయ్.”

— శ్రీ గురుజాడ వాణి.)

నాంది:—

ఓం తత్స వితుర్వరదే !

పాత్రస్మరణీయే ! యనుచు, ప్రాబల్యుల సు

క్షీతారవముల భూసురు

లేలేజంబును గొల్తు రదియు నిచ్చు శుభంబుల్.

1. శ్రీవలసే జ్యేష్ఠాదేవియు చంచల. నేటి శామికులు, దీనులు, వికలులు, మరునాడు కాలమహిమచే, యజమానులు, భాగ్యవంతులు, సాకల్యులు గావచ్చును. ఉపాధి భేదమే, కరుణాదులకు పాత్రీభూతమగుచున్నది. ఈషణిత్రయ దుస్సావర్థములను, బూర్తిగా విడిచిన మానవులు, స్వల్ప సంఖ్యాపరేయగుట నెందటి దొసగులపైన, మన మానేకపడవలనో ?
2. అవేశపడినవో ఆరాటమే కాని, అవకతవకలు మాడిపోవు. అందరుజీవులు నవాదినండియు అనందముమాత్రమే ఆశించుట సహజవృత్తి. అస్వాద

నానంతర మానంద మొకటియే యైనను, ఆశించునప్పు డది యనేక రూపములతో నవతరించుచున్నది. ఏకమనేకమై, పర్యవృత్తమై, సుఖ, సంతోష, పుష్టి, తుష్టి, కీర్తి, భోగ, జయ రసాదులతో, భిన్నభిన్న రూపములతో, సైహికముగా నవసరమగుచున్నది.

3. ప్రతి యొకరికి నావశ్యకమగు దానిని, తనకే లేదనికాని తన కొక్కనికే వలయుననికాని, యానేకపడనేల! దానిని లేనప్పు డాశించుట న్యాయమే! ఆశించి యితరులకు లేకుండ చేకొనుట యాసురమగు పశువృత్తి. చతుర్విధోపాయములతో ప్రయత్నించి, సాధించి, ఇతరులతోపాటు, తానును, అనుభవించుటయే మానవత్వము !

4. ఆశ, ఆశించినదానికై పృయత్నము, ఫలావాప్తి ఇతరులట్లు, తత్సృఖాను భవముచే తృప్తి, మానవతకు సహజమైన లక్షణములు. అదియే సుస్వార్థము ! సుస్వార్థమునుమీరి కేవలము పరాశక్తితోప జీవియగునాడు, మానవుడు దేవతలలోనివాడు ! అతఁ డాదర్శపురుషుడు.

5. ఆదర్శపురుషు లుత్తములు. ఉచ్చస్థితి నున్నను ఆధోముఖు లాకాసాంద్రతచే పరాపకారులైన దండనీయులే ! అట్లుగాక, పరస్పరాశ్రయమగు సుఖము నితరులతోపాటు, తమకు నచ్చిన జైయక్తికరీతి నాస్వాదించుచు, పొరుగువారల పుణ్యగతి కడ్డుతగలనివారే మానవులు !

6. తమకు భోగములకు వలయు సాధనములు (భూమి, నౌకరి, ధనము, బలము, ఆశ్రయము, అధికారము, మేధస్సు మొదలగునవి) సేకరింపవలెను. కాని తమ కుపకరించునట్లే సేకరింపవలెను ! ఎక్కువ లభ్యమగుచో లేనివారి కది పంచవలెను. పంచనిచో, లేనిప్రజలు దానిని నిర్బంధించి తీసికొనుట నమంజనమే యగునుగదా !

7. ఇతరులనుండి వారికడ నెక్కుడుగ నున్నదానిని తీసుకొనుటలో వారికే లేకుండు చేయరాదు ! వారిని కాయిత వాగ్గీతుల హింసింప నవసరములేదు!

మానసికముగా వారు లోభులగుటచే నొప్పిపడుదురు ! వారిలోభమే, వారి మనస్సులో వ్యాప్తమై, ఎవరు బెట్టిన నీటిని, పొవకుండు, భాంజముతోగూడ కార్చినట్లే, వారిని కష్టపెట్టుచున్నది.

8. పతిభోగానుభవముచే, పాపులైనవారి, పాపమే, శిక్షార్థము కాని పాపముచేసిన వ్యక్తులు చరమ శిక్షార్థులుకారు. కావున మరణదండనము, పాప పరిహారమునకు, ప్రాయశ్చిత్తము కానేరదు. సాపవ్యక్తికి, వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యము నుడిగించి మానవసంఘమునుండి వేటుపఱచియుంచుటే శిక్ష. మానసికముగ పరివర్తనకల్గి, మరలి, పాపి, మనుష్యతనొందుటయే, శిక్షాభిప్రాయము కాని, ప్రతిహింస లక్ష్యముకాకూడదు !

9. మరణదండన విధించుటచే, మానవుని పరిణతిని మానవుడే యడ్డగించిన వాడగును. మానవునికన్న వేటగు ధనాదులు పరిహరణీయములే కాని మానవుని ప్రాణము, హరణీయము కాదు. అట్లే మానవ సౌఖ్య సౌందర్య మానవాగ్నిలసనములు ! వాగ్నిలసనమే స్వాభిప్రాయ ప్రకటనము !

10. స్వీయసౌఖ్యము, స్వీయ సౌందర్య సౌఖ్య మానములు, స్వీయ వాగ్మితి యనునవి ప్రతి మానవునకు. స్వకీయములు. వీనికి జైయక్తిరక్షణ యుండవలసినదే. ఒరులకు వీనిని హరించు, లేక బలాత్కరించు హక్కులేదగుట, తద్వినియోగములో, పరపీడికానట్లు వర్తించుట ప్రతివ్యక్తికి విధి ! ఇదియే మానవత్వ మహాకృతిలో నాగరకతా ప్రథమలక్షణ వ్యంజకమగు నాదిమ నూత్రమై యున్నది.

11. ఈ నూత్రము సృష్ట్యాదినుండి సిద్ధమైనది. ప్రతివ్యక్తికి గల ప్రాణ వాక్కు సౌందర్య మానములు ప్రత్యేకరూపములలో, సృష్టిలో వ్యక్తము లగుచున్నవి. ప్రత్యేకత, ప్రత్యేకతలో నైక్యత, వికృతలో భిన్నత, భిన్నతలో మరల పూర్ణత, యనునవి అనంతకోటి జీవరాసులలో, అనంతరీతుల, వికసించి, ముకుళించుచున్నవి ! ఇదే సృష్టిలోని స్థితి తైభవము !

12. వ్యక్తిత్వ ద్యోతక ప్రత్యేక లక్షణ విలాసమే. సృష్టిలాస్యము ! వానికి సంఘ సంఘస్థలలో విశ్వమున నొదవు పరిణామ వికాసమే స్థితిరూపమగు విష్ణురీల ! క్రమక్రమ సాంక్రామిక తద్వలయమే, విభిన్న ఫలోదయావ శిష్టమగు శివతాండవము ! ఈ మూటిప్రదర్శనమే వ్యావహారిక జగన్నాటకము.
13. సౌఖ్యధారణకు కూడు గుడ్డ లవసరములు ! సౌఖ్యవాంఛ, వాతావరణ కుటుంబముల ననుసరించి యేర్పడును. సౌందర్యమానములు ముఖ్యముగా, నింతులయంద వర్తించుటవలన, వారి చిత్రవృత్తులనుబట్టి, యమూల్యమో, మూల్యమో, యగుచుండును. వాగ్విధానము, బాల్యశిక్షణ, కీల, విద్యా రోగ్య, వంశమర్యాదానుకూల.
14. ప్రాణ, సౌఖ్య, సౌందర్య వాఙ్మనములు నాల్గును క్రమ పరిణామ పద్ధతిలో, సాంఘికోన్నతికి దారిప్రియునబై పోషణ కోరును. అధికపోషణము లభ్యము కాకున్నను సామాన్యస్థితియైన నావశ్యకము. సరాసరి స్థితి కనుగుణముగా, పోషణపద్ధతిని, సంఘము, రాజ్యము సవరింపవలెను. సవరింపనిచో, వానాశ్లేశ భిన్న దరిద్రనారాయణ కోటి, హాహాకారములతో, తద్దేశ కాంతి నిర్మూలనమునకు యత్నించుట, అభ్యుదయమార్గమని నేటి ప్రపంచము భావించుచున్నది.
15. కాంతి విధ్వంస మకాంతిజ్వాలలచే నగును. అకాంతిచే తీవ్రభయము, హింసయు, బయలుదేరును. హింసాదు లావేశకోద్రముల నినుమడింపజేయును. అట్టిచో ధర్మాధర్మ విచక్షణయు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును నంతరించును.
16. వ్యక్తిగల సుఖ సౌందర్య వాక్పాణి మానములలోని, స్వేచ్ఛ నశించి, సంఘమునకే సర్వాధికారము సంక్రమించినచో, వ్యక్తి సంఘములకు గల పరస్పర సమత్వ బాధ్యతలు నన్నుగిల్లును. సుఖ సామ్యము లేనిచో, సంతో

షము, బాధ్యతలేనిచో సౌఖ్య సౌందర్యములు నుండజాలవు. అవిలేనిచో జీవితము, యంత్రారూఢమగును. యంత్రములు సజీవములు కానేరవు.

17. సజీవ వ్యక్తి బాధ్యతల సమష్టియే సంఘమై, ఆభ్యుదయ గామలగు సంఘముల వికృత పయత్నమే, రాజ్యపద్ధతిగ దనరినగాని, ధర్మాధర్మములకు తావేలేదు. ధర్మమే సుధారణానుషంగము. ఆ ధర్మములేనిచో నిర్బంధమో, అల్లకల్లోలమో, శరణ్యములగును. నిర్బంధమువల్ల కల్లోలము తెచ్చిపెట్టు వృద్ధి పరిణామములు, సజీవములుకావు.

18. కావున, వ్యక్తి సంఘ పరస్పర సమాశ్రయ, సమస్వాతంత్ర్య బాధ్యతలతో నొప్పిన లోకములోనే, శాంతి సంతోషములు పెల్లివిరియును. శాంతి సంతోషములులేని జీవనము వ్యర్థము. వ్యర్థముగనుండుట సృష్టి లక్ష్యము కాదు. సృష్టి ఆదర్శము అనందకృషియే.

19. ఆ యానందము సత్యము, శివము, సుందరము ! కాని యసత్యమును సుందరముగ భ్రమించుటయు గలదు ! సమీపముననున్న శివంకరమును, సత్యసుందరముగ భావింపకయుండుటయు గలదు ! అట్టివేళలలో, మన హృదయపూర్వక సమన్వేషణమే శరణ్యము !

20. సుఖపూర్ణమైనది నిష్కలుష హృదయ మొక్కటే ! స్వేచ్ఛాచారమును గాక, తాన చేయవలసినవిధిని ప్రేమించుటయు, సంతోషమునకు త్రోవ ! ప్రతివ్యక్తిలో నిమిడి, బహిర్భూతమగు నిస్సృశక్తియు, నేదో యొక యభ్యుదయ నిమిత్తమే కలదు ! తానేమిగానుండుట కీశ్వరునియిచ్చ తనలో సహజముగా ప్రకటితమో, అట్లనే తానుండి తాను చేయగగినది, లోకమున నొనరించుటయే సమచింతము !

21. అందరును సంసారనౌకలో క్లుప్తధారులుగ నుండజాలమకదా ! తెడ్డు లేయు వారును గొందరు వలయును. దగ్గరనున్న దానిని మాత్రమే గమనింపక, దూరమునుకూడ గమనించిననే, కర్తవ్యము బోధపడును. వెదకినచోటనే

కాక, మఱిచ్చటనో, నీకర్తవ్యము నీయానందము నణిగియుండనగును !

22. సుఖాస్తిక్య మొక యావశ్యకభావము ! యదాభివం తద్భవతి యనుట హుళక్తికాదు. వసంతకోకిల మాహ్లాదపరివశమై అస్తిక్యగీతమునే యాల పించుచున్నది. కోకిలాలాపమును, వాసంతశోభయును పరస్పర వర్ధక ములే కావా ?

23. సంతోషము, లోకములోని యథాస్థితిని గ్రహించి, తదనుసారి, లౌకిక జీవిత సుసంపదను యథాశక్తిగా నార్జించి తృప్తినిొందుటలోనే కలదు. శ్రమికులు, కష్టకులు, కార్మికు లట్టి మానసిక తృప్తివలననే, సుఖితులగు చుండిరి ! తనకువలెనే యొరులకును, సమ సుఖదాయకమగు ప్రవృత్తి వల ననే, లోకమున సంతోష మెదుగుచున్నది. భావిని ఫలవంతముగా జేయ వలెనని, భవిష్యత్ శోక పరంపరల నూహించుకొని, అద్యతనము, నఘ్నక్షేక పంకిలముసేతయు, వమ్ము సుమ్ము !

24. శైషయిక వైముఖ్యమును, పృథానముగ భావించురు, కొందరు ! విషయ వాంఛను విడుచుటకంటెను, యథాశక్తిని, విషయములను పరపీడనముకాని తెన్నున, సాత్త్వికముగ తుష్టిగ ననుభవించుటయు మేలు ! తృప్తికన్నను మేలిమి సంపద లేదు. ఆది యున్నవాని కన్ని సుఖసంతోషములు గలవు కాననే, నిరాడంబర స్మితము వారి ముఖసీమ నాక్రమించుచున్నది !

25. నవ్యదోలఁగు ప్రేమ హృదయములలోనే, పరమప్రభుఁడు నివసించగలఁడు. హృదయమే స్వస్థానరకమాలను చూపించును. తనమేలు నితరుల మేలును లెక్కించుచుండువాని హృదయమే పరమాత్మునికి తొంగిచూచుటకు కవా టము తెఱచియుంచును. మనలోని సద్భావములే, వాక్క్రియలలో బయ ల్వడి, మనశీలముల నిరూపించును.

26. ఉన్న హర్షముతో, అభిన్నసుఖముతో, నకళంకముగ నవ్యము. సిల్లల వలె నవిష్టంభము. నవ్యుటచేతనే పువ్వులు వికసించి సురభిశములగుచున్నవి.

సంతుష్ట యావనహాసమే, వయస్సు ముదిరినకొలదిని, యథాప్రాప్తి సంతృప్తిలో లీనమగుచు శాంతిగా పరిణతి నొంది మనల నాత్మసాధము చేర్చు సోపానపరంపర యగుచున్నది.

27. మానవుడు శైషయికాస్వాదన పారవశ్యముతో, పాపమొనరించుటయు, దానికై తగవులాడుటయు, దానికై మోహవాగురలో చిక్కుటయును మాత్రము జూచి, నరజాతికి జలకట్టరాదు! పరస్పర సంతోషకారిగా నెంతవర కతడు లోకసేవకు బాల్పడుచున్నాడో గమనింపవలయును. కాని నిందాస్పదములనే విమర్శకులు నెమరువేయరాదు. సత్కృతినే యూహించి దానిని తన యావచ్ఛక్తితో చేయువాడే సజీవుడు! సంతోష సత్క్రియాపరతను బ్రోత్సహింపని భావములు, జీవితములు, స్వప్న తుల్యములే!

28. ప్రతి సత్క్రియయు, ప్రతి సత్యభావమును, ప్రతి సద్భాషణమును, లౌకిక సౌందర్యమునుబెంచి దాని నలౌకికము దివ్యముగా మార్చును! నీజెట్లు విశ్వ సింతువో అట్లే నీ పురోగామిత్యముండును! భావసత్త, భవ్యమైనచో, దుర్మనోలయము సిద్ధించి, శుభమే యంత్యమును లభించును! పాపియ్య యుడు కునకు సహింపలేనిచో పక్షాన్న మెట్లు లభ్యమగును?

29. సౌందర్య మశారీరకము నలౌకికమైనంతకే, యది శివము శాశ్వతానంద దాయకము నగును. అప్పుడే అది సత్యకిరణముల కాశ్రయము. అదియు నాత్మీయానుభూతి యగును. ఆత్మీయానుభూతి నంటియే ప్రకృతి పరిణామము జరుగుచున్నది.

30. ప్రకృతి పరిణామము, ఆత్మానుభూతియు, నైక్యవిభూతితో ముందునకు సాగినప్పుడే, జీవనాభ్యుదయము నిష్పన్నమగుచున్నది! ధనము, కీర్తి, ఆశ్రితవర్గము, మిత్రబృందము, కళత్రపుత్రులు, ఆరోగ్యబలములు, మనల నుండి విడివడిపోవచ్చును కాని ప్రకృతి పరిణతమగు ఆత్మానుభూతి వేరు

పోదు. అత్మానుభూతి, ప్రకృతి విభూతిలోడి యైక్యానుగుణపరిచితియే సుమా!

31. ప్రకృతి మానవీయము కాని, శౌతికము కాని, యాశ్చిక్షైవికము కాని, యొకే స్థాయిలో, సత్యము ఆనందము సుందరమునై యున్నది. ఒక చిన్నయడవి తెల్లలూ పూచిన పూవుగూడ ననంతభావ పరీమళ మిళితమే! జలజల ప్రవహించు నెలయేటినీటిలో దొరలిపోవు కొండమల్లెలుగూడ, దర్శనమైనంత, యనంతర మెంతకాలమో హృదయాద్భుతై, బుడగలుకట్టుచు, తారుచునే యుండును! ప్రకృతిదృశ్యము లెంత సుమనోహరములూ కాని, ప్రతిదృశ్యము, నిశ్శబ్దమై ఖరితో, మనలో నఖండభావముల రేకెత్తించుచుండును.

32. దురాశావేళ పిశాచముచే పట్టురడ్డ మనుష్య పశువుల కీదృశ్యములు కానరావు. కాబట్టి తస్మాత్, జాగ్రత్! జాగ్రత్! ధనవ్యామోహము, పరకాంతా వ్యామోహము, ఆహంబరకీర్తివ్యామోహము, అధికపదవీవ్యామోహము, అహంకారము, ప్రకృతి సమ్మఖమునుండి, మనలను వ్యావహారిక లోకపు బురదలోనికి దింపి, కాళ్ళను కదలనీయవు! ఇంక ప్రకృతిదృశ్యము లెట్లు కానవచ్చును?

33. మంటిబొమ్మ మొదలుకొని మానినీమణిదాక నీశుని ప్రతిబింబమగు ప్రకృతి నుండి, నీకై చూచి యేరుకొన్న, నీమన స్తేజోబింబములేయనుట నీవెఱుగు వరకు, అనూయాద్యేష క్రోధ లోభ మోహ వ్యామోహములు, నిన్ను ఏకాకిగాచేయును! నీదృష్టి యథోముఖమగును! నిన్నే నీవు బంధించుకొని, నీవెదుగుచున్నట్లే యనుకొందువు! కాని యెదుగుచున్నది నీ యజ్ఞానాంధకారపు నీడయే కాని, నీవు కావు!

34. నీవొక సత్య స్వయంప్రకాశ ప్రకృతికళవే! నీవుకూడ నొక యనంతానంద దృశ్యకళమే! నీవంటికళ లనేకము లైకృతాభరమున, నానంద సృష్టి విలసితములు నీప్రక్కనేయున్నవి! కాని, వానిని హ్రస్వపఱుచుట

వలన, పరపీడన పరాయణ తమోభాగివియై యుంటివేకాని, ప్రకృతిదృశ్యముల పరికింపగల, ప్రేమ వివేకమేదీ నీకు !

35. ప్రేమతో పృథ్వియంతయు సుపరిజామ విభాసితమని యెఱుంగమ ! ప్రేమయే జెల్లరు, వికృతభావమే శక్తి. సదభిమాన సాత్త్వికాహంకారమయమగు ప్రేమతో, పరిహింసాప్రయుక్తి విషస్పర్శలేని ప్రేమతో, నిన్నును నీ పరిసరములను గుర్తింపుము !

36. ప్రకృతి పగలును రేలును నొకటి, పగటి మనోహర దృశ్యానుభూతులే, రేలలోని మధురస్మృతలు. పగలు సృష్టి; రాత్రిలో సుఖాలయము. రేపవళ్ళును, సృష్టిలోని శక్తుల స్థితి తాండవములను, ఆనందములో తల్లయమును చూచుచునేయున్నవి !

37. రేబవళ్ళుకూడా, వసంతునిసోకుచే, నితాంతకాంతము లగుచున్నవి. వసంతుడు మాధవుడే ! చరాచర ప్రాణికోటియు, (క్లాంతిని, క్రాంతిని వీడి, సురిగి తిరిగిపోయిన జవశక్తులు, తమ నాడులలోనికి మరలి, ప్రవహింపగా) శోభావంతములగుచున్నవి. పరాశక్తి, ప్రాణరూపిణియై, నిండాది సోగలై వాలుకన్నులతో, మనలో నిండి చూచుచు, మనలను బయలుసుండి చూచుచున్నది.

38. ఆందుననేకాబోలు దృష్టిలో, ద్రవ్య, దృశ్యము లైక్యమై, మనకు తన్మయత లభించుచున్నది ! హిమశైలములలోని మంచు కరిగి, మైదానములలోని తరుషండములపై మండలీకృతమగుచున్నది ! అశ్వత్థ దేవదారు పిచుమంద మాకంద చందనాదు లగ్గలముగ బూచి యరుణహిమి శ్రీ రమణీయతతో మనలను, రేతాకు నాలుకలతో బలుకరించుచున్నవి ! పల్లలోని చివురుజొంపములపై, తొలకరివానబిందువు లాణిముత్యముల సరములవోలె తక్కురీనుచు, మనలను, భరద్వాజముల యాలాపములతో, నాహ్వనించుచున్నవి.

39. అహో! ' సూర్యభగవానుడు ప్రసన్నములైన పంచభూతముల పరివేషముతో, సప్తవర్ణముల సౌఖ్యమును, సరసలోనే పృథగ్వింశతి, కాంతి భానువులతో సత్కరించుచున్నాడు! ఈ మహాసుందర, పవిత్ర, శుభ సమయమున, సాటిమానవుల కానందము, సాధుమార్గమున సంతరింప సంకల్పించుకొమ్ము! నాదినాదయిన లోపల నినుపపెట్టెలో, నీ మంజుల మనస్సుతో పాటు దాచియుంచిన ధనసామగ్గిలో, నించుకంతయైన నితరుల సుఖమునకై, నీ నిర్వృత్తికై, పంచిపెట్ట నెంచుకొమ్ము. ఈ వసంతమే, యీ ప్రకాంత భానుదయమే, యీ సుమనోవికాసమే, యీ యమృతానంద భావమే, ప్రకృతి నీకై యనంతపర్యాయములు, వెలికి గుమ్మరించి నది, నీ యెఱుకకు తట్టనేరేదా?

40. ప్రకృతి యానందమయి. నీ యాత్మయు ఆనందమయము. ఆత్మప్రకృతుల సంకతలమున నగింపుకొని లాలించు మంత్రనూత్రవర్తి పరమాత్మ యానందమయఁడు. పరస్పరాశ్రిత తార్యత్వికవోరే, నీ త్రిపుటి (ఆత్మ ప్రకృతి, పరమాత్మల సమ్మేళనము) సర్వానంద సంపుటికరణమే కాన, ప్రకృతిని ప్రేమతో నాలోకింపుము.

41. స్త్రీకుల్యయగు ప్రకృతి యన్ని ఋతువులలోనూ మనోహరిణియే! గ్రీష్మములో పెనుమలల గవులలో చల్లగా నివసించును! వర్షములలో చెట్ల కొమ్మల కొనలనుండి జారి నేలపై హరిణములతో పాటు పరువెత్తును. శరదృతువులో వెన్నెల వెల్లియై విశ్వములో ప్యాపించుచు, శిశిరకాలములో శిథిలమైన యాకులను రెమ్మలను, దూసివైచి, స్నానార్థము సన్నని జలుగు దాల్చిన సంసార కాంతవలె, పసుపు కాంతులతో, పైకగిరిపోవు శకంతముల కలకలలతో, పరమ పృథువును పిలుచుచున్నది!

42. ప్రకృతియంతట పరమార్థమున్నదని, గోటువాద్యపు తంతుల వ్యక్త ముధుర నివాదాస్పదమైనట్లు, యుధుతల యులుపులు, కోడిమాతలు, గిజిగాండ్ర

గూళ్ళు, చీమల సేనలు, విశదము కేయటలేదా? ఒక పూవుగల కాండలో, వినిల కాళమను పందిరిలో వేలాడు నొక తెలియేయిలపలుకులో, నురువు గ్రుక్కుచు నొడ్డును రాపాడు నొక పారావార తరంగములో, నెంత పరమార్థము, సృష్టిశిల్పము, మణిగియున్న దో వివరించువా రే? పచ్చని పాదపముల, తోచులే, భగవదాలయములు కావా? మన మెల్లరిము, పతులు మృగములు, మానవులు, భగవానుని బిడ్డలమే కాదా?

43. అసంఖ్యాక నీరవతారగుచ్చములు, విరంతర తరంగగాములగు జీవనదులు అభ్రంశములగు గండకల కిఖరములతో మేఘములచాలను డీకొనుచున్న యుత్తుంగ పర్యతపంతులు, నిశ్శబ్దమైన ఎలుగులతో మంతనము లాడుచున్నవి! అభింస పరిమేళనరుని ఖండవిభూతులవి! ఇంద్రధనుస్సు (కామునివిల్లు) మానవుని తనువు, పరమని మలుగుపలుచు 'తెరలేమా' విచ్ఛేదితావయవ విజ్ఞానముకొఱ కుపకరించు యాత్యయా లేక యాత్మవికాసమునకు దోడ్పడు ప్రకృతి పరిణామ సుందరదృశ్యమా, యేది వాంఛనీయము?

44. లేతయాకుల పూల పూతలతో నాత్మాంకుర వికసనర నైపుణ్యము చూపు, తోటమాలి, సత్యము తలకుదాకున ట్లుచ్చస్థాయినుండి మంద్రమనకు దిగుచు, భావతంత్రుల మాటుమోగించు గాయకుడు, తనరాకకై నిరీక్షించుచు తనయార్జన మమృతముగ భుజించు నాల్బిడ్డలపై శ్రమతో కష్టించు కూలి, లోకకాంతికై యోంకారము తానైన యోగి, వారువీరవక నెల్లరు నీకుని సేవనే చేయుచున్నారు! ఏమిపని, యెంతపని, యెట్టిపని, యను ప్రశ్నలతో పనియేమి? చేయుపనిని యథాశక్తిగ, మనశ్శాంతిగ చేయువాఁడు ప్రతీవ్యక్తియు ప్రకృతి పరమాత్మల భక్తుడే! దేహములో నేయంగము కష్టించినను, దేహమంతయు నాకృషికి స్పందించునట్లే, విశ్వసృష్టిలో నేకృషి జరిగినను, విశ్వాత్మ్యుడగు భగవానున కది విదిలేమే యగుచున్నది.

45. అనంతానేక సృష్టిచిత్రములలో నేకము నఖండమునగు సత్యము, మఱి

హారములోని నూత్రమువలె నిరంతరమై, పూర్ణతను భజించుచున్నది. ఆ పూర్ణ సత్యానంద లేళ్ళమైనను, నీకు గోచరించెనేని నీవు ధన్యుడవు. దాని ననుభవించుటకు ముందు తద్దర్శన మావశ్యకము. దార్శనికవిజ్ఞాని జైనంత మాత్రమునగాక, దర్శనోత్కంఠయున్ననే, పూర్ణము నీవుపొందింపగలవు కాని, డంబముతోకాదు.

46. దర్శనోత్కంఠ, మైత్రిలో నిమిడియున్నది. మణులను దడవినచో లోని మాత్రము పట్టుదొరుకునట్లే భగవానునిచే ధృతములైన ధూతములలో, నీకు మైత్రి కలుగవలయును! మైత్రిలో ధర్మకరుణ, ఉపకారేచ్ఛ, విశ్వాసము లంతర్భూతములు! ధర్మదయా నక్షీకూలముననే, మైత్రిదర్శణము నీకు లభ్యమగును, కాని, నీపదవి నాశ్రయించి నిన్నుజేరు పడతులవలన, నూరక క్లాపించు పతితులవలన కాదు.

47. మిత్రులు మైత్రివలననే లభింతురు! సానుభూతి నశిలమిచ్చియే, మిత్రులు తమ లోపములను, నీయెదుట నుంచినచో, కినియక, త్నమతో వాని నంగీకరించు విశ్వాస భావావిష్కరణమతోపాటు, నిన్ను నీమిత్రులు స్వీకరింతురు! మైత్రి శుద్ధదర్శణమువలె పరస్పరమలగు లోపములను, సుగుణములను రెంటిని దర్శింపజేసి, యవ్యాజ పీఠికొఱకుగాని, సహజోపకార వృత్తికైగాని ఏర్పడిన విశ్వాసబంధముచే, పరస్పరము బద్ధులనుచేయును! వ్యావహారికాహంకృతికి ముందుండిన, సామరస్యమే, మైత్రి చేకూరినతర్వాత పూలలోని రేకులవలె సంతోషపెట్టును!

48. మైత్రి మిత్రుని మదితునిజేయును. విశ్వాస త్నమాజల సేవనము లేనిచో, మైత్రిమొక్క తలయై త్తదు. మన గుణశీలముల నాదర్శమాలుగ గొనియే, మన మితరుల కైల కట్టుదుము కాన మనమిత్రులు మనవంటివారే యగుటయు తటస్థించును! మనగుణములు మన కాదర్శములగుటచే మన సంకుచితాదర్శ

మానముచే, నతి సమీపములను నైతము, మన మొక్కచో నిందార్హులగు నెంచుచున్నాము.

49. మనము పూర్ణులమైనగాని మనయాదర్శములు పూర్ణములుగావు కావు న బంధుమిత్రుల సేవడింపఁగదు! గుణలేశమును బ్రస్తుతించుటచే సహృదయుని హృదయ మానందించును! మైత్రి యలవడినచోట యధార్థభావణ మావశ్యకమేకాని, కఠిననింద త్యాజ్యము! నీలాపనిందలను, కొనలలో జారుచు నాలుకలను, నీచెవిలో జోనుపక, సౌఖ్య కళాఖండములనే, నీ కనులలో దొలఁకనిమ్ము.

50. మనలో మంచివారలలోనే ఎంతో చెడ్డ, ఎన్నియో దొసగులున్నవి. కాబట్టి శత్రుదోషమునే విరివిగా బేర్కొను టొకప్పుడు, కాలుని ను ప ముక్కను, సుత్తితో వేల్చుచేయునపు డెగురు మంటవలె, నిన్నే మాడ్చి వేయవచ్చును. మిత్రుఁడు విరోధించిన నతనికన్న శత్రువుండఁడు. కావున నీయాత్మను నీవే పరిశోధించుకొని, (నిన్ను నీవు తెలిసి) పరిశుద్ధమైన, యధార్థమైన, స్నేహబలముతో, పరిసరముల వానంద మందిరములుగా మార్చుము.

51. పరులు నీకొనరించు మేలేమేని పలువక, వారిచేసిన యపకృతులను, దూఱులను, మఱచిపొమ్ము. నీ మంచితన మప్పుడే సురభిశమై, యా యాదర్శపు వాసనలు, నిన్నుదాటి రెండుమాడు తరములవరకు వ్యాపించును. మంచివాసనలు సర్వజన మాన్యములకదా? ఒరులు నున్నగొప్పికి వచ్చి నిన్నున్నతస్థాయిలో నుంపగల్గుటకు, తమతో నితరుల తప్పుల నొప్పుకొని, మఱచి, కష్టజీవుల కుపకారమునేతయే విధిగా నెంచుకొనుము.

52. కష్టజీవులే ధన్యు లెందుకనగా పదకములో పొదిగినప్పుడే అపరంజికి, అందలి రత్నములకు, కాంతివచ్చునట్లే, దుఃఖము లనుభవించినవానికే సుఖముల విలువ, ఆనందపుచలవ అర్థమగును! మనలను మనము జయించి మన వాతావరణమును మన కనుమాలముగా మార్చుకొని, మన యనుభవములను

మంచి కుపయోగించినప్పుడే మనజీవితములు మాన్యములగును ! కష్ట సంగతులైనచో, మన నైజలోపములు బయల్పడి సకరించుకొనుటకు మనకు శిక్షణ కేంద్రము లగుటయు, జెనుదిరుగుటకు వీలులేని యాపత్సమయము లాసన్న మైనప్పుడే యా యిరువుతోవలూ నెదురుపోయి, గమ్యస్థాన మేగుటయు తటస్థించును. ఉదయించిన తార లొడిగి యంతర్నితము లగుచున్నట్లే ఏటేట చలికాలము దాపరించునట్లే, ప్రజీవీతమున, కొన్నిఘట్టములు వికటించియు వీరును.

53. ఆపత్తులలోనే మానవునికి స్థైర్యము, ఆత్మవిశ్వాసము, అచంచలదీక్ష, అలపడి, జీవితపరిణామ మేర్పడును ! దొమ్మపొగరు దొంగలకును కలదు కాని, ధీరుల ధృతి యుత్తముల కబ్బునట్లే, ఏకాంతముననే, ధీశక్తు లుజ్జ్వలత హించునట్లే, కష్టములను సహించుచు, సత్కార్యసిద్ధి యొనగూర్చుకొనుటవలననే, సాశీల్యమేర్పడుట కాస్కారమగును. కావుననే నీ కతి సన్నిహితులవలననే క్షేళములుకల్గి ఖిన్నుని చేయునప్పుడును, కష్టము సార్వజనీనమనియు, కష్టాంతమే సుఖానుభూతి యనియు తెలిసికొమ్ము. నీకును, లోకమునకును శాశ్వతానందకరమగు కార్య పరంపరలోవే, క్రమబద్ధుడై మెలగుము.

54. ఆత్మసిద్ధికొఱకు నీ జీవితము సంకీర్తముచేతువో, లేక యెరులభాగ్యము పొందుటకై, నీయాత్మనాశనము కల్పించుకొందువో, నీవే నిశ్చయించుకొమ్ము. ప్రభువులగు బుద్ధుడు, జీససు, శ్రీరాముడు, చన్నమార్గమున నీవునుపోయి యాత్మసిద్ధుడవు కమ్ము. వారలు చైవావేశితులని, నీవు కావని, జెఱవకుము. పత్రిజీవుని, సువిశ్వాస పరాంతరంగమున, సత్కర్మజ్ఞానలయ హతయోగీశ్వరుల, ప్రభువులనగు, శ్రీరామ, బుద్ధ, శివ, జీససులు సర్వధా సహాయమునకై సన్నద్ధులై సమీపముననే వేచియున్నారనుట ముమ్మాటికిని సత్యమునుమా !

55. విశ్వాస చౌర్య ల్య మల్పమానవ లక్షణము! అసురావేశముచే నవిశ్వాస మొదవినప్పు డంతయు, ఆత్మాభిముఖుడవై, అత్యంతాత్మక్రద్ధతో ముందు నకు సాగిపోయితివా, మానవత్వావధి నధిగమింతువు. అనంతవిశ్వ జాగృతి, యఖండతేజము నిన్నావరించును. అప్పుడు ప్రేమానంద పీయూష ధార లచే, పునీతుడవగుదువు; కాన నీ వితరుల నధోగతికనుపు పెడతొన నెడసి, యుత్త మాత్మవిశ్వాసబలముచే, నెల్లర యున్నతికై యత్నింపుము.

56. అమావాస్య చీకటియేయైనను తెల్లవారక మానదు! దుఃఖ సహిష్ణుత, శుభాశయవిశ్వాసము, చావులోకూడ చావని ప్రేమ, నిత్యాత్మసంతుష్టి, నీ వలవఱచుకొని, లోకసుఖము, స్వసుఖము నొకటిగా తెలిసి, వచ్చిన క్షేళములను, ఆకాభంగములను గణించుట చాలించి, పట్టుదలతో వైకి పాకి పోయెదవా. నిన్నదృష్టశక్తు లావేష్టించి. కృతార్థునిచేయును. ఆ గతార్థులపై యాగ్రహింపక, నీ యశక్తియే కార్యభగ్గుతకు కారణమని యెరిగి, సత్త్వము నాశ్రయింపుము. దుఃఖాగ్నిలో కాగి కరగి, కొత్తదనముతో గొఱలిననాడే, మేలిమిగుణముల, మెఱుగుబంగారపు, మిక్కుటులు కాంతి కాంతులు, నీకు సహజములై, సర్వానందమును, సంపాదింపగలవు!

57. బహూకృతి నందుకొనుటయే ప్రధానమని పతితలోకము పాటించుచున్నది. నైజమగు నర్హతతో కష్టనిష్ఠురములను క్రమముగ నెరించి తామై తటస్థించిన బహుమానములు పవిత్రములే కాని, పరులను వంచించి పైకొన్నదానిని పెద్ద యనుకొనుట వేలమువెట్టికాదా? “అరంభింపదు నీచమానవులు” కాని, ప్రజ్ఞానిధులు పార్థివ భారము లుజ్జగింపరుకదా! ప్రకృతిరంగములో పరమదయాళుడై, ప్రరమప్రభువు ప్రాపంచికులపై జూపు తాల్మికి మేరయే లేకున్నను, కృపిలేని యాడంబర గౌరవమున కట్టులుజూపు నీచులే, పెక్కు రున్నార.

58. అపత్తులు మహాత్ముల పాలిటి సంపత్తులు! కాదంచినలలో తట్టితలు తెలు

వడినట్లు, విపత్తురంపరలలో వారి నిసర్గ సామర్థ్యములు బహిర్గతము లగుచున్నవి. జయింపగలగుదునని విశ్వసించువానికే, విడువని ప్రయత్నముచే, విజయ మావిస్కృతమగుచున్నది. గాలిపటములు వాయువులు క్రింద దూటి పైపై కెగిరిపోవునట్లే ధృతిగల సజ్జనుడే కష్టనష్టముల కనిష్టముజూపక నభ్యుదయకృషితో, సత్యాత్మోన్నతి కెగట్రాకును.

59. భగవంతుడెప్పుడును కరుణాశుభై లోకాభ్యుదయ పరిణతికే తోడ్పడుచున్నాడు. ప్రకృతిశక్తుల సమక్షములోనికి విజ్ఞానులను తీసికొని పోవుచున్నాడు. అంతరిక్షములో మేఘమాలల దాటించి చందమామలోనికి కుజ శుక్ర గోళములలోనికి, ప్రకృతీయు దనయాకృతియైనందున జార్చుచున్నాడు. ఇన్నిటి నానందించి తానున్నానని మరల మరల ఘోషించుచున్నను, మానవునికా నిశ్శబ్దసంకేతము, వేదిలేని జెలుగు, కూన్యముకాని యాకాశము, ఆకాంతమేలేని నివేశము, ఇంచుకయు నర్థమగుటయేలేదా?

60. ప్రకృతి పరిణామములు, సత్కృషిమూలములు, కారణకార్య పరిణర్థములే కాని, గ్రుడ్డిపోకలుకావు! ఊరకకూర్చున్న నేదియు కాదు! నడుముబిగించి కర్తవ్యమును యధాశక్తి నెరవేర్చినవాడే మానవుడు! అన్నియు మనకు నంతరాయము లైనప్పుడును, వేసరక, ఉత్సాహియై, వివిధ ప్రయత్నించి విశ్వమును తనవైపు త్రిప్పుకొనగలిగినవాడే మనీషి!

61. ఏప్రయత్నమును వృధాకాదు! కొండపైనుండి చూచినప్పుడు పత్యకము దాటినచ్చితిమని తెలిసికొందుము! కావున కన్నీటివరదలలో లేలుచు, కనికరముతో నవ్వగలవాడే ధీరుడు! దగ్గరి దురాకా కందర దుష్క్రియా కందకములలో కాలుజెట్టక, నేకదీక్షతో, కొండచివరికి చేరి, పైకేగు తెరువును ప్రకటించియు, నిగర్వియై, తోడివారల నంది చేదుకొనువాడే "ధీరోదాత్తుడు!"

62. పాపపంకిలములో పాడుపురుగులుగా పారాడుచున్న ధన పదవీధరులు, అన్నదమ్ములకు, పొగడినవానికి, గంధిలములవోలె, దుర్గంధిలములగు దురధి కారధనముల దోచుచు, నిరుపేదలగు యోగ్యులతోటి, చేతులుజాపి నిరీక్షించుచుండ, వారి ను క్షేపించుచుండిరా! పాడుగుచేతుల పంపకముతో మానిపైకెక్కినవారిని, క్రిందద్రోసి, యున్న పండ్లను తిన్నవారై, తమ నాశనముతోపాట టధర్మమునకే తాముతోడ్పడుట యేమిపనియని యాలోచించి, పశ్చాత్తాపముతో దుస్సావర్థములేని సత్కర్మాభ్యుదయమునకై వారు సన్నద్ధులగుదురా? తొందరతో తోలందమునకై గడ్డిదిన్నను, తప్పుడు డబ్బు తిప్పయైనను, దేవుడు తుమించునేమో! కాని కృతఘ్నులను, ద్రోహహింసల నఖిలాంతరాత్మ సహింపఁడు సుమా!

63. బురదపుర్లులు, పూడుపాము లేవీ కఱవలేదేయని పరిహసించు పాపైశ్వర్య మత్తులారా! విఱ్ఱిగిగకుండు! శ్రీరాముండు, శ్రీయుధిష్ఠిరుండు, శ్రీమదశోకుండు, శ్రీ హర్షవర్ధనుండు. శ్రీ విక్రమాదిత్యుండు పాలించిన భరతఖండములో, శ్రీ వేదవ్యాస, విద్యారణ్య, సమర్థ రామదాసులు గురువీరము నధిష్ఠించిన భారత ధర్మకాలలో, చిరకాలము మీరుండజాలరు! బీద లొక నాడు కాంతితో సత్యచక్రముక్రింద, విజయ నీరాజనములు పట్టి, సమగ్ర స్వతంత్ర సౌజన్య పూర్ణభారతిని భద్రముగ నిల్పగలరు!—హెచ్చరిక!

64. ఒక్క భరతఖండమే కాక విశ్వమంతయునిండిన మానవజాతి హృదయ మొకటే! రాత్రిలోని యుడుగజములట్ల, మేధావంతుల బుద్ధిబలములు, విభిన్నజ్యోతులు ననేకములు కావచ్చును, కాని హృదయ మహస్కరుని జెలుగువలె నొక్కటియ! ఆహృదయ ముఖండ ప్రేమానుబంధ సముజ్జ్వల మయ్యెనా ప్రకృతి తరలో దాగి మనల నాడించు నీశ్వరుండు జలికి రాగలడు. అప్పుడు భూతలస్వర్గము ప్రత్యక్షమైనట్లే!

65. అఖండప్రేమ పాథోరాశిలోవే, యానందామృత కలశము సుజనుడై

మానవుడు ధన్వంతరిగా తనచేతులతో పట్టి చూపుచున్నాడు. అట్టివారే మహాత్ములగుట, శ్రేమ, స్వార్థదుష్టము, ఖండమును కానేరదు. విశ్వ మానవకోటి రూపమున శ్రేమ ప్రకృతిమయుఁ డఖిల పాలనానురక్తుడై యున్నందున, నీ యిరుగుపొరుగువారి కొనరించిన యవ్యాజోపకృతి, యా పరమాత్మునకే ముట్టుటవలన తుదకు సుఖించునది నీయాత్మయే. ఒరులకు హాని యేత్తీరున జేసినను తుదకు ఘాతపడునదియు నీయాత్మయే !

66. కాబట్టి సహజజై విధ్య విరోధకార్యగు, మిథ్యాడంబర వ్యావహారిక జగత్తు పైసనే, దృష్టిని కేంద్రీకరించి, విత్తైక్య, విజ్ఞానమయ, శ్రేమసుధ నోలక బోసికొనకుము ! మాఱుకొరు మమత మాని, శ్రేమశక్తిచేతనే, విశ్వవ్యాపారము ప్రవర్తిత మగుచున్నదను యధార్థతను గుర్తింపుము ! ద యా సా ను భూతులు, శ్రేమలో నిమిడియే యున్నవి. శుద్ధశ్రేమ యధికమగు కొల దిని, పరమప్రభుని యఖండసాన్నిధ్యము, మనలో నగ్గలమగుచున్నదినుమా !

67. ఆత్మవత్సర్వభూతాని యని పెద్దలందురు ! కాని శ్రేమ కృత్రిమము, ఘనత కవలంబించునది కాక, మానుష్యత కాశక్యకమై, కాయమనకు, త్వక్కువలె యుండనే యున్నదగుటచే, సంసారచక్రము ప్రవర్తింపమగుచున్నది ! పరమప్రభుఁడు ప్రకృతికి నీకు భిన్నుఁడుగాలేక నీయందే యుండుటచేత, నీవు శ్రేమించినవారికై తాపత్రయ పడుచున్నావు ! ప్రభువును గుడిలో, నీ వుంచినావే కాని, ఆతిఁడుమాత్రము. నిజముగా నీలోపల, నీ వెలుపల నిండియున్నాడు !

68. శ్రేమ నానాదశల నలరారుచున్నది. పురుషశ్రేమ విజయకారణముగ, తలపైకెత్తి పుష్పవికసనము ననుసరింప, శ్రీ శ్రేమ బాధానహిష్ట్యతో, వినమ్రమై, ఘోరత్వవల్ల వృత్తి ననుకరించును. ఒక చిరునవ్వు, ఒక మంచుమాటయో, ఒక కనికరపుచూపా, ఒక ప్రోత్సాహభంగిమమో, ఒక మంజుల లేఖయో, ఒక మధురాపాంగమో, ఒక కైదండయో, ఒక భుజ

స్వర్ణయో, ఒక యాలింగనమో, ఒక యప్రయత్న చుంబనమో, ఒక యకలంక ముఖైఖరియో, స్త్రీస్థిమును నూయనీని యొకనడకయో. ఏదో యొకతీవిగా ప్రకటితమగుచున్నది, ప్రేమ! తోడివారల గోడ్మాడునట్లు, సదయహృదయతను, క్రియాత్మకముగ నిరంతరముగా, సహజముగా, దాల్చినవాడే ధన్యజీవి!

69. మైత్రి, దయ, పరోపకారనిరతి, వలసినచో స్వార్థోపేక్ష, తలదండ్రుల యెడ విధేయత, నాతిచరామి యని యగ్నిసాక్షిగ నుడివినదానిని భార్య యెడ నాచరణలో నుంచుకొనుట, ప్రతిఫల వాంఛారహితమగు వాత్సల్యము కష్టసహిష్ణుతతో కడవరకు నిల్చు కారుణ్య సౌశీల్యమే, ప్రేమ! మానవతకు శిఖరి, పావనతకు పరమావధి, నిర్వంచక సౌజన్యప్రేమయే! సత్యప్రేమకు చావులేనేలేరు! ఆది యనంతమై, లౌకిక పారలౌకిక సౌఖ్యమునకు బునాది యగుటచే, నిజముగా నమూల్యమే!

70. అప్రేమ నిబంధనబంధమే క్షుణ్ణుంబజీవనము! మనవారికి మనము సేవచేయుటకు ప్రేమయే మూలము! పరస్పర సుఖప్రీతులు కారణాంతరములే కాని, సహిష్ణుతయే సహజభర్త మాప్రేమకు! తల్లిపిల్లలలో, వివాగ భూచర జలచర జీవవర్ణములలో, దేనిలోనైన, నీప్రేమ నీశ్వరుడే నించి, తన్నే తాను వలపించుకొనుచుండుట, నిత్యదృష్టమగు, నితాంత శైచిత్ర్యము!

71. నాయిల్లు, నామగడు, నాభార్య, నాపిల్లలు, నాయూరు, నాదేశము, నాభాష యనిపించునది యెల్లయుప్రేమయే! నాయనదగినవారికి ద్రోహము తలపెట్టుటయే దుస్సాన్విర్థము! తాను, తనవారు, సరులు, బాధకు పాల్పడనియట్లు, సామరస్యముతో, జీవింపగల్గుటే సుస్సాన్విర్థము! సుస్సాన్విర్థత మేరల నతిక్రమించి, యనంత విశ్వసౌఖ్య స్పందనమున, తాను నొక యంశమై, లీనమగుటయు, ప్రేమావర్ణమే!

72. జైవాహికము, సౌదర్యము, ఉత్తమ జననము నగు శ్రీమ, మానవునకు సహజముగ నేయున్నది! దురాశాఖండమే సున్నితమగు, శ్రీమపాశమును, తెగగొట్టుచున్నది! తనయందు బద్ధమగు భాగనావేశము, పరాపజయ పర దుఃఖభాజనమునై, లోభమోహములై, యసంతుష్టిచే క్రోధమాత్సర్యములై యల్పజయముచే మదమై, సుస్వార్థకామమును, దుష్కామముగ మార్చి జైచుచున్నది! తుదకు దురాశను సాధించినను, తా నేకాకియగుటవలన, నాజయము శ్మశానసౌఖ్యమీయై, తనకు, తనలోని ప్రభువు దూరమగు చున్నాడు.

73. ప్రతిమానవుఁడు, విశ్వాంశమేయగుట, విశ్వము జీవకోటిఖండముల యఖండ మండలాకృతియే యగుట, పౌరుగుపొత్తు కురురక పాక్కు భాగ్యము, సాపథూయ్యవృత్తమగు దుఃఖమేయని, తుదిసే, దుర్మనస్వి యెఱుంగలఁడు! పరులనుండి బలాత్కరించిన బంగారమే ప్రధానమను దున్నీటిజీవన మొకా నొకనాడు దుత్ఫరమేయగును! పదిమందికలిసి జచ్చుటయు పండువే కాన, తరస్పరాశ్రయ జీవనమే, సుజీవనము! సహజముగా, సాంఘికమైతి) అక్షితమగు, మానవజాతి కఖండశ్రీమయే యవలంబనీయము!

74. మానవజాతి యున్నంతవఱకు, స్వ, పర, పరిమార్గముల మూడు నుండవే యున్నది! అవి సుఖసామరస్య సువాసితములా? లేక హింసాత్మక భోగ దుర్వాసితములా! యను విచక్షణమొక్కటే కావలసినది! మాఘములోనే మల్లెలు సోగసులు గల్గును! కాని, మల్లెల జీవితములు పూర్ణవికసితము లైనట్లే, మానవునిజీవిత మల్పకాలమే యైనను శ్రీమచే నది పూర్ణవికసితమే కాగలదు!

75. ఒదికాన ప్రేమనేర్చిన సౌశీల్యమే, మానవున కావశ్యకము, గాని, యచ్చుల హల్లుల నేర్చికూర్చి, యనర్థముల, విచిత్రముగ, చిత్రించు నేర్పు దార్పు, విద్య, యంత యావశ్యకముకాదందు, వేత్తలు! భారతదేశమున జన

పరంపరాప్రాప్తములగు వేదములు, స్మృతులు, కథలు, తత్త్వములు, తెలివి కూతపట్టులుగనుండెనేకాని, విద్యులలు సాంకేతిక శాస్త్రాభ్యాసమునకే యేర్పడినవి' ఇప్పుడో భోగవాంఛలబెంచు పాఠశాలలే కాని, సౌశీల్యము నకు దోహదమిచ్చు గురుకులములు మృగ్యములైనవి! మానవాత్మను మాన్యముగ మార్చునది దుశ్శీలవిద్యయా! సౌశీల్య వివేకమా!

76. మిత్రదోహమునకు బాల్కడనిదై, కొలఁకులలో, పక్షుల రెక్కలలో, పూలరేకులలో, వృగముల పరువులలో, పైరులు పెరుగు తీరులలో పరగు సృష్టిని పరిశీలించుకొనునదియగు, సహజ ధీ సౌశీల్యముపైపు వ్యాప్తికి, యత్నింపుడు! పరిహాని కుపకరించుచు, నధికారము ప్రక్కకే మొగ్గు విద్యానైచ్యమునకు తిలాంజలి నొసంగుడు' యధార్థజీవనము సాగనిండు. (చచ్చిగను శాంతిగలను); ఉండి యొరులకుపెట్టిన వట్టిబ్రతుకులకన్న నుండ కుండియు నొకనాడైన నతిథిలో సగబాలు పంచుకొన్న జన్మ మల్పకాల మైనను సార్థకమే!

77. సత్యప్రేమకు ఊంటికి. సౌజన్యమునకు చావులేనట్లే, సత్యగునకును మృతి లేదు! యుగములు తిరిగిపోయినను, కొండలు పిండియైనను, తారలు తీరి పోయినను, ప్రపంచ నగరములన్నియు పాడుపడినను సత్యము మాఱదు; మాయము కాదు! సత్యమే ఆచరణలో కణత్రయము నెఱచినచో ఆశోగ్యము! సత్యాశోగ్య సుజీవితములకు సన్నిహితుల మగుదుముగాక!

78. 1 మంచితనము, 2 నిష్కల్మషచిత్తము, 3 ప్రకృతిసాహచర్యము, 4 శాంత హృదయము; 5 ఉపకారపరత, 6 విభుక్త ధర్మనిర్వహణపూర్వక నిత్య సంతుష్టి, 7 సౌజన్య సామరస్యముల కిక్కునదుగు సాంఘికజీవితము, 8 ఆభ్యుదయకృషికి సన్నద్ధమగు కాయము, నను నెన్నిదియు నష్టకష్టముల నిర్మూలించును. ఓవియ సౌశీల్యగ్రాహకములు! ప్రేమికుల కఠోర యశస్వి కల్పాశ్రయములు! దేవునిపన్నిధికి లేలికగ గొంపోవు రాచబాటలు!

79. పనిచేయకుండ పెడిని పట్టకలయునను పాపప్రటాశను వదలి కలుషపంథలో,
కనరానిపదవుల కామించుటను త్యజించి. నిశ్య సంతృప్తితో నీ కర్తవ్యము
నెరవేర్చుము! ఒరులే నీవైనట్లుగా నెనరుగలి, నీతిని జలయింపుము! అనన
సరపు మాట లాడినకొలది మారునేతలెచ్చును, మరియు వరభావముల వరం
బడి నిలువయు తగ్గును. కాన, వలసినంతయే పలుకుట నేర్చుకొమ్ము!
సోమరివికాక, పరుల పాపములను విస్మరించుచు, పరోపకృతిని స్మరించుచు
యొసల కూరక నీగోడు వెల్లడింపక, మితభాషిని, స్వపరహితకారిని, సకాల
కార్యప్రవర్తిని కమ్ము!

80. పరమప్రభువు సృష్టించి పెంచుచు, దుంచుచున్న యీ ప్రపంచమున కొఱ
గానిది, అణుమాత్రమేని లేదు సమా! ఇసుక కేణువుల కంకల నాట్టహాసమే
కొండరూపైనట్లు, కనమాతలకు లెక్కింపఁబడియగు తీక్షణమలే, యనంత
రాసులుగ తరలిపోయి, యుగము లనిషించుకొన్నట్లే, చిన్నచిన్న సంఘట
నల ఘట్టముల కూడలియే జీవితముగా సాగి. లయకాలసమద్రములో లీన
మగుచున్నది! ఒక్కొక్కసారియు నొకపనియే యోషికతో నొనర్చుము!
అకస్మాత్తు, అదృష్ట మప్రయత్న మనది విశ్వములో లేవు, కావుననే;
ఎవరో ఎప్పుడో తలచినదో, చేసినదో, మనము సుప్రయత్నములచే
పూరించుచుంటిమనుట, తెలిసి, గదియూడ్చుకొనుట మొదలుగా, చక్కగా
మనమే సవరించుకొందము గాక!

81. పలుకురాయిలోవలె మాఱుమోగి, సవనిపోక, నీ వాడు ప్రతిమాటయు
నన్నిటి నావించియున్న యాకాశములో, స్థిరముగ మదిత్రమై చిత్తగుప్తుని
పుటలలోనికి చేరుచున్నది! వెనకముందు లాలోచించి సరసవాణి సరసనే
నీ యెలుంగును సవరించుకొననిచో పల్కులు విషాదుగములు, సర్పములు,
కాగలవు! ఎదుటివారి గణకియాలేకమేని నాడువు పల్కు లమృతపు
సోగరై, యాపదల నార్పగలవు! పలుకు లాడికబ్బిపోవుటక ప్రకృతి శక్తికి
అపథములనుట మఱువక, వర్ణదేవతలకు ప్రీతిగా, వాక్రవ్యము!

82. కాంచనమునకన్న విలనమైనది లేదనుకొందుము! కాని మానము, కనకమునకన్న ఘనమైనది! మానమునకన్న పాణిము మధురాభిమధురమైనది! కాని పాణిమునకన్న నీ చేతలన్నిటికి భుతములు మోతలేని మారునీతల పక్వమొనరించు కాలమే, ఒహో! వమూల్యమైనది సుమా!

83. సమలతో సమన్వయపటమకొను, నజీవితములు, నిమిషములట్లు. శిఘ్రముగ చెదరిపోవుచున్న వేకాని, పోయినవే యజ్ఞాతమార్గమున మాసి పోయెనో, వెనుదిరిగి యొక్కటియు రాలేదు! అందరిని దిగ్విమంగుచు, అవ్యాసతము ననంతగమనమునగు, కాలమున కావంతయు, క్రాంతి లేదు కదా! ఈదిన మాదినమని నీవు చేయవలసినపనిని నిల్పియుంచినవా, నీవే, కాలమున కెరయ్యాదువు! కాలమే క్షణరూపమున, నెప్పుడో, దేశార్థవస్తువుల కైకృత కల్పించునది! కాన జాగ్రత్త!

84. సద్యఃపాతములొనే, విద్యుచ్ఛక్తి యుదయించునది కాని క్రిందపడి పారి పోయిన నీళ్ళలో ప్రయోజనముఘట్టదు! జంకితివా, హోర లహోరాత్రములై, యెగిరిపోవును! వేచియుంటివా, నిన్నే కాలము, గతేంద్రుని పాదములను మకరివలె పట్టి లోనికీడ్చుకొనును! దుఃఖించితివా, నీ యునికియే కాలవ్యాఘ్రము గోళులచే చితికిపోగలదు! కాన జాగ్రత్త!

85. భీరువుగాక, అలసింపక, అరాటమున కవకాశమివ్వక, వెనుదిరుగని యనంత కాలగతితో, నీవు నవికాంతుడవై, యయ్యైకర్మలలో నుద్యుక్తుడవై, సాగి పొమ్ము! ప్రతిఘడి కుయు, నీ ఘనకీర్తి కాలవాలమగును! కాలమే ప్రకృతి పురుషుల నాటకశాలలోని జెలుగుకాన, స్థితిశూన్యాపరకాళరాత్రి రాకముందే, కాలజ్యోతి యుద్గమింపకముందే, ప్రబుద్ధుడవు కమ్ము! లేక పరబ్రహ్మమునందు, నవ్యయామనస్కయోగివి కమ్ము! జాగ్రత్త!

86. పాంచభౌతిక ప్రకృతికి, వ్యక్తిభావన లంట్లగట్టుటకన్న నా కేమియు కర్తవ్యమేలేదని. నవ్యయువక శుధికియైనా శూన్యత కిరవుగాకుము!

నీవు చేయదగినది యల్పమేయగుగాక, నిండుచునస్సుతో, నిశ్చలాస్థిత్యతో నిర్వహించి, యఖండముగు నవ్యలికేగుము! సహస్రకోటి విస్ఫోట వీక్షణములతో, సహస్రకోటి యుగధారియగు నమేయ విశ్వపరమాత్మ, నిన్నే లేవనెత్తజూచుచున్నాడు! నీ వత్నిపై మాపునిక్కించి, నిజముగ విశ్వసిం చితినా, నీ సన్నపనినే యసామాన్యముగ చూచి, తన సన్నిధిని నిన్నున్నతు నిగా జేయగలడు.

87. పడినకష్టముల పాటించుకొనక, శూన్యతను సుస్థిరమనుకొనక ఆదృష్టమున కట్టెత్తిరూపుచు వేసక, నీ కబ్బినంత సత్కృతిలో, నిరతుడవుకమ్మ! వీడని యుత్సాహముతో, నిశ్చలమగు నిశ్చితముతో, దృఢమగు ధృతితో, మహోత్తమ మానుష్యతతో, నుడుగక సాగిపొమ్మ! వేగిరము శయనించి, పెందలకడనే, పక్షులగీతములు నింగిని నిండించునపుడే లేమ్మ! సత్కృతికి బహుకృతి, తన్మధురస్మృతియే యనుకొమ్మ.

88. పరస్పరనిందలతో, పవిత్రజీవితమును పంకిల మొనర్చుకొనకుము. కానిపనుల కాసించి, కలుగు నసంతృప్తితో కుటుంబ కలహములతో, కలతల కామింపకుము. లేబవల్ల శీతోష్ణతలకు నేనగింపుకొనక, సదాత్మ సంకతుడ వగుము. ఆనకాశములను, సునిశిత వివేకముతో, జాగరూకతతో, చయ్యన నందుకొంటినా, ఈశ్వరుడు నీ కమితసంపదల ననుగ్రహింప గలడు

89. నీవు కట్టగల్గినదే, నీజీవితసౌధము! మంటితోనా, మంచి చలువరాతితోడనా, యని తర్కించుచు మిన్నకుండకుము! ఎండవానల నాపి, నీ యునికి కను కూలించునది, యింటిభద్రతయే కాని యింటి విలువకాదు! జీవితము పరమపురుషుని యొక విడిదినుండి మఱొక్కవిడిదికి యాత్రయే సుమా! విశ్వవిభుని వీక్షణములలో నీయొనర్చిన కృతిలోని శ్రద్ధయే, వివేచింపబడును కాని (రాళ్ళును మేషేష్యుయిన) రత్నముల, వరవిధముల, మూల్యము ముఖ్యముకాదు.

90. అందరియాత్మ లాపమాత్మలోనివే! ఆయా యాత్మల విజ్ఞానవ్యాప్తి
లాయగాధ మూత్రాత్మాంబురాశిలోని తరంగములే! ఆన్ని విప్లవకాంతులు,
నన్ని భూకంపములు, నన్ని యదృశ్యములగుచున్న పృథ్వీఖండము. లవినా
కియై అనాద్యంత మూలమూర్తియగు, నరిని యుచ్చాస్విన నిశ్వాసములే!
మహామహిములై వెలసిన యవతారపురుషులందరు, నా యఖండాత్మలోని,
నిజయోగ్యతాను సారి ఖండాంశములే! కాన, నవతరణోత్తరణముల యర్థము
నందుకొమ్మ!

91. మనము నమ్మినను, నమ్మకపోయినను, పృక్పతి పరిధానమును ధరించి,
యహోరాత్రము లరేడు, తనయొడిలో, మనలను లాలించుచునేయున్నాడు!
ఆ యపరిమితార్థ పరమాంధోరాశిలోని, నీల శ్యామల జీవవిచిత్ర కల్లోల
ములు, కలంగక, నానందతీరము నొరయుచునే యున్నవి! అసంఖ్యాక
జీవలోక నౌకాసహస్రములు. సహస్రముఖముల, నుపరిభాగ సుశ్వేత నిశ్శబ్ద
నిలిదాంబరముదాసుచు, తేలిపోవుచునే యున్నవి! పృథుని తృసరేణు పరి
మాణముకూడ పోల్చిచూచిన, లేని, యీ యల్పభూవలయమున, తన గెల్పు
బావుటాను పైకెత్తి పట్టుటకు, మానవుఁ డార్పటించుటచూచి, యా యనం
తావకాశమయుఁ డేమని నవ్వుకొనుచున్నాఁడో!

92. అల్పవకాశ, దినదినా యుక్తిగా క్లిష్టుడగు మానవుఁడు సుసాన్విర్భాత్మాభి
ముఖుఁ డెప్పుడగునో, అప్పుడే విశ్వవిభుని దిక్కునకు దిగినవాఁ డగును!
ఆత్మాభిముఖుఁడైన వాని కన్యాయప్రసక్తియలవడదు! ఆత్మోద్ధరణ కను
మాలించు నాత్మాహితావలోకనమే, యమరును! ఆత్మాత్రిని బోనడంచు
నదే సత్పూర్ణము!

93. సచ్చిదానందమే, సత్య సుందర శివ స్వరూపముగుట మానవమతి నత్యుచ్చ
సత్యసుందర శివస్థాయికి జేర్చునదే **తెలుగు విప్లవవిద్యుల్పవ్యవస్థాపకము**దిర
ములు, సర్వసన్నానములు, నామవిప్లవ **ప్రగతిభావము** కావు! మరి

నుత్తమానందసినిగో నుండు చిత్తములు, గ్రంథములు, శీతములు, కావ్యములు
సాధుసజ్జనానందజల, సర్వమును మతమే మానవ పశుపక్ష్యాది సకల
జీవకోటిని, సజ్జనానందాన్ని కట్టునర్హము, నేయేల, యావద్విశ్వ మాపరా
త్మక ధామమని, యంగనీ నగదు. ల. సుజీవనవృత్తి నాచరించి, యవ్యాజ
పేక్షాభావమని, సుద్ధిలక్ష్మి య సమర్థులు లేనంతతో, నారాధించు
వాని, పార్థివమే. సకలమిది సమృద్ధిగ నుత్పార్థము!

94. బలవంతునికే జయము: వేగముకే గౌరవసాన గమనము, న్యాయవంతునకే
యాత్మ సామరస్యము లభ్యవశ్యమే: పుష్పటడుగుల వేయుచున్నను, భగవం
తునియందు భక్తిశ్రద్ధలు కలవానికి పరమార్థము దొరకును! భవిష్యద్విశ్వ
మున ప్రేమభక్తులగు కవులే యుడుగున, పవిత్ర సందేశములే సావన మత
గ్రంథములుగను, వేదాంతమే జగోపాధ్యాయతండముగ నుండగలరు!
ప్రేమయు, స్వపర సుఖకాలి ష్యమియు. నిర్వంచన ప్రవృత్తియు పుధాన
నూత్రములుగ నుండగలవు! శ్రీ జీసస్ ప్రభువును, శ్రీ అరవిందయోగియు
నట్టి దైవరాజ్యమునే మూచించిరి.

95. హృత్పూర్వకము, నాత్మాంతర్నిర్గతమునగు, భావాతురతయే, ప్రార్థనా
వృత్తి! దానిచే నాత్మపంకజముపై, పరమాత్ముని యనంత సవిత్ ప్రకా
శము పుసరించును! త్విహంపతిచెంగట వివచ్చాయలే కాదు, తెలిమిబుల్బ
చీకటియు నిల్వజాలదు! అప్రభాత మాత్రయించినవారిని చిరకాల మధు
క్షకాంధకారములు గ్రహ్యజాలవు!

96. పరమాత్ముడు. పరంజ్యోతి, పరాత్పరుడు సర్వవ్యాపక సచ్చిదానంద
మయుడై, సత్య శీత సుందరాకృతియై యున్నాడు; కావున గుడికట్టి
యతనికి పరిమితినిధించుటల్పవివేకమే! సకలజీవులు నాకని కావాసములే!
మన యంగములన్నియు, నతని కంగఘ్రులేయగుట మన బలమంతయు నతని
శాంతి కావాసము!

97. భూతకోటి, జీవకోటి, ప్రాణము, అత్మలు అతనిలోనే యాచిర్భవించుచున్నవి. అవాదిగా సత్యముగనుండిన సత్యము నేడును లేవును సత్యమే. సత్యము కాశ్యతమైనది. అసత్య సత్యే తుమ్మెదలో, కలవింకములలో ఖడ్గాది మృగములలో, మానవునిలో, తక్కువ తారకలలో ప్రవాహయావమున, నన్నిటను పాటుచునేయున్నది.

98. ఆ సత్యసత్తు సాన్నిధ్యముననే, సర్వముహిమ. సాగుచున్నది. ఆయా వేళలలో, నాత్మరక్షణములలో, నవతారపురుషులలో, నాపద్వినివారణములలో, అధర్మ క్షయావసర ప్రళయములలో, నాసత్తు, యకస్మాత్తుగ విజృంభించి, యంతర్హితమగుటయే మహిమ! ఆమహిమ సజ్జనులగు నాత్మ వేదలకే, మూలాపనోక్షముగా గుఱుటగుచుండును. ఆఖండ చిత్సత్తా కృత్యుగు, నిజావరోహనుభూతి, యాపిదప సులభసాధ్యము.

99. అన్నిట నాత్మవంచన లేనివాడే యవధుండు. నమండు నశ్వరమగు తన వున్నకై నాయకత్వ ముఖిలషీచి, స్వజనులకు సమమగు, నాత్మయందు వంచనకు వంగినప్పుడే పాప మునయించును. యధార్థవాది యాత్మవంచనకు యత్నింపఁడు కాని సారథ్యుని నకు సోల్చును. ఒరులయెడ గుముఖత కొఱవడనిచో నాత్మాభిమాఖములగు, నన్న సద్వృత్తులును పవిత్రములే!

100. పరములేదు; భౌతికముఖమే లక్ష్యమని, నొవ్వని నాలుక, నుడువుచునే యుండును కాని యంతరాత్మ సర్వజీవులలో సత్యపరమునే సంస్కరించుచున్నది. విశ్వాసము, సత్యపరములో, జెలయించని మానవుడే లేడు! యధార్థవిశ్వాసము, యధాశక్తిని లోపల కలిగియుండియు, కార్యనిమిత్తము కప్పిపుచ్చుటయే వ్యావహారిక మిథ్యా జగత్తున కుపాధియగుచున్నది! కప్పుటచే, తనయాత్మయే కనుమఱుగై, సర్వమును తుదకు కూన్యమగుచున్నది.

101. సత్య సిద్ధాంతము లన్నియు, త్రికాలాబాధ్యములై, హింసాదూరములై, యాత్మమండియే యావిర్భవించుచున్నవి. అది యట్లుగుట, నేవ్యక్తియైనను ఆత్మహితుఁడో తస్యతిరేకియో కాకతప్పను! అన్యాయభోగము లభిలషింతువా, ఆత్మనేవ యబ్బినేరదు! అఖండసత్యము నాశ్రయింతువా, యెరులకు లేని భోగములు నీకు కలుగనేరవు కాని, యనంత శాంతి సామరస్య సుఖము సిద్ధించి, యుత్తమ మానవత కారోహింతువు.
102. ఏభావముతో నున్నను, 'అహం,' నిలిచియేయుండుట మానవ జీవితము! పేమతోడి, యహం సత్త యొకటే, సాత్త్వికమై, సార్థకమైనది. అనంత విశ్వపేరణముచే ననేము, కళత్ర) పుత్ర ఒంధునిత్రాది రూపముల నిన్నలరింప, శత్రువులు కృత్రిమ సంత్రాస తంత్ర)ములచే, వంత గూర్తురు. వారును వీరును కొంతకాలమున కంతరింప సుతత జీవాంతర్యామియగు, ననంతుఁడే యంత్యమున శరణ్యుఁడగును.
103. మానవ జీవితమానములలోని శతాబ్ద యౌవన దశాది భేదములన్నియు, కాలాగ్నియగు సవితృమండలముమండి భగవానుఁడు క్రిందికిజార్చిన దారపు పేకలు! వానిని, నేసి, వలయు కష్ట సుఖ వస్త్రములను దాల్చి, ముందున కావ్యేషింపుటయ కాక, పైకి నాలోకించితిమేని ప్రభుసన్నిధి, మనకు ప్రాప్తించును. ప్రభువు ప్రకాశము మార్గమును జూప పరమార్థముకొఱకై పయనింతుము! అఖండ జ్ఞానాకాశ భానుభానువు లనంతావకాశములో వానరించియుండ, అంత్యమువరకు నడచిపోయినను మానవజీవిత మొక యల్పల్పఘడియలో ముగిసి, సత్త్వప్రధాన మయ్యేనేని. పరమాత్ముని యొడిలోనే, పండి పడును.
104. ప్రతిజీవికి, ఫలవంతమగు నొకశక్తి, యొకకళ. యొకవిధూతి, ప్రభు డిచ్చియే యున్నాఁడు, అది యాత్మారాములు, కష్టసహిష్ణువులు, నిత్య సంతోషులునగు సత్పురుషుల పాహుచర్యముతో దోహదమంది పక్వమగును.

ప్రాణేంద్రియములు కూడా ప్రభుని సాత్తేయగుటచే, మంచి తనముతో మనగల్గుచున్నాము! స్వీయ కలహకంటకిరమైన సామ్రాజ్యము చీలిపోవునట్లే, చీలిన సంసారములు చెడిపోవునట్లే. విర్వాహరాత్ముని విశుద్ధపాలన కంటితులముగా నుండవలసిన మానవులము, పరస్పరాక్రొశావేశోధ పరవశులమైతిమా, నశింతుము!

105. అవశ్యకముగ, మనము ప) భువును మహాపూర్వక మాత్మవందానుభూతితో, పే) మించి, యశనిపేరణము నాజ్ఞా గ్రహించి నడచుకొనుట ధర్మము! మానవులను సులవలె దుస్సాస్యమును, దేవతలవలె నిస్సాస్యములును గాక, సుస్సాస్యపరులగుటచే, నిర్వాణ సత్త్వి)యాపరంపరయే, విత్యవిధియై యున్నది! బుద్ధులవలెనే, సాప్రముదతులై, పరమార్థమున, స్వార్థలాభమును, చక్కని మానుషతతో ప్రవర్తించినాడే, దైవసామా)జ్యము సిద్ధిచును! ఆమానుష హింసాక్రియలనుమీడి, అతి ధర్మోపకృతులకై స్వాత్మకత్తులను చెచ్చించుట యుశిని, ఆ ప్రకృతి పరమాత్మల యడుగుజాడలలో మానవకోటి యనంత శుభానందస్థితి, స్థిత నందుకొను గాత!

106. ఒకానొక నాడు, ప్రళయావసానమున, ప)భువు జీసస్సు పరమునితో కూడినట్టి, భక్తుల సుద్ధరించునట్లుగా, మనతో పరమాత్ముడు సాక్షిగ నున్నాడను నిజము, తల్లచుగుచున్నది! శివ, వశిష్ట, వ్యాస, బుద్ధ ప్రముఖులవతార లందరును, పరముని మనసార ప్రేమిగనువా రొకరినొకరుండైనను, వారి యాత్మలలో ప)త్యక్షముగ నుండు 'మనసార ప్రేమించి, సద్వృత్తి నవలంబించి, పరమునియందు విశ్వాసము దృఢముగ నుండుటచే, మానవుని విధి! తక్కినది సర్వకర్తయగు భగవానుడే, కత్సంఘ ముఖమున నిర్వహించును!

107. వసిష్ఠదేశముచే, విశ్వామిత్రుని బుద్ధిలముచే. రామరాజ్యము సుప్రతిష్ఠిత

మైనట్లే, చాణక్యని రాజ్యాంగవిశిష్టతచే చుద)గుప్తాశోకుల, దుర్విసీతిహార,
ధర్మసామ్రాజ్యములు ప్రవర్తమానములయ్యెను! దుర్వాసనా రాహి
త్యము, దుర్మగఃక్షయము, నిశ్చయ సత్య తత్వజ్ఞానము ప) ధా న ము గ
పాటించిన శ్రీ విద్యారణ్య మాధవాచార్యులచే, హక్కారాయాదుల పాల
నము పొంగులువాటినది! అఖిల ప్రజాసముదయ సౌఖ్య సామరస్యమే
యభినందనీయమన్న శ్రీ సమర్థ రామరాసుపథములో మహారాష్ట్ర) సంయుక్త
రాజ్యవ్యవస్థ సాగిపోయినది! దుర్మగఃక్షయము, నేకలక్ష్య నిశ్చితజ్ఞానమును
లేచుచున్న, యవి కొంతకాలమే నిల్చి, కుంతితములైపోయినవి!

108. విఖ్యాత తాత్త్వికుల వివిధాశయములు నానుసభూతిలో నార్ద్ర)ములై
మీ దాసుముఖాని వచనపుష్పములై పరిమళించినవి! ఆయా తోటమాలర
కంజలులై త్తిని! యుగ యుగములనుండి యానందానుభూతిని ఫలోపక్ర
ముగా నొనరించిన యగ్రము లాస్వాదనీయములే! శీ) మాధవ విద్యారణ్య
కృత జీవస్మృతి వివేకమును నానువోదించినటు లాఘునీకుల కన్వయించుటకై
నాల్గేసి వాక్యము లొక్కపేరా (వచనఖండము)గా, నల్లిన, యీ యధార్థ
సుమమాల, పంపాత్రి చక్రతీర్థ కోదండరాములకు వైజయంతికలెనే,
ప్రియతమ మగుగాత!

[పరా:- (1) సర్వమునకు బునాది, యొకఁడగు భగవంతుఁ డొక్కఁడేయనియు
(2) ప)కృతి మహత్త్వ)జాహంకార పంచభూతాఖ్య నన తత్త్వాత్మక
(బ్రహ్మాండమే, భగవదాకార పరిణతమగుటచే, పంచతన్మాత) దశేంద్రియ
ములకూడికతో, సింహాంశములొ స్రవించింది, జీవదేహకృతి దాల్చెననియు
(3) విగ్రహారాధనమొకటి విశ్వాతరాత్మభ్యానముదాక, తన వారి ని
తయు, సామూహికా దీన సరిత్ర పోషణమువరకు యధార్థధర్మములేయనియు
(4) శ్రీపరాపకృతియెట్లో విస్ఫుర్కము నటులే సాంసారికవృత్తుల కవలంబు
నీయము కావనియు (5) సత్సాధనము కాదులగు వృత్తి క్రియ లన్నియు,

నివృత్తికే దానితీయుననియు (6) విశ్వజీవుల పరస్పర శూన్య ప్రేమాను
బంధములూ, భగవద్గీత యిరుడియుండుటచే. నన్ని యానందములు భగవ
న్మయములేయని యెఱింగి, శుభింపగలవాడే భగవదీవియనియు (7) నాత్మ
వంచన లేనివేవియును నింకయులు కావనియు, (8) విజాత్మ వంచనయే
యఘమనియు (9) మృశోవాసనాక్షయ మెనసిన, నిశ్చింత సత్యాత్మ
జ్ఞానమలొడి. భగవంతుని కుదలి యచంచలవిశ్వాసమే, జీవునకు పరమ
ముఖ్యమనియు, గృతికర్త యభిమతము]

ఓం తత్ సత్

—

- అ హతాశయులు: అహృతాశయులు భీతినివిడిచి
 ధాతలు తామైరి - త్రాతలు తామైరి ! 6
- జెక్కిరింపులగు జెట్టియోదాద్యులు, జెఱగుఁ గొల్పగా
 నలుపని సాయపు చలితుమరములు, విసుగునింపగా
 భుగభుగలెగపెను - నిగనిగ పగలా - పాగలు మింటికచట ! 7
- మాల్లీల గోలాల, చప్పట్లై, తప్పెట్లు
 తాజాబజంఁత్రీలు, మేళాల తాళాలుపై
 కంటుగట్టుకొని మాకలుబట్టిరి, బ్యాష్టీల్ !
 పరాసువిష్ణవ పరులును కొట్టిరి, పట్టిల్ ! 8
- ఉండెను బీడుల గుత్తర్కకీలలు
 నుండెను మూలల నశాంతిజ్వాలలు
 వండిధనంబుల మిండలుగూలగ - ప్రేరిరి !
 నుస్వాతంత్ర్యం - సాభాత్మత్వం - సమానత్వం ! 9
- నల్లకాటినిమించు గిల్లాటీసున దంచి
 రల్ల నెల్లర నల్లయే - నెల్లతోవల నింకఁగా ;
 తల్లక్రిందుగ దిప్పి రాజ్యము పొల్లుప్రజ పడఁజవఁగా,
 కొల్లలుగనయ్యె నల్లయ లార్తి పోదయ్యె ! 10
- ఉల్లముల దార్జన్యపారము బడుకు లెక్కగనే
 ఎల్లరార్తులె ! శల్లడిల్లగ - కల్ల కలలయ్యె !
 పల్లముల కల్లాలములతో కరుణదీపము లారిపోవగ
 మొల్లమెదిగిన తరుణకిల్కిన ముల్లివలె రుచియయ్యె ! 11
- జీవనాడుల చీల్చి చిచ్చిడి, పోవువారై భూరియోధులు
 చావుటంకల స్థానమెక్కగ గావుగొనిరి ధనాధ్యు లెండఱినో !
 తాళబాలుకు నుఖంపుదీవుల, నీవులిడు మహనీయులేలేకో ! 12

ఐ భయానక ఘోరస్పృహిష్టవ మగ్నిగుండము మధ్యలేచెను

దిట్టయై యొక దృష్టదృశ్యమూడూ

కట్ట కట్టల విచ్చినట్టుల, నిట్టనిల్విన కెరరి కేలకు

దొట్టిగిట్టిరి వీరనాథులు, నొట్టుకూ ఫలమేదీ?

13

భూమిపుండ్రీనిన క్రాముకలు లేచెను

లూయియు జచ్చి, నెపోలియసు హెచ్చెను

కదలిన చక్కిక క్రమ్మరె నరదము! విష్ణవ ఫలమేమీ?

14

తాలిమి పరుల సుకీల జ్వాలలు, నీలినింగిలో పాలినవి!

ముష్టివారల యీలలలోన, కష్టాక్షీలము లూడినవి.

భృష్టతేవులా నష్టమాలలు, దుష్టములై పెడస్రస్థినవి!

కోలుకోననీ భండనంబుల, కోవిదు కోర్కెలు కూలినవి!

15

మస్వార్థం బొరులకుదప్పి; నిస్వార్థం బాత్మక నొప్పి!

సుస్వార్థంబే జనతకు మెప్పి, నాశ్వాసం బతుకుల బొప్పి!

సిద్ధమిద్దమని, మధ్యమార్గమును, బుద్ధుడై యొర్లెను

శుద్ధుడనోకుడె కోభిలకేనెను సాంపుగా!

16

రక్తపాతము వలదోయీ! వక్తముండగా వలదోయీ

యుక్తిసక్తుల యోగ్యధనికుల శక్తి హైన్యము వలదోయీ!

వ్యక్తిసద్గతి బొల్లుపేయక తక్కురీడ్చియు నూడ్చివైచియు

రక్తి సమసౌఖ్యముల నందరు రంజిలందోయీ!

17

రుథిరబిందువు లెందుజిందగ వధలు హత్యలు గ్రందినంతనె

పరులధనముల బొందినంతనె, పురుషకల్మయు పొల్లిరాదోయీ!

కూతుగుడ్డల కొఱతలేకయె, గూడులూడని వ్యక్తిబాధ్యత

కూడనిదె, పరిణామ మొనగూడునేమోయీ?

18

వ్యక్తిసాహసమాత్త ముద్యమసక్తి యాకలు వ్యక్తులక కాదా!

కిలాక్షిదీప్తుల లాలించె నాదేవి, కాలకాలుని రుద్రుబలిసి! 33

మాటరీతులవి, పాటుకు బడగానే

మాటికి వధమ్మున, గోటికి బడగలైక

కోటికిగూర్చిన కూటసీతి కటుకాలకూటమే ఫలమా? 34

వియంతరాజ్యం! వ్రయించి ధనముల నయించి రితరుల

వ్యాయంబేదో! ఆవ్యాయంబేదో!

ఏవయ్యిందీ యెవ్వఁబల్కును. ఆయోమయం రహస్యమదియే! 35

అజాలలో పరరాజ్యములన్నియు నోజగ్రహించుటయే

రాజహత్యలకు భాజనమై ప్రజ, బానిసలగుటయే, పాడియే!

మోబాగజెప్పిన భాషలన్నియును మృషలేవా? మృషలేవా? 36

రాజులగాదని రోజుపెద్దలే, రాజసమును జేపట్టంగలేదా?

ప్రజలే దాసుల గుమియయి, పాటుల, బడలేదా? చెడలేదా?

దేశము దైవంబొకటియ యగుచో, జీవులె దేవులుకారా!

నదీ నదములై గదురిన శవములనెత్తుర కిదెఫలమా! చలమా? 37

ఒక్కచేషము నొక్కభాషయు నొక్కమతమాచు

నొక్కయిష్టమే, నొక్కలింగియే, మొక్కవోవక మొనసినక

నొక్కచూ నత్నమత యదియును, కూన్యమైలే నక్కకొమ్మాయీ!

ఒకనివలె నింకొక్కడుండడు, నొకతెవలె నింకొక తెయుండదు

ప్రాకటమ్ముల సుకమశోకము లొకటిగనె గన్నట్టువా!

వారివారి తలంపుగొలదీ, జీవితంబులనూ, జీవసంపదలూ 38

ఇష్టమున్నను లేకబోయిన, సృష్టియు విజమాయీ,

కష్టసుఖమ్ముల, సృష్టిజనులకు, నొక్కటే కాదోయీ,

దృష్టిదృష్టులు దృశ్యవర్గము, నష్టములూ కావోయీ, 40

నీలాసీవే దేవుడోయీ, వేఱుగ లేవుడు లేడోయీ!

పెక్కురీతుల్, పెక్కుచోకల్, పెక్కుమనసుల మమతలలో

అక్కఱలేమో పెక్కులైనా, నీవొక్కడనేవోయా
ఒక్కడైన పెక్కురూపుల నొక్కవిధానం. రుచికార్యోయా 41
మాన కిష్టగతి నుడుపన్నాదులు, మాపులందరి కున్నవియే
యుండగజేసిన, తిండియుజాలిన, నుండకపోవి మృతరభోగములు !
భూషణమదెను మూతోద్ధరణమే ! ఆశకులదే అంతం ? 42
పొలిపిపొంగి చుకాంతికరటా ఒరలిదేశ విదేశములనూ
ఇరవులెల్లనునిండ. నరునీ, దురితచింతలు, తరలితెరలెను,
కరము దుఃఖ నిశితమసోత్కరము కూడలి, లోకపథమంతా ! 43
శీలాన్నాత్మల సాలనపుష్టియే, జీవన పరమావధిగా ;
నోలిమహాత్ముడు, తథాగతుండూ, తేటతెల్లమనరే !
స్త్రీలును బురుషులు లీలలజొక్కిన, నడవడి చెడుపానే !
బలాత్కృతి హత్యాప్రలోభగతులే, సాపవీరుత్తములొయా ! 44
హాయిగ నందరి కన్నము నీడయు గుడ్డలు కూడిననూ,
అత్మోన్నతికయి శీలాభ్యుదయము గూలంకషమైనా
పాడుపదవు లీరెండలకొఱకై పాకగ కలదొయా ! 45
హింసాదేశం, హింసావేశం, రాజులదని, గోజాడుచునే
హింసాకాండకు, పరాక్రమణికు, పూసెనుసామ్యం ! స్వామ్యం !
రక్తదూషితము కాని విప్లవమే, శక్తికి, మానవరక్తికి, గుఱుతోయా !
అనుదిన భోజనవసతులనే, అనుమానించెను స్టాలిన్
కవిష్ట కఠినత కనీకనకనే ; అనునయించెను స్టాలిన్,
తనకమ్మినదే, ఘనభోగముగా, గారవించె, గాంధీ !
జనులెల్లఱునూ, కనిమెచ్చినదే జయవెట్టెను గాంధీ ! 47
తేవప్రాకు లవి చేమఫలంబుల విడుగుట నైజందే !
సాపవధిణియై కాఁపగు హింసకు, వరలక్ష్యములెట్లున్నా !

పహజసామ్యమే ఓమలశసుభోన్నతి బలపును శాంతియుతంబై. 48

భారత స్వరాజ్యోద్యమము

పరిణతవాని కవి వీక్షితే, దౌష్ట్యం. వంశం, కావోయీ!

అగ్నికిరీటపు టలజశో జన మలపటింప ముదోయీ!

అంధుడవోమ వసులును ముఱుతువె? ఆత్మల చెలామణి! 49

అత్యాచారం మాంసాహారం బని మాన్నిరి బొద్దులూ!

సత్యాహింసలు సారాచారము లని విన్నెచు గాంధీ!

ధృత్యున్నతితో నాతనిజాడల, కలదాల్చిరి జనులూ! 50

భారతసంస్కృతి వాది సావర్కర్, తిలస్సభాభోసులూ,

వీరులు, లజపత్సాయి శ్రద్ధానందులు నెహ్రూలూ,

ధీరుల స్వజనుల ద్వేషుల జులెమెతు లెరువుల జనరైరి! 51

హింసకు బ్రతిహింసయునుచు, శంకించిన వారెల్లఱు

దుష్టప్రభువుల నష్టపఱుచు కృషి సృష్టముచేసిరి, కానీ,

శిష్టుల విమతుల గవ్వజెట్టుటకు, నిష్టమె పడరైరి! 52

గాంధీతాతకు క్షోడించి, పారతంత్ర్యం బాపనెంచి

సుభాషు డర్జా సింహగర్జనలు! — సింహగర్జనలు!

విశేషభారతి శ్రుతికందినదీ — శ్రుతికందినదీ!

ప్రభాతఫేరీ, పరదేశములో, వలలించి! 53

ఝాన్సీరాణి చాళచక్రమును, తాంతియతోటి, ధైర్యసాహసము,

స్మరణకు వచ్చినదీ! తరుణము వచ్చినదీ

సుభాషుభోనే, సవ్యసాచియై, సంగరసింహంబైవాడు! 54

దేశమువెలుపల సుభాషుభోమూ, దేశములోపల కృపలానీ,

చెరసాని మోసల చిక్కి ముక్కు, గురువు లవాద్ పటిలురూ

ప్రజాహృదయమున గాంధీశక్తియు, బ్రజ్జ్వలితంబయ్యింది! 55

మన పరదాతా ! గాంధీజీ ! — మన పరదాతా ! శ్రీ బోనూ !
 చేయు చెయ్యముల బ్రీటిషు సింహము, ఫీలివి జెందిందీ !
 సుభాషుడన్నెను స్వరాజ్యలక్ష్మిని ! గాంధీతెచ్చెన్ స్వరాజ్యలక్ష్మిని !
 సమయానకు నతుకులగూ సాంత్వన సూక్తుల కెరయచూ,
 చీలిరిపెద్దలు — చీలెనుదేశం — ఇకపైలు కామిత మింకెనూ !
 పాకీస్తానం — భారతఖండము — ఖండితమయ్యిందీ ! 57
 “కలగన్న స్వరాజ్యం,” గాంధీ, యిదికా దిదికా దన్నాడు !
 “అర్హులకే అధికారం, కులాలగోడే వలదన్నాడు !
 గాంధీచరితలు, కడు పవిత్రములు, గాలిలోనికి పోయెనా ? 58
 అయ్యెక్రితులకు నయ్యెవారికి నాదరువిస్తే తప్పేమంటారు !
 నరులెందఱో పడి పస్తులజస్తే, తప్పేమంటారు !
 తిరిపెగాండ్రుకూ, నాస్తియంటే, తప్పేమంటారు !
 దీనులకూ, బల హీనులకూ, దిక్కగు రాజ్యంబనె, గాంధీ ! 59
 నీలిచేపలా నెట్టుటకొఱకే గాలము వేసేదీ !
 చల్లలమ్మగ జాలుటకొఱకే, కల్లాలాడేదీ !
 కొల్లగపదవులు గోల్కొనుకొఱకే, యిల్లిల్లా దిరిగేదీ ! 60
 గాంధీవేదమును వల్లెవేసియటె, కదిలితి మేమంటారు !
 రైతుబిడ్డలొ రసికవరులకే, రాజ్యం భోజ్యం బంటారు !
 కూలీ కర్షక వికలాంగులకూ, మేలూ తీరేమంటారు !
 కాలదేశముల కన్నొఱంగనిది, గాంధీధ్యేయం బంటారు ! 61
 అందలమెక్కి దరుచైపోతే, తొందర బోయీ లెందుకంట ?
 బీదసాదరే బ్రదుకకపోతే, అఖండభారత మెందుకంట !
 పాలములు పైరులు పండకపోతే, దున్నెకూలీ లెందుకంట ? 62
 అన్నముకొరి, యజ్ఞులుజూపే, దీనదరిదురొ, వికలాంగకొటికి

సుగతిని జూపంఁడోయీ ; సుకముల గూర్చుంఁడోయీ !

మైదుపచ్చలూ, పాడియు, నాథ్యత, పడసినవారికె, నాకరియేలో ?

అల్పభాగ్యులకె, విద్యద్వసులకె, యమలినమతులకె, వలదో ? 63

రాజ్యాంగభృతుల్, రమణీయములని, రైతులు, నంటారా ?

ఉద్యోగము లూడిన, నగడగువారల, నూరక మనుడంటారా ?

విప్రులొద్దమములు, పీఠిబాలురకె, పీడుట మేలంటారా ? 64

పోజ్జెట్టల నక్షేజము లానరగ భజింపుడనియెను శ్రీ నెహూ);

వాజపులూరా పదవులనే, భుజింతుమందురె, తదితరులూ ?

రాజులవలె భనమబ్బిన ధూర్తుల దూడలకే, యూడిగములా ? 65

అందురు కొందఱు దీనదరిద్రులు, సారాసార విచారులై

సారభములై రాజకీయములు, సారంబగుదాఁకా,

అరంభముననె కారమునూలుచు, దూలుట వలదోయీ ! 66

అజాను మేధా, గాంధి మాహాత్మ్యం,

తిలక్కు-త్యాగం, సుభాష ధైర్యం,

అరవింద యోగం, పారయగమనుఁడూ ! వారరయుచునున్నార ! 67

భారతీయతనూ, మనము జారవిడువగఁగాదు !

దుష్టశత్రుని శిష్టరక్షణ, దొరయు టుడుగగరాదు !

భారతీయ శాంతివిధానమె, భారతీయుల ప్రబల నిధానం ! 68

క ర్త వ్య మే మి ?

మాయలోకమని పాయగలే దెవరూ ! “మాయదులోకం !”

మాయయు సత్యమె, మాయసత్యముల మర్మము మనమేగా ?

దోయిలియొగ్గి, సామరస్యమానె, తోరము గనుమోయీ ! 69

సత్య, రసాత్మక, పారవశ్యమే కావ్యం ! సేవ్యం !

స్వత్యపదేతర, నీరస వాచోజ్యంభణ, కావ్యంబానే ?

కాశ్వత రసకృతి సామరస్యమే, సత్కవిత్వమగుగాదే? 70

సమసమృద్ధిగల కాంతిసురూపమె, చార్షుని వితరణనూ!

సమసమృద్ధి హితకాంతి విలీనతె, విక్రమార్కు మహిమా!

కాంతి సంప్లవక్రాంతి విభూతియె, గుప్త మహీపుల దార్శన్యనూ! 71

మహితవిప్లవ మమతకు ఫలనూ, పరిణతి ముధురిమయే!

అహితవర్తన లంతర్హితమై, అందరుబోధ్యములగుటే!

అశోకసమ్రాట్, బాజీపీష్వా, అలపించి రీ యుజ్వలగీతా! 72

శోపపుకత్తులు, పాస్తీకేకలు, ధూపములును వలదోయీ!

పాపపువంతలు, లోకపు బాపుల నూకి జెఱుచునోయీ!

లోకకల్యాణం! లోక సుజీవిక, నీ వాలోకింపగదోయీ! 73

ఏపాస్తీ రెట్లుపెరిగినా, ఏపాటో, జనహితమై

పాపును, దాపును, రూపును, నేపును, ప్రజ గవనలెనోయీ!

దీపంబాత్మకు జూపుచు జీవనకాంతిని జేఁపుటయే, కర్తవ్యం! 74

వివిధమతంబులు విభిన్నపద్ధతు లీభారతిలో గలవోయీ!

సుకరమంచు, పరమతరీతిని, నిరువురాండ్రనే చేకొనిరీ!

వికలంబయ్యెను కాసనసంస్కృతి— కాసిత సంస్కృతి వలదోయీ!

భాసిత యతులగు ప్రభు కృష్ణాదుల పాపులు గాదనెనూ?

కాసనసథలకు సంస్కరణాలకు, గాంధీ!, బంధము వద్దనెనూ!

వాసిగ, జనతయే వాంఛించినచో, మాఱునుసంఘము రూపంతా!

ఏనుగతులూ, మనఃకీహితంబులో, యేర్పడునవియు, తమంతా! 76

రైతు రాజులును, బ్రాహ్మపులుతమై, పౌరయగవలె, నుండి,

ప్రబాతిగ దీనులు, బీదసాదులూ, బాగ బ్రతుకవలె, నుండి

నేతల కెది సాధ్యమదే, నీతిగ, బ్రజ కాచరణము నుండి,

గుగ్గిళ్లుతింటి క బసవన్నా, ఎంటే— అ ఊ—దూదూదూ! 77

వల్లెయనుచు భూదానము లిచ్చిరి, కోడలిత్తురే మనసా ?
 పల్లెదరిమ్రులు సాగుజేసియు, బాగుపడించెవరే మనసా ?
 ఇల్లెలుసాచ్చీ బోధజేసిన, కులములుపోవునె మనసా !
 సల్లెలితంబగు సౌమనస్యమూ, సామరస్యమేదీ, మనసా ? 78
 పలుగాఁగి పనులూ, పొలుమాలికలు, వాదములేల మనసా ?
 స్వలాభదృష్టియు, స్వల్పచింతనలు, సమసినవియె, మనసా ?
 కులమతములు పేర్చు క్రుశ్కుపోకలను, కూలద్రోసిరే మనసా ?
 చలసిన కీలాస్పదములు లేకయె, వచ్చునె మేలూ, మనసా ? 79
 కవులు కిల్చులును, పార్థిపాత్తుల కుదువగ రాదోయీ !
 కాదని దుర్గణ కూటముజేరిన కవులు జాణలే, కాదోయీ !
 శుభకర్తృత్వం, సహజస్వేచ్ఛా, జైవిధ్యసామ్యం, భావుకకవిదోయీ !
 విమలాచరణం, విశుద్ధకాంతియు, జ్ఞానికి గావలెనోయీ ! 80

నృప్త్యో ది ద క్క ను పీ త భూ మి

అకసమంటే లోకబింబములు, నాకాదములందంకూరములై
 ఏకోస్మృభముగ నగ్నిజ్వాలా, నిహ్నుతంబులై, నింగి దూఁటినవి !
 నాయువులెల్లడ వీచినవీ, పాయలపాయల జీల్చినవీ !
 దిక్కుదిదిక్కుల దేలెనవే, ప్రక్కప్రక్కలా వ్రేలెనవే ?
 ఎక్కడికెక్కడో క్రాలెనవే, పెక్కులు లోకము లెక్కెనవే ? 81
 అనంతకాలపు టాదికాలం ! నలువయంపిన తొలి “కాంపిల్నా”
 వినూతనంబులు, కరుగు లోకములు, ఘనీభవించెను చల్లగా !
 మ్రోకులు, కరులూ, మనిషికోతులూ, తొట్టతొట్టనే, తొంగిచూచినవి !
 పొరకవర్షియును భూములూ ; భూములు వానిని సాకెను । 82
 చేరువ మింటిని గూరగరాక ; జెల్లురు తీవలు దూరగరాక,
 తారలనంటే కాయవృక్షముల, దట్టపుటడవులు దారినవి !

నదీనదంబులు గుదురులబడకే, సదాపాఱుచునె జారినవి !
 అదే! అనాద్యమేయకాలం! తృణానుసారిగ తూలే పోయినదీ! 83
 నీలాంతరిక్షం వాలు బయళ్ళూ!
 కీలాంకితంబులు, దీవులు, గుహలూ!
 ఆచుంచితంబులు తీవలు పూలూ!
 ప్రమరిత మా ప్రపంచ నరులకు,
 విచక్షణయేదో? విహితంబేదో? 84
 మన స్వోత్తంత్రమే, మనుజుజాతీ కెటు
 పునాదియయ్యెను! పుం శ్రీ లలరిరొ!
 మానవభాసం బఖండదేశం
 బూనిన దెప్పుడో; ఆత్మవికాసం?
 పూనె నెప్పుడో, కూలము లంబుధులూ? 85
 శక్రకణానుజుడైన రావణున
 కాశ్రయమైనవి, దక్కను లంకలు;
 మోదము లేచ్చియు జనత యలరగా
 పొందుర్భవించియు నాదిమ దక్కను
 శైలికులకు నాస్వాదితమయ్యె అటు నిల్చిరి ఋషులూ. 86

పంపాతీరము

అదిసృష్టిలో సృష్టికి నాదిని
 సృష్టి మరుత్తులు, నాదము లూడినవీ!
 నాదోదితయై, బోధరూపిణిగ
 పంపాతట కళ, పంపగ భాసెలెనూ,
 పంపాదేవిని, బ్రహ్మాత్మజగా, గనిరీ;
 తుమ్మెద లేగడు తన్నుల నడచుచు 87

కమ్మని వలపుల గ్రుమ్మరించుచును

నెమ్మది నడకల, బంపయు పాడగ ;

స్వేచ్ఛాగానలయోచ్చగీతములు

ఊగెడు చెమ్మెర డోలలొపడి, తేలివవీ ; సోతివవీ ! 88

నింపాదిగ దా బంపాతీరము, సొంపులు బెంపంగా,

తంపా భక్తియు దరిదాఁటి తూలుచు, మంపై మెయినిండా,

చలువ కలువలును, శశిధరు చిల్పిరి, చెలిచెల్వము పండా,

పంపాదేవి, నిలింపులగూడియు, నింపెను శివసేనా ! 89

మాయనిపలుకుల, గాయము సోలుచు

ప్రియని వలంపుల, మూయని తలంపుల

సాయుధుడై మరుఁడోయని యార్వగ

దాయుమ్మగాక్షిని మఱువఁ డుమాపతి,

నాయకుడై తన పంపనూ, పంపనూ ; 90

ఆమె తపమునకు, నామె రక్తికిని,

ఆమె హోయలునకు, నామనియగుచూ,

సోమశేఖరుడై, యామెత లిడుచూ,

శ్రేమనుగన్నడై, గోముగ, బంపకునూ ;

ప్రేమదామ సుమపాళ, బద్ధులై రివ్వరనూ ; 91

పంపాపతియూ, పంపను బాయఁడు

పంపాతట మిల, పెంపు వహించెను,

పంపయె హంపీ ! హంపియె తుంగా !

సొంపగు పంపయు, శంపాలతవలె

నింపెను, గీర్తుల, నిట్టలమగు, కాంతీ ! 92

చరితాంబుదములు గొఱలెను పంపా పగపై !

ఆ హరిశ్చంద్రుఁ డిటు కరుడెంచెను తానై ।
జానకి జాని వనించె నయ్యెడనె, వా)పై ।
కాతవాహనులు పాఁతిరి రాజ్యపుజెండా ।
పా)త్ర తెనుంగను వాణి యాడెనట చెందూ ।

93

వరదాయకుడై పరమ శివుండే
నరపుల బ్రోచెను, సరసను గాఁపుండీ
నరసింహరాజ్యము, నరపతి సీమయు
వరుస నొక్కటిగ వఱలెను బంపాతీరములూ ।

94

శ్రీ వి ద్యా ర ణ్యో ద య ము

ఆ ఝంఝామారుతం బా విభిన్న భారతం
ఆ ముసల్మన్ గీరతం ! విచ్చుకత్తుల్ విరిసినవి !
హెచ్చువేటిమి బెరసినదీ ! పోరులు కురిసినవి !
అంతాఘోరం బార్తియుఁ ఘోరం ! అంతా ఘోరం !

95

విమల విరూపాక్షార్చన కచ్చట
నమరి నిలింపులు గుంపులు గొనగా
ఆ పంపాపతి, కాపానుగ్రహ
దీపుని, దాపని బిలిపించెన్ ।
ప్రాప్తగు ధర్మము మోపె నీపుడమి,
నాపై వాణీవీణుఁడు మాధవుడే ! మాధవుడే

96

పంపాఘట్టం — పంపాతీరం !
పంపారమణీ మణిహారం !
తుంగాంబు తరంగ విహారం !

సంగమ రాజ్యవిచారం !

97

అవతరించినాడూ ! సహకరించినాడూ !

పులకరించినాడూ! నిలువించినాడూ!

సామాజ్యస్థాపన సవనకర్త యితఁడే!

కలతఁద్రెంచినాడూ! కన్మోఽంగినాడూ!

విద్యారణ్యుఁడు! — వీరయోగి యితఁడే!

98

ధూమకేతువుల తొలఁగగ గొట్టెను

పామరు లెందఱో పరమవీరులైరి!

భస్మమాహాత్మ్యమే! సాఱుని మహిమయ్యె!

పంపావీరం! ధీరవిహారం! కూరకాసారం!

99

విపులకౌర్యముల విమరుల వెన్నంటి,

విక్రమరాజ్యము సక్రమపఱచెను మాధవుఁడు!

తపరపలాదెను, కిటిరాడ్ధ్వజములు! కాంతియు గొఱలెనుగా! 100

కొదవలులేనీ! అడుకులులేనీ!

శరదందు రాత్రుల సరవిని, బ్రదుకయ్యె!

కుందన కుండుదీర్పగా, మందమనీషులు మందుకై లేచెరి.

101

అంతకుమునుపై చాణక్యఁడొకఁడే!

అంతకు వెనుకై సమర్థుఁడొకఁడే!

భగ్నజీవికల నగ్నాకృతులూ ఆగ్గిమండే అవములగునని

యత్తమపాలన ముర్విని బఱపిరి

ఉద్ధివారికిని, విద్యారణ్యుఁడే! విద్యారణ్యుఁడే!

102

కొండకోటలే రెండుకతాబ్దులు, మెండురీపులహ

మిండలగుమ గాఁపుండినవీ! పొపుండినవీ!

దండియైన బ్రహ్మాండలేజమది, విద్యారణ్యులతో!

విద్యారణ్యులదే!

103

అనవధిసాగరం బనంతాంబరము!

అ సామ్రాజ్యం బలచెనొహో!

అ శాంతకలాపం బమచెనొహో!

ఎంత గభీరమో? ఎంత సుందరమో?

ఎట్టిమహోదయ మెట్టి శుభోదయమో?

104

వ్యత్యయపథముల, భాగ్యజీవికలు!

నిత్య వసంత వినూత్నోత్సవములు!

సత్యవేదముల, సమభి వ్యాఖ్యలు

వర్ధిలె నెల్లెడ, వర్ధిలె పల్లయులొయ్యి!

వేషావ్యేషణ వైషమ్యములే ఈషణ్మాత్రములేనూ!

దోషము లీషణంబులూ లేనూ!

105

సర్వసంపదలు సామరస్యములే! శాంతిసుఖ సుధాసారములే!

సత్ప్రజాభ్యుదయ సంసారములే!

తేలు బీదల యల్కయెలేను! తీలుదుష్టుల యశాంతిరాను!

అన్నముచాలని యనదలె కాదు! కవితలనొల్లని మాధుర్యలేదను. 106

దుర్వాసన దోషము! దురాశా ఘోషము!

క్షయించినంతనె, స్వారాజ్యంబనెనూ!

అత్మ నిశ్చితంబగు మననూ! ననర్థవాసన బాసిననూ!

శ్రీ విద్యారణ్యుడదే, జీవన్మోక్షంబనెనూ!

107

ఇమ్ము రసములకు, నెత్తమ్ముల పుటలూ, చెమ్ముగిలంగా

కమ్ముని హృదిలో, తలఁపు వలపులూ, ఘుమఘుమ్మలయంగా!

తియ్యవిత్తునీ, నెయ్యరి, వసంతుఁ డియ్యకొనంగా!

మృదుమధు కవితాత్పుత మెరిసింపును! శ్రీ విద్యారణ్య! 108

పంపాభారతము — ఆదిపర్వము

తృతీయ ఖండము

ఆంధ్రేతిహాసలహరి

కాండి:—

విశ్వజ్ఞాన మయమ్మై
శాశ్వతమణువౌ మహాత్మ్య సత్త్వమ్మది, దీ
నాశ్వాస ఫలజ్యోతి సు
విశ్వాసుల కెల్ల నెడద విందొనరించుక.

శ్రీకృష్ణ వసంతఋతు సుందరీమనోజ్ఞ
గాన నృత్యున పాంథుల వీనుదోయి
పై సుధావృష్టి గురియుచు ప్రసవరక్త
కాంతి సుందర పల్లవాత్మ్యంతలసిత

1

చూత తరువుల నెక్కి చంచువుల నెత్తి
లతలఁ బొడుచుచు, నెఱక లల్లార్పు చుదిత
సమ్మదమ్మున గాంధర్వశాస్త్ర ఫణితి
కోయిలలు పాడె నపుడు 'కూ' 'కూ' యటంచు.

2

అంధ్రీవాణిని బాల్యాన సరసిరెవరో ?
ఆదిలో నామె చెలులొచ్చు సలరి రెవరో !
అశ్వయుజమాన వాన రాష్ట్రోదచంద్రి
కాసితా శాంతముల నిశాకంఠరముల.

3

తనివిదీరి చకోరము ల్లాటుచుండ
పూలఁగూర్చిన వెలి పట్టుపట్టమనఁగ
నుడుగణంబుల తథుకుల నెడములేక
శాలయు విస్వీధిపైని చూడ్కులను బఱపి.

4

నడచె నామెయు జంతలు గడలుకొనగ
అల్లనల్లన దూరంబునందునుండి
యరుగుదెంచెను మృగముల యలుకు డింత
వెంటనే సింహగర్జనలే వినఁబడియె.

5

మదగజంబుల ఘోరకృతుల్ మలయజొచ్చె
ఫులుల నిర్ఘోషరావము ల్పొలయఁదొడఁగ
అంత నంతయు నిశ్శబ్దమై యడంగె
నెంతో వింతయై సత్యంబు నెఱుకపడమి.

6

ముందునకుఁ బోయె సున్దర మో నిజంబో
తెలియ దామెయు సున్నిగ్న ధీప్రవృత్తి
ఎట్టయెదుట శ్మశానంబు నెదుర మండు
భీకర హుతాశనజ్వాల లేకరీతి

7

గాఁగ నాల్కలు చాచుచుఁ గ్రాలుచుండు
వెలుగు మంట కభిముఖుడై విప్రుఁడొకఁడు
గూరుచుండి కరంబులఁ గోమలమగు
తాళపత్రపు గ్రంథంబు తనివిదీర

8

కలకల నినాద మాధురీకలన సెలఁగ
వివిధమృగములు మోరల వెలికిఁజూచి
కన్నులను నీరుగార్చుచుఁ గనుచునుండ

- చదువు చప్పుడప్పుడు పుట లొదవు శోక
భారమున నేమొ మంటలఁ బారవేసె!
తొయ్యలియుజూడ నామె కందోయియందు
మెఱసిపోయెను మంటల మిలమిలలును
తెల్లవాఱిన దిశఁ దోచు తెలుపురుచులు. 10
- అరుణగిరి దోచు నాయరుణార్కుకాంతి
రవి రుచిఁజెందు మంచుబిందువుల ఘృణులు
పాలను పాలమున వ్రాలు గ్రద్దలబెడంగు
వేడి మలమల మాడించు వేడివెలుగు. 11
- వేటకై వచ్చి నిల్చిన వీరవరులు
వారి శిశువులధారల సారకాంతి
కూర భవకాలి నఖిలిప్త రుధిరదీప్తి,
యురుల, తరు శిఖరంబుల గిరుల దరుల 12
- నరన బంగారుపూతల నొరయు సాంధ్య
సూర్య నిర్వృత్తరావళి సొబగుఁడనము,
ఇట్లు తొమ్మిది దివనము లేగ నంత
శాతవాహన బిరుదంపు సార్వభౌముఁ 13
- దొకఁడు ననుదెంచి “కవివర! యొనఁగుడు కృతి
నాకు” నని కేలుమోడ్చిన “నాదు గ్రంథ
మిప్పు డాలింపఁ గల్గెనే యిచ్చ” యనుచు
లేత నవుమొగ మింతయై, యాతపస్వి 14
- యిచ్చె నృపునకు మిగిలిన యేకకాండ
మైన విద్యాధర చరిత్ర; యాకనంబు

నుండి ననుదెంచె వైమానికోత్తముండు
నతి తపోలబ్ధ కవితా కళాన్నితముడు.

15

పర విమానము నెక్కు నా పరమకవిని
నోరగా జూచి యాంధ్రియు నొదిగినిల్య
“అడలకమ్మా నినున్ బోతు రవనిపతులు
నేను గఱపిన పైశాచి నియతి నాంధ్ర

16

మనఁగఁ బొల్చి వైర్యల్యంబునందుఁ దన్వి”
అనుచు నుడివి బృహత్కథా వినుత రచన
చేసిన కవీంద్రుఁ డేగ నిజేచ్ఛ దివికి.
ఇంతలో “నచ్చిరదె వచ్చి రిదియె యవను”

17

లనుచు, గములు దీర్చిన ప్రజ ల్జనిరి భీతి
పోకు పోకు డటంచు నప్పుడ హయంబు
పైని నెక్కిన జెట్టి పెంపారఁ బలికె
మూర్ఛనొందఁగ నున్నట్టి ముగుద కివియు
వీనులకు నుధానేచన విధముఁ దాల్చె

18

“జయము గౌతమీనందన! శాతకర్ణ!”
యనుచు మూగిరి వీరు లాహ్లాదమునను
పాలికలను లోన నాభీల భూరిసైని

19

క, బలకాయ నికాయ, రక్తస్రవంతి
వెడల, విజయియౌ నారాజు విక్రమార్కు
బిరుదమును దాల్చె, శకమొండు వఱలె భువిని
అతని కీర్తిసారభము నిరంతరముగ

20

నందియిచ్చెడు మలయ సదాగతి యన

“నాశిక”యును, “శ్రీకాకుళ” నగరరాజు
మును వసించెడు తావులై మొదలయ నతివ
శాతకర్ణులు పట్టెడు శ్వేతనోచి

21

విస్ఫురచ్ఛత్ర సచ్చాయ వెలుగుచుండె
గౌతమీపుత్ర విక్రమార్కు పృథ్విండు
పాలనమునేయ నతని యొడ్డోలగమున
ప్రాకృత మహాకవుల గొల్చి యాలపించు,

22

కావ్యగీతంబులను వినగాంచె నామె
రాజకవి హాటుఁ డొనరించె రసముఁగూర్చి
సప్తశతీయను శృంగారసార సుకృతి
కాని యామె మాటల మెప్పుగా బూనఁడయ్యె.

23

నర్వవైభవ ప్రాభవ నరణి మనిన
గొంతకాలంబునకుఁ గాంత చింతమెయిని
కనులకుఁ గానఁబడకుండ జనియె నెటకొ
ఆమె నెమకుచు నరిగి యొయ్యారమెనఁగ

24

కంటి నొకచక్కీ కీర్తుల మింటినంటు
దంట లిక్ష్వాకురాజుల దండనుండ ;
వారు నోడల గై నేసి చారుయాత్ర
లనిపి రామెఁ దూర్పున దీవులను వసింప.

25

అమ్మహారాజు లిక్ష్వాకు లంతరింప
జావయును సుమాత్రయు వీడిపోవ మరలి
యాంధ్రదేశాన దన పట్టు నరసె నామె.
అట్టియెడ శాతవాహను లుట్టివడిన

26

యమ్మహారాజవాణిలో నముల తెల్ల
చోడవీరు లామెను బిల్చి తోడగూడి
యింపు నుడికారిముల పెంపు నెంచె యాడి
శాసన శీలాసనముల సర్వములజేసి

27

రాంధ్రచోడుల శౌర్యాన్ని యారిపోవ
నాంధ్రవాణియు దశదిశలందు దిరిగి
యెటులొ, మఱుగయ్యె పల్లవు లెటులొ జారి
రంత, నామె నన్వేషించు చరిగి యరిగి

28

నిజ పరాక్రమ నిర్జితానిద్య శౌర్య
ధుర్య హర్షుండు, పులికేశి దొరశంబు
సొంపుఁ జొప్పింపఁ జొచ్చితి; నుండరి నట
నిండువై భవమున మించి నెఱయుదాసు

29

గాంచితిని, వింటి పారశీక ప్రభుండు
పంచినట్టి నందేశంబు పరులు వచ్చి
పొగడుచుండగ సహజమా నాగరు, తీవి
నెఱపుచుండె మహాంధ్రరాజ్జీలలామ.

30

కుబ్జ విష్ణువర్ధనరాజు గూర్కొ బిలువ
నల్ల నల్లన నడతెంచె నంచవోలె
రాజరాజ సరేంద్రుండు పూజజేయ
నామె గని రాణ్మహేంద్రపురాంతరమున

31

బ్రాహ్మణవరుండు శబ్దప్రపంచవేది
నన్నయార్యుండు సంప్రార్థనా మృదూక్తి
నిట్టులను 'భారతగ్రంథ మేను వినుతు

లలితముగ నాంధ్రసామ్రాజ్య లక్ష్మి! ' యనిన

32

'వల్లె' యని నమ్మితిం చె నవ్వామనేత్రి.

ఆమె యటవీ విహారంబు నోమునపుడు

దేవతలు బిల్వ నన్నయ దివికి నరిగె ;

సోమయాగంబుచే యశస్వీతుడైన

తిక్కనామాత్యుఁ డామెకు, దక్కుకథను

33

స్వాదుశబ్దాభ్యవైచిత్రి వరల ప్రౌఢ

గానమొనరించె సందర్భగరిమ యెఱిగి

నాచనయు, మారనయు, కేతనయు, కవీందు

లతని నుడికారముల కాత్మ నక్కజపడ,

34

కాకతీయాంధ్రవీరుండు గణపతీశుఁ

డాదరింపఁ బ్రతాపుండు సధికభక్తి

నొక్కశతకంబుఁ గాఢగా నొసఁగ నెసఁగి

యుండెఁ గొన్నాళ్లు దన్విమహోత్సవమున.

35

అశని నిర్హోష భీమఘనారవముల

విలయకాల పతద్వర్ష సలిలధార

తత్సహోద్వేగ కరతటి ధాశ ధశ్య

ములను మఱుగయ్యె దేశ మంబుద వృతంబు

36

అవని యెల్లను నిండి మహమ్మదీయ

పైన్య రింఘోళి దక్షిణాశాస్థలంబు

నాకృమింపఁగ వచ్చుచు సంతరమున

పురుల జానపదమ్ములఁ బొలములెల్ల

36

నాత్మలాభార్థమై దోచి రార్తివనధి

ముంచి రనయులొచు ప్రజాసమూహములను
యవనవీరుల దాడికి నగ్నిగుమిలి
కాకతీయ ప్రతాపంబు గరగిపోయె

37

రాజ్యకాంక్షల కాకతిప్రభల మఱచి
రాచవారలు రెడ్లు దుర్వార శౌర్య
గనధులగుచును విమతపర్వతము లాపి
శంభుదాసుని, శ్రీనాథు సత్కవితల
రచ్చకెక్కించి రంత భాగ్యోచ్చులగుచు

38

నస్తమించెడు రవి, తమంబడచునట్లు
తన్ను నెవ్వరుఁ బ్రోవమిఁ దాల్మిలేక
పరువిడియె త్రస్తయై భామ పరుగులిడుచు
నేను నామెను వెన్నంటి యేగి యేగి

39

తుంగభద్రా సరిత్తుంగ భంగ శీక
రప్రకర పరిచ్ఛన్న తీరప్రదేశ
మంద పవనాత్మనీమ నానందకంద
భిత హృదబ్బుండనై కంటి లేమ నామె—

40

II కాకతీయేశు సంగ్రామ రంగమున
బోకార్చి యవనులు పారిఁ బారి రాఁగ
కృష్ణనాయకుచేతఁ గృత్యంబు లెఱిగి
జిష్టులై యాంధ్రు లార్జించిరి యశము
కాని నిల్కడలేమి, దీనతఁ గనిరి.

41

ఆనెగొందినిఁ జేరి యాహవంబులను
బోనాడి తురకల బుక్కసోదరులు

మానితబుద్ధియా మాధవాచార్య
నానతిఁ దలఁదాల్చి యరిభేదులైరి. 42

ఆనృపులున్ గట్టి రగ సుప్రతోళి
కాంచితంబై న విద్యానగరంబు
నించె మానియు ప్రజానిచయంబుచేత !
హరిహర సోదరుల్ హరిహరాకృతుల 43

పరపీఠ హరణంబు భక్తరక్షణము
వెలయింప, దర్వాత, విబుధాగ్రగణ్యు
లొలసి సేవింపంగ లలిత చరిత్రుఁ
డగు దేవరాయల యాదార్యకీర్తి 44

నిగిడె దిక్కుల, సుధీ నిర్లింగుడైన
శ్రీనాథ కవిరాజు చెందె నయ్యెడ, న
నూన జాంబూనద నూత్నాభిషేక
గౌరవం బంతట, గమనీయ యగుచు, 45

హరినూపుర ఘట్టలాంచితయగుచు
నాంధ్ర సామ్రాజ్య మహారాజు, వరపు
రంధ్రు లూడిగ మనురక్తి నల్పంగ
తురకల వెనుకకు దొరిలించి మించె ! 46

చరితార్థుడగు సాశ్వ సమాట్టు శక్తి,
తుభువ నృసింహుని తోరంపుఁ గీర్తి,
నలుపుగ నరి తమో నాశకంబగుచు,
ప్రాభాత రుచివోలె బరిణతిగాంచె. 47
అభీల తరమూర్తి నరుదారుచుండు

వీర సృసింహుని విక్రమస్ఫూర్తి
చారు సూర్యోదయ సమయ సంజ్వలిత
రక్తాంబరమువోలె రమణీయమయ్యె.

48

అతుల మేధావంతుడైన తిమ్మరుసు
హితుడయి యాంధ్ర రాజ్యేందు బింబాస్య
కొనరించె రక్షణ ముద్యత్సదుద్య
మ, నయుడౌ కృష్ణుని, మహనీయచరితు

49

రాజ్య ధౌరేయుగా రమణఁ గావించె
పూజ్య మహాకవు ల్పొందిరి ముదము.
ఉదయాద్రి భేదించె నోజఁ దర్పమున
నదయుడై పాత్రుల నాజి మర్దించె.

50

కొండపీటిని రిపుకోటి సుక్కించె
దండితారాతి యుద్ధండ శౌర్యండు
రాజరాజగు కృష్ణరాయ భూమిపుండు,
లాజ లంగనలు చల్లంగఁ దిమ్మరుసు
తోఁ గూడి భద్రదంతులు తన్నుగొల్వ
రాయచూ రనెడు దుర్గము జుట్ట సేన,
రాయలువేసె శౌర్యమున ముట్టడిని
సుల్తాను గర్వంబు సురిగిపోవంగ.

51

52

విజయపురేశ్వరేశ్వరై వెలయు సుల్తాను
భటుల, నత్యుద్ధత పరిపంధి చయముఁ,
బరిమార్చి విజయంబుఁ బడసె రాయండు
చటుల మార్తాండ ప్రచండ శౌర్యండు !

53

వర్ణాశ్రమాచార వరధర్మ వితతి
పూర్ణంబుగాఁ బ్రజాభ్యుదయ హేతువయి
యలరారఁ దొడఁగె, మహా ధనికులగు
బుడతకీచులు తన్ను బొగడి, వర్తకము 54

నేయ నంగీకృతిఁ జెంది, రాయలకు
మణిమయాలంకార మహితోపదలను
ప్రీతి నర్పించిరి భీతిఁ బోవిడిచి.
వాణిజ్యమెందును రాణ నొప్పారె. 55

ప్రకృతి వర్గం బెల్ల పడసిరి సుఖము.
కృష్ణా స్రవంతీ సుకేదారసీమ,
నవ్యతుంగార్ద్ర, రేనాటిలో భూమి,
నిరత కావేరీధునీ సిక్త మహియు, 56

వైఘాజలాంచిత వర తరువనులు,
కనులపండువునేసెఁ, గ్రాలె నస్యములు,
వద్దిబుధాశీర్వాచ స్సమర్థతయు,
నిగమ మంతోష్ణోష్ణ నిష్ఠలు కౌతువు, 57

లెల్లెడ వర్ధిల్లి యెనకమెనంగ,
భద్రదంతావళ శ్రకరంబు నడువ,
అమల లక్ష్మణయుత హయకోటి నడువ,
కవులు గాయకులు, స్రక్చందనాంకితులు 58

సామంతరాజు లుత్సాహ సద్గోష్ఠి
నెవలారుచును ముందు కేగుచునుండ,
నౌకచేత ఖడ్గంబు నౌకకేల పూల

మాలను బట్టి యుమానతివోలె

59

నొకకరం బభయంబు నొసగుచునుండ,

మత్త సింధురముపై మండపాంతరము

నందు స్వర్ణాస్త్ర రణంబుపైఁ, బేర్చి

నుపవిష్టయై, మంత్రి యొదిగి నిల్వంగ,

60

కృష్ణ మహీజాని కేల తెల్లని గొడ్డు

పూని, సంభ్రమముమై పొలిచి, నిల్వంగ,

నాంధ్ర సామ్రాజ్య మహాలక్ష్మి, వచ్చి

నవరాత్రవేదిక - రత్నాలమీద,

61

సింహాసనమున నాసీనయై నిల్చె.

పెద్దనార్యుండు సంప్రీతిమై నుడివె,

ఁబరచుంచి సగాగ్ర సరస్సు

రీలుతద్భంగాలి రీతి, శబ్దములు

62

శ్రీవణ మోదావహ శయ్య నొప్పార,

నాంధ్ర యశోగీత లండలు వినఁగ;

శాంతి సమీరుండు చల్లగ వీచె,

తరుణచూతము రాజు, తమ కంఠమెత్తి

63

మఱచిపోవని యట్లు, మఱిమఱి రాగ

మాలపించిరి కోకిలా రవుల్ కవులు!

వసి వాడనట్టి సత్పారిజాతముల,

మల్లికావాసిత మంజుకుంజముల,

64

పృసవమ్ములక బొల్చు వల్లికావళుల,

నై సర్గిక విలాస నవ లతాంతముల,

మకరందమును గోలి, మత్తిల్లు నఖుల
ఝముమ్మఝముమ్మను రొడ సొంపు గల్పించె.

65

ఎదుర నాపగయందు నీదు చొండొరులు
ననురాగ భరముమై యనఁగి పెవంగి
మందయానములతో మలయు, మరాళ
మిథునముల్ ప్రకృతిని మిగులఁ గై నేసె.

66

ఒండొరు నోళ్ళకు నొయ్యారముగను
మధుర మధుస్రవ మా కందఫలము
లందియిచ్చుచుఁ బ్రేమ యగ్గలంబగుడు
గదియు జిక్కుల కలకల నినాదములు

67

తుంగభద్రా సముత్తంగ తరంగ
పతన జన్య మృదంగ పాటనధ్వనులు
కలసి తౌర్యత్రిక గరిమ సూపంగ,
నంతయుఁ గనుచు “జిన్నా తిర్మల” మల

68

నిరుదెనల్ జేర్చి, మహీజాని యొప్ప,
కర్పూర తాంబూల ఘన కరండముల
కరములఁ దాల్చి ప్రక్కనునిల్చి శ్రీతులు
తెలనాకు మడుపు లందిచ్చుచు నుండ,

69

కాదంబరీ పాన కలిత మదాత్త
తరుణ సుందరివోలె ధన్య నేనంచు,
చర్మ నిమిలితంబైన కందోయి,
అతి పరిమళ మిళితాబ్జ స్రగాలి

70

వ్రాల, పాన్పుననుండు, ప్రాభవోద్రిక్త

నాంధ్ర సామ్రాజ్య మహామాతఁ గంటి !
సార్థకతఁ గాంచె జన్మంబుననుచు
నకిల నదీనద సంగతల బగుచు

71

సార సంపత్పూర సాంద్రంబు నగుచు
వెలయు నాకృతితోడ వెలసి యావేళ
భరత భూదేవి శుభప్రాప్తి రస్త
టంచు దీవెన లీయ నాలకించితిని !

72

కాలంబు గిరగిర గాంచుచుండగనె
యెన్నియో చుట్టిడి యెగిరియే పోయె !
కృష్ణరాయలు జేరె కీర్తికాయఁడయి
దీవ్యత్సుభర్షపై దీర్ఘంగ కొల్వె.

73

లల నదాశిపువేర నవనియంతయును
పాలింపగాఁ జొచ్చె, ప్రభు మంత్రశక్తి
యుక్తుడై రామరా జొక కొంతకాల
మట్టె తురకల నొంచె నధిక దర్పమున.

74

మాధవార్యునిదీ ప్తి మఱుగు కాలేదు
కృష్ణరాజేంద్రుని కీర్తి యిప్పటికి
దఱుగకున్నది, మాన్యతముఁడు తిమ్మరుసు
మతి విశేషంబులు మఱచిపోలేదు !—

75

III ఉభయకవి సుహృత్తు నుక్తి యాచిత్వంబు
సహజపండితు రస సంపదయును
సింధు భంగములగు శ్రీనాథు సూక్తులు
పెద్దనార్యు నతఁగిత్వ ఫకి

76

ముక్కు తిమ్మనకవి ముద్దుఁబల్కుల తేట
సిన్నవీరన మధుబిందు పాశ

మరితి చాది చిత్ర మంకించు చందంబు

శ్లేష శబ్దములను జేర్చి గూర్చి

77

భట్టమూర్తిగాన పరతః జొక్కింపంగ

నెంచె కాని మాత యెఱుకఁదప్పె !

సూరనార్యుఁ డదియుఁ జూచి కల్పించెను

నూత్న కథను జొన్పి, నూత్న శయ్య.

78

పిల్లవాని మధురపేశల కల్పనా

లసిత పదములంచు లలన గొంత

సేపు వినియు, మఱపుఁజెందె కళాపూర్ణు

గాథ, యంత గల్గెఁ గలకలంబు.

79

మొగముద్రిప్పి చూచె మోహరంబున కొగ్గి

‘తల్లికోట’ యొద్దఁ దనయులెల్ల

రామరాజుక్రింద రణధీరులై మించి

యవనసేనఁ గొల్లలాడు తెల్ల.

80

ఒక్కటిగ ముహమ్మ దోర్వోపతులు, పోర,

రామరాట్కిరం బురస్థలంబు

వీడె ఖడ్గధార ; విచ్చె హిందూసేన,

జయముఁ గనిరి స్టేచ్చజనత యనిరి.

81

చేరె దివ్యదీప్తి, జేగీయమానయై

మాత దాక్షిణాత్య మహికిఁ దరలి.

చేమకూరి కవియుఁ జింత దీర్చుచునుండ

తత్త్వములను బాడె త్యాగరాజు !

82

అప్పు డెఱిగినాడ నాంధ్రుక్కి యనంత
రూప విభవ యనుచు, రూఢి కెక్కు
నాంధ్రదేశగత మహాజన హృదయంబె
యామె వాసభూమి యనుచు, నేను—

83

IV స్లేచ్చసేనలు పంపపై మిడిసిపడంగ
బాలకు ల్నిదురింప నుయ్యాల లూచు
భామ లెందఱు తప్తలై పరువులిడిరో ?
తల్లులను వీడి యెందఱు తల్లడిలుచు

84

నేడ్చిరో బాలకులు రిపులెల్లు కొట్ట ?
విభుల బిగియారు కాగిండ్ల విడువలేక
సుక్కి వసివాడి పరుగిడి సోలి యరుల
చేతులకు జిక్కి మానంబు జేడ్వడంగ

85

పంక్తికంధర గ్రస్త రంభావిధాన
వీనలై పాణముల్వోని దానజేసి
కార్చిరో నీరు తరుణులు కనుగొలుకుల
నెడలి గండంబుపై జాఱ నెంద ఆపుడు ?

86

ఫెటిఫెటిల్లను ధ్వనుల నాభీల కీల
లెల్ల వలకుల ముట్టిన నేది తెరువు
గాన కెందఱు మందిరాంగణములంద
మృందిరో పుత్రపౌత్రులు మాడఁ గనుచు ?

87

ఎన్నిదినముల నుండియో యేర్చినట్టి
రత్నరాసులఁ జూచి వర్తకులు విడువ
నేర కట్టులె తురకల ఘోర తాడ

నంబునకు ముగ్ధి రెండ రనాథలగుచు ? 88

ఏమి యనుకొన్న వచ్చెడి దేమి ఫలము ?
కఱకు తురకల వేడికి గరగి విజయ
నగర తుహినోపలము జేరె నవ్య తుంగ
భంగ తుంగభద్రా సరిత్పథమునందు ! 89

హాయి ! హాయి ! శ్రీకృష్ణరాయాధికార
గరిమ జెరిగిన విద్యానగర వరంబు
విత భావంబులకుఁ దావు వెదకఁజేసి
యడలు గుడుల గోడల తిట్ట యయ్యెనయ్యె ! 90

ఉత్కలాధీశు నిర్జింప నుద్గమించు
నేస్తులకుఁ బట్టులెనట్టి వీ గృహములె ?
వల్లు ముఖ్య విచిత్ర ధావన విశేష
జాల మెఱిగిన మావులశాల లివియె ? 91

మంత్రి తిమ్మరుసుఁ గూడి మంతనమున
దండనాథుల వేర్వేఱఁ దఱచి యరయు
రాయల రహస్య సౌధాంతరంబు లివియె ?
ప్రకృతి వర్గంబు పౌర సభ్యప్రకరము 92

తోడఁ గూడి వసింప నంతోష చిహ్ని
తాన్య వనరుహుడై పను లడిగికొనుచుఁ
గొలుపుదీర్చెడు కృష్ణరాయల ప్రియంపు
సభయు, త్రిభువన విజయాంక సభయు నివియె ? 93

అనుచుఁ బాడువడిన మందిరాంగణముల,
అందఁజెల్లఁ జెడిన గృహభిందములను,

భిష్టుమని కంటఁబడెడు గబ్బిలపు పిండు
లంటియుండెడి, రాడ్భవనాంతరముల,

94

చుట్టు గబ్బికల్లను నిండి చొఱఁగరాక
కంటకావృతంబయి చంద్రకాంత శిలల
నిర్మితంబగు నుత్తుంగ నిలయ హర్ష్య
వాటికలఁ గాంచి యడిగితిఁ బ్రశ్నలెన్నో !

95

ఇసుక తిన్నెలలోపలి యిండ్ల నెంచి
రాతి నొకటఁ జెక్కిన నువిగ్రహములెంచి
స్తంభములఁ బొల్పు మూర్తుల నరణి నెంచి
యాంధ్రశిల్పుల యాన్నత్య మాత్మఁగంటి !

96

మహాతిఁగొని నారదుం డుడు మార్గమందు
వచ్చుచు గాన మొనరించు టచ్చుపడగ,
చెలఁగి వీరవరులు కురుక్షేత్రమందు
నిలిచి బవరంబు నల్పుట నిజముగాఁగ,

97

రాసకేళీ విలాసంబు రాజిలంగ
ప్రాణములతోడఁ జిత్రింపఁ బడసినట్టి
శిల్పి నెంతని పొగడి హాసించగలము ?
ప్రభువరేణ్యుల నేమని ప్రస్తుతింప ?

98

పతిత రక్షాప్రవణు విరూపాక్షుఁ గాంచి
మైథిలీ స్నానపూత మంభస్తటంబు
జానకీ రామలక్ష్మణుల్ సరసఁగూడి
వెలయు జక్రతీర్థపుఁ బ్రాంతములనుఁ జూచి,
ఋశ్యమూత్రాది శిఖరాన, నింత నిల్చి

99

ప్రథమ కృతికృత్య హేవాకి, హామలూరు
తనయు, స్మృతిపథంబునఁ గొంత తడవి తెలిసి,
కనుల బాష్పంబు లురల వెన్నుకును మరలి,
యరుగు సుత్తుంగ తుంగభద్రదాపగ గని, 100

తల్లికోట పోరాటలో నెల్ల రాంధ్ర)
జనులకుఁ వంచనముఁ జేయఁజనునె? యనుచు
సిగ్గుచెందినదో యన నగ్గలించు
వక్రగమనంబుగల నదీవనితఁ జూచి, 101

అలఘు ఫేనహాసముల, నీహార బిందు
శీకరాసార గాఢ నిష్ఠివనముల
సుత్పతస్మీన రుచి నయనోత్పలముల
చారుతర తరంగ రవ ధిక్కారములను 102

చూచువారికి నబ్రంబు సూక్ష్మనట్టి
యమల పులినాత్మ తుంగభద్రదాపగాంబ
యొడ్డును దరించి, యవ్వల నున్నయట్టి
యంజనాదేవి గుహ జూచి, సంజెవేళ 103

రమ్య పంపాసమాఖ్య సరస్సు జేరి
రపముననల లక్ష్మికిని హారతులనెత్తి,
తత్త్వవేది పురందరదాసుఁ గొల్చి
పొల్చితిని నే గభీర ప్రబుద్ధమతిని. 104

V భానూదయమై పగలు యలుగా
చక్రవాకీ పతి సరస భజించును,
నూకందములకు మలయుచు నుండును

చలదళి వృతములు ఘంస్కోకిలములు

105

కాసారములక కనువిం దొనరగ

రమణీయములగు రాజహంసములు !

నీలాంబుదములు చాలై మొఱయగ

నీలకంఠములు నెఱపెడుఁ గేకల !

106

చల్లనికెన్నెల శశికళ జల్లగ

చాతకంబులును సంతృప్తినిగను !

పరమమునీంద్రుల పాలిటి బ్రహ్మము

నోంకారమునం దొలుకుచు నుండును !

107

నవ యౌవనమున నవయు గృశాంగికి

మోహమెనంగు నముద్రము చాడ్చున !

మానవాభ్యుదయ మహనీయోహల

సత్కృతి యుల్లము సంతోషించున్.

108

ఆదిపర్వాంతమంగళము:-

అకాశంబును నిట్టిదట్టిదని మాట్లాడంగగానట్టులే,

రాకాజ్యంభిత మబ్ధిరూపు దేలుషకరానట్లై, విద్వాంసులున్

మూకీభావమునొంది మెచ్చిరెవనిన్, ముర్ధాభిషిక్తు ల్నమో

వాకంబుల్ బఠియించి, రాయతినీ ధీవార్ధిన్, బ్రశంసించెదన్ 1

సాధుశ్రోత్రియులున్ గవుల్ సుజనులున్ సంతోషమున్జెంద, ను

తేనెధ్రశ్లేయము భారతీయమతి సన్నిధాంత మాచారముల్

బోధంబై నవి మాత్ర మీకృతిగతిన్ బూరించె - క్షంతవ్యుడో

బోదార్షేందు కపింద్రుఁడు - సుమతులున్ బోషింపుఁ డీకావ్యమున్

ఓం తత్ సత్

శ్రీరస్తు

పంపాభారతము — సభాపర్వము

మున్నుడి

తాను, తనకంటే నితరము నను రెండు విధములయిన విభేదమే మానవుని ప్రతిచర్యకును మూలభూతమయి యొప్పుచున్నది. వ్యక్తి, తన యనుభూతి ననుసరించి, కోర్కెలను పొందుటకు తనకంటే నితరమయిన దాని నుపయోగించుకొనుచుండును. వాఙ్మయము కొందఱికి జీవనాధారము. కొందఱికి కీర్తి సంపాదనకు హేతువు, మరి కొందఱికి ఆత్మీయమయిన రాగద్వేషముల కెలిపఱచుకొనుట కవకాశము. ఇట్లే భిన్నములయిన యుద్దేశములకు ప్రయోజనములకు రచయితలు ప్రవర్తించుచుండురు.

శ్రీ వేంకట నారాయణరావుగారికి, ఆత్మీయమయిన, యనుభూతిని నిర్మలమయిన సత్య స్వరూపముతో, వెలిపఱచుటయే, రచనా ప్రయోజన ముని నాకు తోచుచున్నది. ఇది రచన లక్ష్యే వెలసినది. కేవల రసమయమయిన వీరి వాక్య సంస్కారము విమర్శనాత్మకముగా, చరిత్ర వివరణ పూర్వకముగా నాంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహరూపమున వెలువడినది. అక్కడ వ్యక్తి, కవి నేది! అశోక సమాప్తిచరిత్రమున, నీయన దృష్టి, లోకానుభవమున, అంతరంగిక దృష్టివలన, భిన్నానుభూతి సమన్వయమున, సుస్పష్టమయి పరిణతమయినది. అశోకచరిత్రము, దివ్యమైన స్వరూపమును వెలువడినది, ఆ తేజోమూర్తిని లోకుల కందించినది.

నేటి యీ పంపాభారతము ఒక విచిత్రమయిన గ్రంథము. ఇది విజయ నగర సామ్రాజ్య చరిత్ర. ఇందును శ్రీ విద్యారణ్యమహర్షి స్వరూప చిత్రణములో, కవిగారు, కృతకృత్యులగుటకు హేతువు — వారి ఆత్మసాక్షాత్కారమే! శ్రీ విద్యారణ్యులతో వీరికి తాత్కాలికాభేదము — “జీవనానాన్తి కించన”

“జీనో బ్రహ్మైవ సాపరః,” “ఐతదాత్మ్య మిదం యద్యమ్”! ఇత్యాది శ్రుతి శాస్త్రముల భాషము, వీరిలో పరినిష్ఠిత మగుటవలననే కలిగిన దీపని.

ఇంక కావ్య బహిరంగ రూపము — నేడు దేశచరిత్రను చంపూకావ్యము లుగా వ్రాయ యత్నించుట — ఇది కేవలము నూతనముగాదు. మన పురాణ ములలోనిదే — కాని విస్మృతమయినది. చారిత్రక పురుషులను గ్రహించి, యీరీతి రచనచేయుట యొక క్రొత్తయని చాలమంది యనుకొనుచున్నారు. ఇది పాత క్రొత్త — అనగా — ప్రాతదానిని మఱల బయటికి దీయుటయే! అట్టివానిలో, శివభారతము, ఆంధ్రపురాణము, ఆశోకచరిత్ర — పరిచితములే! ఈ పంపాభారతము నాచూయయే.

ఇందు కావ్యధర్మము, దేశచరిత్ర, సత్యశోధన, వేదాంత విజ్ఞానము కలిసి మెలసి యున్నవి. “నాన్యషిః కురుతే కావ్యమ్” — అని పెద్దలుచెప్పిరి. శ్రీ నారాయణరావుగా రట్టికావ్యములు వ్రాసినారు అని నే ననుచున్నాను — లోక మీ యుత్తమగ్రంథము నుపయోగించుకొందురు గాక!

శ్రీ విద్వాన్ జి.జె. సోమయాజి, M.A

(Head of the Department of Telugu
Andhra University.)

వాల్మీకి }
3-3-59 }

శ్రీ రఘ

ప్రశస్తి

ఈ గ్రంథ ముద్రణమునకు రు. 500/- తోడ్పడిన

కమ్మరై తు రాజు

శ్రీ రేణుమాకులపల్లె-

పెద్దరామప్పగారికి

శ్రీ వంశాతీర శోదండరాములు

ఆయురారోగ్య జయశ్రీలనిచ్చి

యశ్రాంతము బ్రోచుగాక.

పంపాభారతము — సభాపర్వము

ఆదిఖండము

శ్రీ నూధవాచార్యులబాల్యము

నాంది:-

తునెకానిది, మొట్టమొదల్
గొనములు మూడేచకుండ, గుట్టుగ దనలో
గను నెది, విషయాతున్నము,
ననఘంబది, జోతి, యిచ్చు నవ్యయసుఖముల్.

భైరవిరాగము - ఏకతాళము - శయము (తేటిపాట)

పల్లవి:-

మగలు తెలుంగు లపారధీరులని మాటికిమాటికి
పాడు ఝంఝం తేటి ! పాడు ఝంఝం,

పదము:-

కవిసెను చీకటి ! దవితె నుపద్రవ నివహము ! మ్లేచ్చులె
పారు తేటి ! దవ్వు పారు తేటి
తూరుపుదిక్కున నీరదగర్భము, దూరిన శంపను
చూడు తేటి - పైన చూడు తేటి
వర్షము గురిసెను - హర్షము లొదవెను ధరితు లరులును
చాటు తేటి - జయము చాటు తేటి
అదె విద్యారణ్యము తుదిమొద లగణ్యము భారతపు పుణ్యము
పల్కు తేటి - గీత పల్కు తేటి ॥మ॥

వేదరక్షా వినుత వాదిశిక్షా విజయవానదక్షుఁ డాశని

చేగు తేటి - యతిని చేగు తేటి

విజయనా సగరము గజప భీకరము కుజు కణోరము

తీసు తేటి - మీసాల్ తీసు తేటి

నిగమ వ్యాఖ్యాసము సుగమ సామ్రాజ్యము విగతారి విక్రమము

వేడు తేటి - శక్తి వేడు తేటి

సద్యోపాసహరము విద్యాశాంతి భరిత విద్యారణ్య చరిత

మీటు తేటి - వీణ మీటు తేటి ||ను||

2

బ్రహ్మాండ్ర యతి వృత్తాంతము

“మంద్రవాణి”లో జన్మించె, ధూత కల్పి

మంతు, విష్ణుసంతనెడు శాలుంతు, సతని

ద్వాదశాబ్ద వయస్కుని, తల్లిడిల్రు

విరువుకు శాసి చను వటు విరవుచేక

3

దేశదేశముల్ మూడేండ్లు గిమ్మదిరిగి

లేమియను చిమ్మచీకటి, నేమి విరుగు

బండివలె, నిరాశాహతి బిగిలి, నిల్చె

కాశిలో విశ్వనాథ నివేశము కడ.

4

అచట శ్వానేంద్ర యతిరాజు సంఘియుగమె

మాశ్రయఁబుగ బ్రహ్మవిద్యాసరుండు

పడుగు, నిత్యంబు వేదాంగపాఠజలధ

దోగి, సచ్చాస్త్ర పారంగతుండుసయ్యె.

5

యతివరుండును బ్రహ్మవిద్యాత్మ దీక్ష
నానగ, బ్రహ్మాండ్రుండను చేర నెనగి.
విష్ణుపంతు, సర్వత్ర పూజ్యుడై, పడసె శ్రీరత్న
నవల సుక్షేత్ర తీర్థంబు లన్ని యరసె.

6

తుట్టతుద కాతఁ డాత్మసంతుష్టి నెనసి
పరశురాముండు మున్ను తనంబుసల్పె
నెచ్చటచ్చట నదిరెండునేండ్లు దీక్ష.
దొరయ, సుధ్యాసయోగంబుతో దలిచ్చె.

7

పరశురామాఖ్య సుక్షేత్ర పదమునందు
మఠము నాశ్రమమున్ జనమాన్యమయ్యె
అదియు “చివలూను” చెంగట బొదలె గాన
శిష్యులైరి కొంకణ జనశ్రేష్ఠులెల్ల.

8

ఛత్రపతి సాహు మొదలుగా సకలఘనులు
యతికి సువిధేయ సర్దారు లైరి ; హస్తి
కనక మాణిక్యముల్ మస్తుగాగ సిచ్చి ;
నరయతి పురాతనాలయోద్ధరణ పరుండు
ఋణములిడె మిగులెల్ల సత్కీర్తియలకొఱకు.

9

కోటికి విద్యారణ్యుడు
హఁటకమిడి ధర్మరాట్రిక్రియానసరములన్
మేటి విరూపాక్షుయశమా
మీటించెను, భరతభూమి, మేలిమి గంగన్.

10

లక్షలకు ఋణమొసంగియు
నక్షయముగ బాజివిభుని నయ్యెపనులన్

దక్షునిగ జేసి యతియు, సు
భిక్షముగా మహియు మనఁగ బ్రయమొదవించెన్. 11

మాధవువలె బ్రహ్మాండ్రుడు
వేధోవా క్షత్వవితతిఁ బోది యొసర్పన్
సాధితములయ్యె జయములు
శ్రీ ధర్మాదులును సుజనసేవ్యము లయ్యెన్. 12

గృహస్థుఁడగు మాధవాచార్యుని భావనలు - నిత్య జీవితము

అద్ది పరశురామక్షేత్రమందు నిగమ
వ్యాఖ్యలను వించు గౌతుక స్వాంతులగుచు
పరమ మతి, మాధవాచార్య యావనపు రీతి
యెట్టిదను వటువులకు, బ్రహ్మాండ్ర యతియు
కథకు మాదిరి, యిట్లు వక్కణ నమచ్చె. 13

ఎలవయసుననె మహిమకు నెల్లయగుచు
ప్రకృతిమయుఁడగు విభుని ప్రవృత్తి నెనసి
యొనరు, మాధవాచార్యుని యొక్కరోజు
చర్య యాధారముగ, గథాసరణి సాగ
నపుడు మొదలిడె, బ్రహ్మాండ్రయతియు, నిటుల. 14

ఒక్క వేకువ మక్కువ నొరసి, తమ్ముఁ
డగ్గిజుని వెంబడింపగ నాకులకయి
యరుగువేళ మాధవుఁ డభ్యమందు నొడివె
చరినర ప్రకృతిని దృష్టి బరపి యిట్లు. 15

ఇదె యరుదెంచె మాధవుడు, నీ సమయాన నవీనశోభ దన్
బాదువ, వసంతలక్ష్మి, పువుమొగ్గల జుట్టునజుట్టి, సారభా
స్పద సువికాస హాస, విలసన్నవ పల్లవ వల్లరీ ఫల
ప్రద బహుదోహదక్రియకు బాల్పడె! పాటున కింతులే నిధుల్. 16

కరమును బాటుపడ్డ వనకాంతకు నించుక నేదదీర్పగన్,
వర పరివాదినీ నినద వాఙ్మధురార్ద్ర కషాయ కాకలీ
స్వర విచల “త్కుచూ” నవరస స్ఫురణామల కంఠమెత్తి యో
పరభృతమా! రసాల మృదుపాదసశాఖల లేజివుళ్ళపై
చరణముమోపి కోమలము జల్లుము రాగసుధా ప్రపూరమున్. 17

అధమ ధనాధ్యులై, గుడువ నన్నము, గట్టగ గుడ్డ చాలమిన్
ప్రధిత కులీనులున్ నిను గరంబును వెంగలిగా గణింతురే
విధియు విరామ మించుకయు వేడవు కోకిల! పాడుచుంటి వీ
సుధ ముదమార గోల గనుచుండెను భోగులు కొందరే కదా! 18

పొలముల గున్న రాగితృణమున్ నెరబూచిన శయ్యలన్ నిరా
శులమతి, నెట్టజెట్టగమి, కూరుకు చేడ్వడగా, సహస్రశ్చ
స్థలితములైన తారల, నిశాసతిజేరగ దోలు, నీ ప్రభా
త లలిత కాంతులకు ధత్తై సాగుచు లేచి జాగన్. 19

ఎండలు మెండుగాగ సగలే యధికంబుగ నుండజొచ్చె పె
ల్మండుటయే స. భావముగ: మాఘము వెన్నకుబోయె, దీవలన్
నిండుగ సాగజేసి తననీడ గణించక బూచె మల్లె, యు
ద్దండ సువర్ణధీధితుల దార్కొనె సంపెగపూవు లామనిన్. 20

రాసులుగాక నేలబడి రంగులనీనెడు గుల్మరాలలో
పాసిన పూలగుత్తులవె పాపపలేనడి గ్రుంగి శీలముల్

మాసిన బీదవారివలె మవ్వపు నన్నెల గోలుపోయె, సు
త్రాసము జెంది లేళ్ళగమి దప్పికి నీరముచెంత గ్రాలెఱుఁ. 21

వికృతి వెలార్చకన్ నెమరువేయుచు, గొండాన్ చెట్టునీడ ఒ
చ్చిక నెలవుల్ బయళ్ళ, నృపశేఖరులట్లు పరుండి సోగసం
డ్ల కొనలతోడ దోమల నదల్పు నవే ఒసవన్న, లావులున్
నికటత బాయు దూడలను నెవ్వగ మోరలనెత్తి బిల్చెడున్. 22

కలికి తురాయి నెన్నుదుట గ్రాలగ గట్టను దొల్చు పక్షి, సు
ర్గులఁ దినగోరి, ముక్కుకొనకోపు టులిన్ టుకుటుక్కుటంచు, బో
టులనిడ, గొట్టెకాపరి, యెటో సులతాంశ లతావితాస మా
కలముల గ్రిందవేయగ, సజావలి నమ్మితిమంచు ఒల్కెడున్! 23

ఇంద్రధనుస్సదే! కను మహీన విభిన్నరుచి సృణాళికా
సాంద్రము! తెల్లనామెయిలు చక్కియనఁటి, మనోజ్ఞస్మృత్య ని
స్తంద్రు, సుమానమన్వితుని సంస్మృతిఁబేర్చి, వియస్థతంబులీ
యైంద్రియక ప్రపంచ జనితాద్భుత దృశ్యము లీశులీలతా! 24

శ్యామల శాద్వలస్థలి, గోభృవాఱుచు
లేళ్ళపిల్లలు నాట్యలీల జూప
ప్రసవ భామలకేవ, భసలముల్ ముదితులై
ఝుమ్మని నలఘల సొగసు శాడ
మంతనమ్ములకు, శకుంత కాంతలు వల్ల
భుల బిల్చుచున్ బీతి పొల్పుడెల్ల
పల్చని కిసలయపాళి కేల్గొడ్డుల,
గున్నమామిడి చేడె గుంపు గొల్పు

దక్షిణ, మరుత్కిశోరు లుదార డోల
లెక్కియూఁగగ, చలువల కిరపు నెఱయ
ప్రకృతియు, వసంతు నుద్యానవాటిలోన
ప్రకట సంసారిణి గతి సంభ్రమము జాటె.

25

కాలఘు జాఱుకొద్ది, మమకారములున్ దిగజాఱు, గన్నఱల్
బాలుడివోవగా బ్రకృతి బాష్పము లారు, కసీనకవృజం
బోలి సమస్త కష్టముల నోర్మిమెయిన్ భరియింపజేయు, ధీ
శాలియగున్ మనుష్యుడు కృతత్వము బెంపును నీవె కాలమా! 26

అల్లాడన్ బనియేమి? కర్మలవి వ్యత్యాసంబా, క్లిష్టంబా, సం
ఘల్లాభంబా, వెలాచ్చుచుండె, నెప్పుడున్ - పాపంబా, పుణ్యంబాకొ
యుల్లం బచ్చెరువంద, జిత్రఫలమేదో యబ్బు! పంకంబునన్
ఫుల్లాంభోజము, భోగిలో విషము నుదూతంబులౌ చందమై. 27

మానక కర్మదేశముల మల్పుల బుట్టు ఫలంబు లన్నిటన్
లీనపు కాలరూపిణివి! లెక్కకు మిక్కిలి వంతపుండ్రపై
నీ నవకోమలాంఘులు గసీనము మోసినజాలు! ఔషధం
బై, సనలెత్తి క్రొత్తవగు నర్థములన్ మది యూఱడిల్లెడున్. 28

అక్షయ, యీయెడన్ జరుగు, హీయన మేమి యరిష్టమానా? ర
క్తాక్షి నె యోరుగ ల్పతన కష్టము మూఁడెను: రాద్రినండి యే
దో. క్షయవార్త యాంధ్రతలి దోఁచుచునే మది జిచ్చువెట్టె నీ
శేక్షణ మేగతిన్ దొరయు? చెప్పగ నేరికిసాధ్యమయ్యెడున్. 29

వేదవిధానము ల్నమసె - విప్రకుటుంబము లార్చిచెందగా
వేదపథంబు మృగ్యమయి విద్విపు లాటవి జెన్నఱంగ; ద

న్నాదృతి నుద్ధరింపుడని భారతమంతయు గుయ్యిడన్ శుభో
త్పాదక కోవిదుం డెవఁడు దక్షుఁడో? ధర్మము, నామె బ్రోవగన్ 30

ఆ మహామదు బిన్ తుఘులఖుఁ,
డేమార్గము దొక్కువాఁడో? యేయేస్సెపు లే
బాముల బడువారో! కటా

తామసమును వీడి హరుఁడు దయఁజూడఁడోకో. 31

ఒకచో వృష్టియు! నొక్కెడన్ దరుణసూర్యుం డంబుదచ్చన్నుఁడు;
అందకటా! నీలభుజంగ మొక్కటి విహంగాండంబులన్ మేయగ్న్
వికటాటోప ఫణాగ్రమున్ పయికిఁ గ్రవ్వొంపన్ శకుంతాంగనా
వికలారావము హెచ్చె! హో!! మృగయుఁడున్ వేసెన్ వెనన్ సర్పము
స్తకమే వీలివడంగ! వింతలపురా! సర్వంసహదృశ్యముల్. 32

ఈ పులిసంబునం దుదయమే పెరుగమ్మగబోయి సోలి, యే
దో పరమాస్త భావరస మూరెడి పల్లెల పాటలన్ మన
స్సోషికబట్టి పాడి రదె సోయగపుం జవరాండ్రు, గొల్లెతల్
దాపులజేరి పెన్దెమటతగ్గి లలాటపు జుక్క లారగ్న్. 33

ఇశ్వకుబోన గర్జకులు నెద్దులపై నొగలంటియున్న పె
న్నుశ్వను విప్లవజూచిరి, సభోమణి శృంగము నెక్కినిల్చె! వి
స్తశ్వకు మజ్జియాకు లింక జాలును తమ్ముడ! తెమ్ము గుశ్వవా
కిశ్వను మూతు రర్చకులు; క్రిందికిరమ్మని చేయివీచుచున్. 34

సన్ననిదేహ ముచ్చభుజ శాంతవిలోకనముల్ విశాల వ
క్షోన్నతి, దీర్ఘబాహువులు, నుత్తమ హేమరుచిస్రసన్నతల్
చెన్నుదలిర్చు భూమిసురశేఖరుఁ డాతఁడు హంపిచేరువన్
గ్రొన్ననలెత్తు తోపుకడ గ్రొవ్వి న గుజ్జువటంబు చాయలో. 35

చెట్టుపయినున్న తమ్ముని జీరి; పుడమి
జెదరిసట్టి పత్రంబుల జేర్చి, కుప్ప
లైన, తొడిమలక జంటించి, యానునట్లు
పఱచి, సంచినుంచి, వటాంఘ్రిపమును మొక్కి.

36

“భోగినాథా! యదేమి? నీవును దరస్సి
తాసనుండ వైతి” వటన్న “మాధవమహర్షి
యుద్యమపు రొట్టెయును, ననాశూయమాన
లాభమా నేతిలోబడి శోభజెందు”.

37

అనఁగ నాలించి, యాపద్విహాస భాను
రాస్యందై, మాధవుడు దేనినాశ్రయించి
వలెదిట్లు? మహర్షినే? పడుచువాడ!
కొంటెవైతివి చాలింపు మింటినంట!

38

అనుచు నదలించి యేగెడు నన్న యడుగే
జాడ జనుచుండు ననుజుండు, “సరిగ నపుడె
మహామదీయుల దాడిని స్మరణదార్చు
నీకు విహగావనంబు కంటికిని బడదె?
ఎచటి మృగయుండొ? ఫణి నేలనేయలేదె?

39

ఏతమన బైకి క్రిందికి నెక్కిదిగెడు
నీ కనుబామల్ గుదుటబడి నిల్వలేదె?
శ్రుతులు దాత్కాలికంబులు, సూన్యతార్థ
విస్ఫురణ లంచు మున్నీవ వినుపలేదె?”

40

మెల్లగా నిట్లు నుడివిన వల్లెయనుచు
“కవిత జెప్పఁగ వలెతివైతివి, కుమార!”

యని రయాన, విరూపాక్షు నాలయంబు
దరిసి, లోనికి జనిన మాధవుడు, సాయనుండు
నందించు, శుభ్రాంబుకుండికఁ గొని.

41

కరయుగంబును బాదముల్ ధౌళితముల,
షష్ఠిపంచె యంచున దడిజార్చి యీశు
సన్నిధి జొచ్చి యర్చకుల్ సారెచూపు
హారతుల జొక్కి తీర్థ తుష్టాంగుఁ డగుచు.

42

“అమ్మహితుఁడె, పాతిక, వయస్సయ్యు, లోక
బాంధవుండు ! సజ్జన మనః ప్రాణవిభుడు
మాధవ మహర్షి ! యోగ సమ్రాన్యకాయుఁ”
డనుచు నగ్గించు జూపట నరసి సేమ
మడుగుచున్ స్వీయగృహమున కంతఁ జనియె.

43

పండ్రెండునూర్లు నిర్వదిమూడు వర్షముల్

శాలివాహన నృపు శకమునందు

శుభకృత్తులో దొలిచూలు శ్రీమతి మాయ

కాఖ్య దంపతులకు నాత్మజుండు

వనజాతభవునంశ వర నిగమాగమ

వేది మాధవసూరి వృషభుఁ డుదితుఁ

డతని తమ్ములు సాయనాచార్యుఁడును, భోగ

నాథుఁడు జ్ఞాన సనాథులగుచు

గొలువ ధర్మోద్ధరణ శక్తి కలితుఁ డాత

డుర్వినుతుఁడు, విద్యారణ్యయోగి ! యాగ

భాగి ! శీలానురాగి ! శుభవ్రజావ

నేధ భాగైకభాగి పసిద్ధుడయ్యె.

44

దీక్ష, గురుత్రయంబుకడ దివ్యమనీషయు, వేదశాస్త్ర సం

శిక్షిత పాండితీ విభవ శిష్టతయు గని, యారితేరగా,

నక్షయ నామ వర్షమున కబ్దము లిర్వదియైదు జారె, స

త్యక్షమలు దపోనిరతి త్యాగము లాశనిరూపు గైకొనెన్. 45

అనురూపము, ననుకూలత

యనయం బ్రవతిమభక్తి యనురక్తియు నిం

చినయువతి, వీతిహోత్రయు

దన యిల్లాలుగ నతండు, ధన్యతబానరెన్. 46

వేలును లక్షలై జనులు వింధ్యముక్రింద వసించువారు, ను

దేవల భయాప్తి దక్షిణాఫుదిక్కు శరణ్యముగాగ వచ్చి, యీ

శాలయ పార్శ్వము దొఱగి యాశ్రితవత్సలు మాధవాజ్ఞ చే

గ్రాలి, నికేతనంబులను, గట్టిరి, హంపి పురోపభూములన్. 47

బాజీరాయడు బ్రహ్మాండ్రయతని దర్శించుట.

అని బ్రహ్మాండ్రుడు, వేదభాష్యరుచిర వ్యాఖ్యానసూక్తి దమి

విను, శిష్యాత్మక పంక్తితో బలుకు నవ్వేళెన్, బృహద్వాజి వీ

పున, జీను గదలాడ, గ్రిందడిగుచున్, భూదేవుడు మంత్రియున్

ఘనసేనానియునై న, బాజిపతియున్, గైమోడుల్ డగ్గలన్. 48

శ్రితుని, వీరవరేణ్యసన్నతుని, బాజీరాయని జూచి, సాం

వృత సంప్రశ్న పురస్కరంబు, జరుచాప గూర్చినంజేసి, స

త్కృతిగల్పించి, ముగించె ఋగ్వృతి, వాగీశాది దేవాత్మ సు

వ్రతి, బ్రహ్మాండ్రుడు; శాంతిపాతతియున్ వర్తిల్లెనంత్యంబునన్ 49
 వచ్చిన రాజ భృత్యులును, జారులు, పంక్తులుదీర, మధ్యలో
 నుచ్చ నువర్ణపీఠిపయి నున్నతదండము జేతబూని, తా
 నొచ్చములేక నెల్లర సహోదరులట్ల ప్రియోక్తు లాడుచున్
 జెచ్చెర వడ్డనల్గురియజేసి యనంతర మా యతీంద్రుడున్. 50

హస్తోదకముల సుకృతి

స్వస్తములన్ గొనియు, మాధవాది నుతిసుధా

విస్తృతి, బాలనుగోలి, స

మస్తుల భుజియింపుడనుచు మగుడన్ నుడువన్. 51

కలమాన్నంబును, మాహిషంబుదధి, సుల్లం బొక్క భక్ష్యంబు, స
 ల్లలితం బామ్రుపు ముద్దపప్పు, రసముల్లం బల్లనూగించు, గా
 రెలు, మిన్నప్పళ మూరుగాయ, వడియాల్, రెట్టింపుగా గోఘృతం
 బలరన్ భోక్తలు సుల్లసిల్లిరి, మహాభాగ్యంబుగా మెక్కుచున్. 52

నల్లేరువరు గెంతొ నాజెంపు రుచి యొక్కె:

నల్లపు బచ్చడి యంతేసికె?

విగద మావులనేయి! సొగసైన విస్తళ్ళు

ఎద జల్లనన్ జేయు హిమజలములు

మఱి చాలునన బలుమారులు వడ్డించు

ఛాత్ర జనాలు విశ్వాసపరులు

పరియన్నమున్ మాకు వలదంచు జేయొడ్డు

నొరులకు రొట్టెలు సరటికూర !

యనుచు వేళ్వేట నగించి రందరతిథు

లంత భోజన యజ్ఞంబు నంత్యమయ్యె,

వశానివరుండు, గోక్షీరముల్ మాత్ర మాని
పస్తచీర్యై నఖండతపస్వి యతఁడు!

53

శ్రీరామనవమి పారణ
మారాధన పూర్ణమై, సమారాధనలున్
బూరితములయ్యె భూసుర
వారంబులు, నితర భక్తవర్గము పొగడన్.

54

అంతట నపరాహ్ణమునన్
జెంతనె కూర్చుండి, బాజి, చిమణాజి యుతం,
డెంతయు నమృతగల వృ
క్షాంశంబును జెప్పి, యతియుఁ దర్పరత వినన్.

55

పర్వయకున్ రాజగు, “నా
దిరా” సైన్యముల బంపె, దేరువుల గొట్టన్,
ఘోరణలకు సిద్ధుండట, య
మర్షముతో, భారతీయ మతనిష్ఠులపై.

56

పరులు, ఘరంగీలును, దు
ర్భర బాధలబెట్టి, జనుల, స్వమతాన, బలా
త్కరణంబునఁ జేర్చిరి, షా
దిరుల మతావేశ దుష్ట దీక్షకు లోనై.

57

గోవా, డయ్యు, బసాయీల్
నావల కేంద్రముల బూని నానార్థంబుల్
ప్రొప్పులుగ దోచి రంబుధి
దోవలలో బుడతకీచు దొర లుక్కుగులై.

58

వేయియు నూర్లేడును, ము
 ప్పైయెన్నిది యేండ్లు గీస్తు ప్రభునిశకములో
 బోయెనని, బుడుతకిచులు
 సోయగముగ, బండువులను సొక్కుచు నటుపై.

59

దాయలవలె, నెల్లరుఁ
 గూయిడగ్గ గూలదోలి, కొల్లగొనిరి, దో
 పాయతులు, నిశాచరులుఁ
 జేయరు, దుండగము లట్టి చెడు కర్ణములఁ.

60

అన్యమతులని కారాగృహంబు లందు
 భర్తలను ముందు బంధించి పాపులగుచు
 భోగినులఁజేయ, గర్వ కనాగయాన
 లెందఱి నొ దొంగలించిరి, సుందరులను.

61

తెప్పవాల్చక దెల్లవా రొప్పుకొనని
 యవిదలఁ నిల్పి పైటల, నోరకీడ్చి
 యెదలపై, గను మీటుదు రుదితమోహ
 తమము నొచిత్యరీతుల దప్పఁజేయ.

62

కన్నమూయక, వేగుచు కాంతులకయి
 శీతశార్వరిఁ గాచెడు రోతలేల
 యిటులనని పడుచులకు దుప్పటుల గప్పి
 రాత్రుల బలాత్కరింతుఁ గరానులగుచు.

63

అలమట బడియు, మానంబు నాస్తివోవ
 వేనవే ల్కొంగిశీకులు, వెడలివచ్చి

రార్తకథ లిట్టివనుచు నోరార జెప్పు
కొనరు సిగ్గు, సంకటము పెంఱున, ముసీంద్ర! 64

దొరలు కొందరు మేనిపై దూతునపుడు
సురిగెడు తురుంభము పూలసోన గురియ
నుటికి, యొటనుండి యసిఁ బీకి, వరుస నల్వు
రరుల జెండాడె, చండిక యనఁగ బొల్చి,
యొక కృషీవలాంగన యనియుక్ వచింతు). 65

చెఱల బెట్టియు గులముల జెఱుపబూని
పలల మన్నంబు నోళ్ళ లోపలికి దుఱిగి
పస్తుపడ, దప్తలోహల వాతలేసి
సంజ్వలిత వహ్ని గొందఱ జంపి రండు. 66

దుర్భరంబులు కష్టాలు దుష్టపీడ
లంటియే యుండె నక్కట హైందవులకు
ఐకమత్యాన పురుష కారాధ్యు లగుచు
భారతీయులు గా జనుల్ బ్రదుకు పెపుడొ ! 67

అనుచు, జేవురించిన మోము, కనుల మిడుగు
ఱులను జెరగ, దేశికు కెలన బల్కు
బాజిరాయని వచనము ల్పరమసత్య
ములుగ, దలయూచు, చిమణాజి, యలిగె, కలఁగె. 68

బ్రహ్మాండయతి హితోక్తి.

మునియు నాలించి, స్లేచ్ఛులు బుడుతకీచు
లొక్కతెఱఁగు, భారతజను లొక్కతెఱఁగు

మతములకా భాషలకా స్వజీవితము లందు
ననుచు మున్నాడనే పోరునవసరముల ?

69

కయ్యమునకు నెయ్యమునకు
వియ్యమునకు సమతవలయు ! విధిలేని యెడకా
డయ్యక, నెదిరి బలంబుల
నయ్యై లోపంబు లరసి, యణపంగవలయుకా.

70

ఊరక బరహింసకు నై
పోరగరా దాత్మభంగముల, ముప్పులలో
వీరులు బవరము లాడియె
యారాధ్యులు, ధర్మరక్షణావేశముచే.

71

భూతహితంబుగా నడువ బుణ్యము లబ్బెడు, చెల్లియుండియుకా
భూతవిపత్తు దీర్పమియు భూతవిరోధము సేత, పాపఘ్న
గోతులద్రోయు, ధర్మముల కూడలియుకా దయయే ! పరస్పర
ప్రీతులు, భక్తిశ్రద్ధలును, ప్రేమ, దయాప్రసరంబులే యగుకా.

72

దయయదిలేక, శాత్రువుల దారలబట్టుట బానిసీలగా
భయవికలాత్ములకా దురము బాల్పడిన ట్టిరులకా గ్రహించుటల్
నయగతి యంచు సమ్మెడు జనమ్ములు బైపడ భండనమ్ములకా
ప్రయగతి గాదొకో కృప ! పరాజయకారి పరాధ సీతీయుకా.

73

విమతారాతుల నిశ్చే
షముగకా దునుముటయె లెస్స, సమరతలమునకా
సమ కాశిన్యము వలయును
శమముకా ధర్మమును జెల్లు స్వమతీయులలో.

74

పతితుల నుద్ధరింపగు, బాపలతో బ్రయమాడవచ్చు, దు
స్సతులను నోర్వనా ! నకట జంపగవచ్చిన వాని నూటకు
బ్రతుకెసరాట పథ్యమొకొ, భావుకమే సరిపంధి రక్షణ
వ్రతమతి, నీకు ? పన్నగముబజ్జ వసింపగ జేయబోలునే ? 75

విధ్వంసియైన గోరీ
సధ్యాన్నభా ధర్మమెన్ని, హతశేషునిగా
పృథ్వీరాజని విడిచియు
నధ్యన్వితుడయి, వినాశవశుడు గాడే ? 76

విమతులె సృజ యయ్యెడిచో
సమతనె పాలింపవలయు ; సత్య మహింసా
క్రమమె మనోత్తమ మయ్యును
దమియించుటె న్యాయ్య మరులదర్పము నాజి. 77

పలువుర కహితం బగునది
సలలితధర్మంబు సరణి సాధితమైన
విలయమె ఫలము ! అధర్మమె
నీలుగు, ధర్మంబు భూతకల్యాణ మిల. 78

దుష్టుల జంపుటవలస
సప్తం బెందును గలుగునె ? సల్లుల నభుల
సృష్టియని విడిచిపుత్తురె
కష్టరహిత వసతి వలయు గాపురమునకు. 79

చెప్పితిని మున్నె యెన్నియొ
యొప్పుల బెడచెవినిబెట్టి యూరక, కిల్లీ

త్రుష్ట దొలిపియు, నిజామున్

ముప్పనఁ ద్రిప్పగల దఱపి పోరుడుగుదువే ?

80

ఈడున్ జోడును దోడునీడలయి, మీరే పోరిలో నిల్చినన్

గోడున్ గూడి రిపుప్రకాండములు, నుగ్గున్ నూకలై పోరొక్కో ?

వేడన్ వచ్చిన యంతమాత్రం కుటిలున్ వీడంగ బోనిచ్చి య

వ్యాడే పిమ్మట దాడివేసిన, పునర్వ్యాసంగమున్ జేసెదే ? 81

వికల స్వోత్కర్షయుతం

బకుటిలమౌ కరుణసూపి, యరిరాడ్గణమున్

జకితుల జేయని నీవెర

వకటా ! సంకెలయె పిదప స్వావని కనుచున్.

82

అన్నయు దమ్ముడు, నిర్దురు

నున్నయ పథరీతి దెలిసియున్ గితవులపై

మన్నన సూపుట దగదని

విన్ననువున జెప్ప నొప్పి వినుచుండంగన్.

83

మునియు రహస్య విషయముల

కనువగు యోజనల నుడివి యంతట బాజీ

యనుజుడు చిమణాజియు దన్

గని విద్యారణ్యమాని కథ యెందులకై.

84

దడవితి రని ప్రశ్నింపఁగ

నుడివితి వేదార్థ వివరణోద్యమి ఘనునిన్

వడుగులకున్ దెలియ నతని

యడుగుల జాడలనె నీతి నాడితి మునుపున్.

85

రాజసికులు వీరాగ్రణు
లోజ్ఞ స్వార్థంబువిడువ రుద్ధతి దమలో
నాజుల గల్పింతు రనియె
సాజంబగు రాజ్యరచన సాగించుటకై . 86

హరిహరునకె బట్టం
బిరవై యుండంగ బెట్టియే, తమ్ములచే
పరసీమల గెల్పించియు
వరగతి వారలనె రాజ్యపతులుగ జేసెన్ . 87

విద్యారణ్యాజ్ఞయె, యన
వద్యంబుగ నమ్మి వారు, హరిహర సామ్రా
జ్యోద్యమ సాధకులగుచున్
నద్యస్సుఖమూని, ధర్మసంరక్షకులై . 88

నెగడియును, మాతృభూమికి
వగ పుడిగించిరి ! తదీయ పథ మనుకృతమై
ప్రగతిని జూపు ; శిరోమణి
సుగతిన్ బాజీశు గొల్వజూచిరి పతులున్ . 89

పునహ, ఛత్రపతి “సాహు”చే బూతమగుడు
ఘూర్జరంబున “దామాజి” కోలుకొనియె,
“హోల్క” రిందోరులో సుఖమొనర, నాగ
పురమునందు “రఘోజియు” బిరుదువడసె
గ్వాలియరునందు “సింధియా” క్కొలుచుండె. 90

వీర లేవురు బతులు నుదారు లగుచు
బాజిరాయని కూతగా బరగి ప్రగతి

శీల కార్యప్రణాళిక కాలవాల

మైరి ! దీనిమూలము మాధవార్చనీతి !

91

అని బ్రహ్మాండ్రుడు వల్కు సంతసముతో నార్చా! యిక్క శ్రావణం
బును దాంపై పడునంత దాక విసంగి బ్రోతాహము బుట్టె, న
య్యసముం డేమియొసర్చె పంపకడ ? పిద్యారణ్యుడెట్లయ్యె? నా
తని యాజ్ఞాచిత ధర్మ మేగతి సమృద్ధంబయ్యె? దెల్పొక నగున్. 92

వినుతికి నెక్కినవగు, స

జ్ఞన చారిత్రములు లోక సౌజన్యకర

స్వన వీణలు, శ్రేయములన్

నినుచు ననుగరింప విజయ నిశ్చేణులుగా.

93

అని, చినమంత్రి వేడగ మహామతి మానియు వల్లెయంచు నా
యనుజుల వీడుకొల్పె నభు డాదృతి : సవల నొక్కనాడు, భ
క్తినిరతుడౌచు నాశ్రమము క్రేవ సటక చీమణాశి చేరె బూ
చిన తులసీవనంబునకు జేరువ నొక్క కుటీరవాటికన్. 94

ఆత్మత చిమణాజి, వినన్

చేతనులు ధరింప సత్సంగిద సుగుణ

ప్రోతము, గిరిశ గృహీతము

పూతమునగు సంపచరిత మునియున్ దెలిపెన్.

95

పంపామాహాత్మ్యమును, బ్రహ్మాండ్రుడు నుడువుట.

పంప మహాశంకు, బెనుపన్ నృపుడు డెంతయు సంతసించి, న
వింపుగ ధాతపెంపన నహీనరతిన్ భజియించి తేమి పా
పింపంగనో యటంచు మురిసింపగ, గన్నులువిచ్చి, పేర్చియున్

బెంపుగనన్ బీనాకి పదపీఠమునన్ దలవెట్టి యిట్లనెన్. 96

వరద ! భవత్కృపాకృతియే పాచె నితాంత దురంతచింతలన్
నరుడవు నిన్నెకోరితి గవాంపతి నందియు యెట్లొ యట్టులే
వరవుగ నన్ గ్రహింపు మురుభక్తిని నీ కుపచారము ల్పదా
నెఱపుదు నీకుఱంగట ; గణింతు నిదే శతకోటిగా మదిన్. 97

అనియాడిన నవ్వి, దయా
ననధి “విరూపాక్షు నన్ను వర్ణించితి వీ
వు నదే నామముతో నిట
మునిసేవల నందువాడ ముగుదా ! యిదియున్. 98

దక్షిణ కైలాసంబుగ
నక్షిణ తపోవిభూతు లమరించుచు, ది
వ్యక్షేత్రంబు పాలుచున్
మోక్షదుండై రఘువరుండు ముందిటువచ్చున్. 99

అనియు, మహేశ్వరుడవొచ్చిటు
నెనసిన లింగాంతరంబు నెద్దిని మొదలా
యనిమిషులును మానవులున్

దనిసిరి, పంపావిభుండు దనరె వరదుండై. 100

అది “కృత” మూ యసంతరము సంజనకున్ జనియించె వీర్యసం
పద బాలుపారి భావివిధి, పావని, త్రేణు, రామదూతయై
ముదిమిని, వంగియున్, శబరి మోదముతో రఘునాథురాకృతై,
సాద యెదురుండగా, నెదురు జూచుచు వేచి వసించె నచ్చటన్ 101

మర్కటేశు సర్కజు గాచి మైత్రీనేచి
వాసిగనె రాముండు మతంగవాసి యగుచు

మాల్యవంతాద్రికడ హనుమంతుఁడిచ్చె
ధరణిజాత చూడామణి, దాశరథికి. 102

పంపబేరనె తుంగయు బరగు కతన
పంపయని పిల్చె వాల్మీకి ! పరమకవియు !
పంపయున్ దుంగభద్రుని బ్రక్కనిల్చె
రమయు నాచేరువనె కాపురంబు బెంచె. 103

కలితరణ గుణాలంకా
రులు మాన్యులు శాతవాహ రూఢాన్వయు లా
తలమున జన్మించిరి, జయ
ములఁ దుంగ మొదలిడి గంగముంచిరి, పృథ్వితే. 104

వారు మహారాజులగుట
దీరె “మహారాజవాడి” తెన్నున పేరై
వారల పిదప జభుక్యులు
మారిరటనె, రాష్ట్రకూట మహిపులు గెలువన్. 105

పథికులు కుంతలదేశా
వధియని యటనిల్చుచుండ, పంపాపతి, స
త్య ధురంధరుఁడై ప్రోచెను,
మధువనములు నచటవెలసె మహితము లగుచున్. 106

బిజ్జలుని యనుజు పౌత్రుఁడు
నజ్జనహితుఁడు నరసింగ సమరార్జునుఁడున్
గజ్జెల గట్టెను జయరమ
కజ్జగతి సృసింహరాష్ట్ర మనంగన్ జెల్లెన్. 107

ఆ నరసింహుని వంశ ము
నూన దశాబ్దంబు లేలె నష్టాదశముల్
జానుగ బ్రతాపరాయలు
దానూనెను బాలనము నుదార యశుండై.

108

ఓం తత్ సత్

[పరా:- (1) సదాశివరాయల కాలములో నెల్లూరువరకు మార్జవాడి యనుపే
టండెననియు, నది శాతవాహనచక్రవర్తుల కాలమున రాయలసీమకు
శామమగు మహారాజవాడి అనుటకు రూపాంతరమనియు, (2) మాధవ నిదా
నమును రచించినది మాధవ మంత్రీయే కాని మాధవాచార్యుడు కాదనియు
(3) మహమ్మదు బిక్ టుఫ్ లిఖును, ఆ నెగొందినుండి వెనుదిరిగి పోవునప్పుడు,
ఆక్వీటి సోమదేవరా జోడించి దెబ్బతీయగా పిచ్చిపట్టి దేవగిరికి దిల్లీజనులను
మార్పించెననియు (చూ - శ్రీ వీరభద్రరావుగారి ఆలియరామరాయలు),
(4) విజ్ఞుని సోదరుడగు విజయధ్వజుడు కట్టినదియే విద్యాపురిగా కొత్తగా
వృద్ధిచేయబడినను బుక్కరాయల కాలమునుండి విజయనగరమనియే వ్యవహ
రింప బడెననియు, (5) కంచీలోని శర్వజ్ఞ విష్ణువే విద్యాత్థిర్నైరనియు
శ్రీ వేదాంతదేశికులు, విద్యారణ్య సత్పితృలలో నొకరనియు చరిత్రకాదులు
నిర్ధరించిరి. ఈ యంశము లటనట ననుసంధించుకొనవలెను.]

పంపాభారతము — సభాపర్వము

ద్వితీయ ఖండము

జంబుకేశ్వర రాజ్యాస్తమయము.

—

నాంది:-

వరదాయకము, వరేణ్యము
నిరులంతయు దెగిన తుది సహనద్యుతితో
స్థిరము, బరమ్మును, గలిసం
తరణమునగు జోతియుచ్చు తత్పద సుఖము.

అనదృశ శక్తి మహేశ్వర్య సౌందర్య
బింబయా పంపాంబు బ్రీతిగాంచి,
నిటల నేత్రాసల పటలోర్థ సటన పై
భవు కృపానిధి విరూపాక్షు నెన్ని,
చామికరేక్షణు చారు విన్యూత్కాంతి
మహితు వీరుని హనుమంతు సమ్మి,
విశ్వసంత్రాత విభీషణాభయదాత
యైన శ్రీరాముని యండఁ జొచ్చి,

కలియుగంబున వైదికకర్మ సమసి
ధర్మ ముత్సన్నమై పోవు తరుణమందు
నుదితుండైన మాధవమహర్షి, యుద్యమంబు
లేవడిసెను, వేదముల్ చేవదొరయ.

విద్యారణ్యము సీత వాస మహిమన్ వేద్యంబు, పంపాతటం
బుద్యద్రాజ్య జయప్రభాసహిత శౌర్యోత్సేధ సంపత్తిచే
నాద్యంబున్, నిగమాగమ ప్రశతికిన్ వ్యాఖ్యాసముల్ బూన్చు న
ద్విద్యావంతుల బుట్టినిల్లును, జగత్ప్రఖ్యాత తీర్థంబునై. 2

అతఁడును చుక్కవానరము లందు నొకానొకపూట, గెంపునం
జె తరిసి, పంపయెడ్డున, హృషీకము లార్చి, శివాష్టమూర్తులన్
వెతకి మదిన్ గుదించునెడ, వేటుగ వేటుగ నాకనంబు నం
దతుకులుగాఁగ దెల్లవగునడ్దుము లాకృతులన్ వహియింపజూచుచున్.

ఎనుబదినాల్గు లక్షలు మహిన్ గలయట్టివి జీవరాసు లిం
బున తమయాపరేఖల నభోతవిలో దలక్రిందులై బడన్
ముని కనుగొల్కులన్ కొలఁకుమూర్తులు తామయి తాండవింప వి
న్ననువున మింట గుంటఁ గనె నవ్యము లాత్మని చిద్విలాసముల్. 4

క్షణికములయ్యు, స్పృష్టముగఁ జారు శరీర నిరూపణంబులన్
గణనకు మేఘమాలికల ఖండము లెక్కి, తమంత మాయుచో
నణఁగె సఖిండ మేకమయి, యంతట జుట్టునుజుట్టు విన్నునన్
ముణుగుట లెత్తి దోచుటలు, మున్నుర మాసురవర్తన మెట్టిదో!

గగనంబునుండి శంకరుఁ

డగజాతన్ గూడి వృషభ మవరోహింపన్

డిగి యొక యద్భుత తేజము

నొగి దన్నున్ బొదివినట్టు లూహకుఁ దట్టన్.

6

ఎన గనఁగాని చిత్తము నహీనత నొక్కెడ నిల్పుచో, సుధీ
ఘను మదినిండ, నిండె, నవికార జగద్వపునామహేశుఁ డిం

పున సరసీజ మిందుఁడును బొల్పెను మొల్పెను గంగలోన నీ
పును గనుమంచు బార్హతికి బొల్పుగ దెల్పు సతీసమేతుఁడున్. 7

సుస్మితవక్త్రు భర్తగనుచున్ నిలుచుండిన వీతిహోతృకున్
విస్మిత కాతఁ డిట్టులనె విశ్వవిభున్ శివు సంస్మృతిన్ “నిమ
గ్నస్మి” యనంగజేసితిని కోరికలూరగ, నింద్రియాభిరా
మస్మరణాంచితుండు యజమానికి నై జమ్యుకో కవిత్వ వా
క్కున్న దనిత్యభావనల నంటినఁ గూడునె చిద్దనస్థితుల్ ? 8

అన విని యామెయు నాకున్
ఘనతరము, మనోలయంబు గఱపుఁడు, యోగా
గ్ని నిచిత చిత్తగ మీతో
ననుపమ దాంపత్య సిద్ధి నడరఁగవలదే ? 9

అని వినతినేయు సర్దాం
గిని గని వల్లెయని చెప్పె గీతార్థము ; ను
న్నని నాత్మగను తెరువున్;
మననము గతి ; మాని ప్రణయమానిత మతియై. 10

అంతట గొంతసేపునకె, యామిని శక్తిగ, విశ్వమాత్మగా
స్వాంతము దిద్దె మాని ; వికసన్నవకోకము గన్నెరీతి నా
చెంతనె తీసె మేల్ముసుగు ; చీకటి విచ్చె శశాంకురాశ ; ని
శ్చింతమెయిన్ నిశాలలన చేరెను వెన్నెలతల్లి పేరొడిగి. 11

అనుదినమును నిట్టిరువురు
వినుత సదాచార రక్తి వెలసిరి, కాలం
బును దేశము నీశాకృతు
లనీ కొల్చుచు నాత్మచింతనారూఢమతుల్. 12

వ్రతి నాతని మాధవుడని

వితతముగన్ బిల్చిరింట విద్యజ్ఞులున్

స్తుతమతి, విద్యారణ్యుం

డతుల ప్రతిభాధ్యుడనుచు నగ్గించి రొరుల్.

13

ఎట్టి ముహూర్త మాబిరుదు నెంచి వచించిరొకో ? తదాహ్వాయం

బట్టులె మాధవుండు యతియైన యనంతరమున్ సురూఢమై

పట్టుగ నిల్చె నాతఁడును బావనుడౌ గృహమేధియై జనం

బొట్టుగ నన్నుతింప మహిమోత్తర జీవితార్థై సుధర్మియై.

14

సుకృతి యయి, విరూపాక్షుని

నికటమునన్ వేదధర్మ నియతాత్ముండై

సకుటుంబి, భారతీయత

సకలంకము వృద్ధి జేయ యత్నించె గడున్.

15

సుక్షేత్రము పంపయు, త

ద్రక్షణ మవసరమటంచు దక్షిణమే, సం

రక్షక సేనల బెంచెను

కుక్షింభరులన్ సమీక కోవిద తతిగా.

16

ఓరుగల్లును నాశ మొనరించి “తుష్టుఖు”

గట్టె హైందవులకు జాట్టుపన్ను,

మధ్యభారతము సామంతుల బ్రజలను

బాలింప “బాహుదీన్” బ్రభుని జేసె,

హక్కబుక్కాహ్వయు లలజడి నోరుగల్

విడిచి, దక్షిణసీమ బుడికి బుడికి

(నయనిధులని రామనాథ ప్రతాపరా

యలు బిడ్డల నొసంగి యాదరింప)

నానెగొందిని నిల్చిరాభూషుడును రణా

వని వీరమృతినొంద, నతనికొడుకు,

జంబుకేశ్వర రాయల సన్నిధాన

మందు, సేనానులుగ నుండి రంతలోన

బాహుదీక్ష, తుఘులఖు తోడ, బగయు బెంచి

యుద్ధమున నోడి, భీతిచే నూరుబాసి.

17

జంబుకేశ్వరు కడకేగి శరణువేడ

నతని మాధవుఁ డడ్డంబు లాడ, నాశి

తావన ప్రీతి, నృపనీతి నవలబెట్టి

బాహుదీనున కభయంబు ప్రాశు నిచ్చె

నది యుపద్రవ హేతువై యడలు సడలె.

18

ఇట్టి రాజకీయ స్థితి యుట్టిపడఁగ

మాధవుండును, పెనుజింత మదిఁ గలంప

నిదుర రామి, సగమురేయినే ప్రశాంత

యోజనన్ బూని భావి కన్యాస గతికి.

19

చిత్ర మొకనీడ తనచెంత జేరినట్లు

స్ఫూర్తియైన నచ్చెరువున సోలి చుట్టు

జూచునెడ నీలిసుషమల నాచికొన్న

యొక్క యవ్యక్త వ్యక్తియు, బ్రక్క కెనిగె.

20

బ్రహ్మరాక్షసుడేమొ ! నన్ బట్టువాడె ?

యకట యని యుదాత్తమతి నూరకనె యుండ

“మాధవార్యా ! పరివ్రాజ పదవి నిలనుఁ
బావనముజేయ కిట్లు వాపోవనేల ?

21

అంబ భవనేశ్వరీ పదాబ్జంబుఁ బడసి
రాజ సిద్ధుండవై యతిరాట్పదంబు
జెందె దీ వెప్పుడని వేచి పందురుచును
నుందు నేను సీపనులకు నూతనాదు”.

22

అనిన విని ముని నీ వెవరనుచు నడుగ
“నేను సింగరభట్టార్యుఁ డీ కుజన్మ
యడఁగ నీనేవఁజేయుచు నడరి పిదప
నద్గతిఁ జెంది ముందుకు సాగువాఁడ”,
ననుచు నతఁడు, భవిష్యత్తు నంతదెల్పె.

23

సింగరభట్టు మాటలకు శేముషి మ్రోడది పల్లవింపగఁ
బొంగియు, దక్షిణావధము బూర్తిగ జుట్టియె, తాను దేవి పా
దాంగుళి సంటబోలునని యాడి, చనెఁ; వఱువాత నుత్థుడై
స్వాంగనతో నుదంతము నిజాశయముఁ నచియించె నాతఁడుఁ.

ఆలుమగలాది దర్భశయాను గొల్చి
నేతు రత్నాకరంబుల జేరి యచట
నఘ నిబర్హణ సున్నాన మాచరించి
యల్ల రామేశ్వరు భజించి యంత దిరిగి
కన్నెకొమరి సేవించి రుత్కంతతోడ.

25

తోరపు భక్తిమార్గమున దోచు సురాలయముల్ స్పృశించి, కా
వేరి పవిత్రనీరముల వేగ నిశుజ్ఞున మాచరించి, యా

చారముతో హరిన్ గొలిచి, యా స్తమతిన్ నిగమాంతదేశికున్
జేరి, తదీయ సత్కృతి విశిష్టవచస్తతి కెచ్చు మెచ్చుచున్. 26

అరుణగిరినాథు బరికించి, యవల గంచి
కరిగి, వేదవిద్వాంసుల కరుణబడసి,
అమ్మ కామాక్షి కెరగియు, నంత నేగి
శ్రీనివాసుని సన్నిధి సేవజేసి. 27

దంపతు లిర్వరున్ బహుముదంబున నిల్లునుజేరి తమ్ములన్
బెంపుదలిర్పగా గనుచు, బేర్చిని సంసృతి పాశమీడ్చుచున్
అంపిరి షడ్విపు ప్రభుతః ; చాలిరి దివ్యతపః ప్రభాత్తులై
యంపంగ దిక్కుదిక్కులకు నార్తిజనావన కీర్తికాంతులన్. 28

పతి భువనేశ్వరీ సుపద పల్లవముల్ భజించుచున్, మహా
గ్రతపము నూని నైష్ఠికత, రాజులుచుండంగ ; వీతిహోత్రయున్
వ్రత నియమానుసార మనురక్తి సుధోక్త్యుపచారముల్, సదా
గతి గతివోలె, జేయుచును గాలె మనోవిభు జీవనాడియై. 29

యాత్రలు యత్నము ల్పొదివి, హాయన మొక్కటి యంతుముట్టె, స
ర్వత్ర శుభప్రమేయ నికర స్ఫురణార్చనలన్ బొనర్చుచో,
గాత్రము కార్యమున్ బొరయగా వెలుగెక్కిన వత్సరత్రయం
బాత్రపువాగులున్ బలె, నుదగ్గరయంబున బొద్దిపోయినన్. 30

దేవియు దర్శనంబిడ దదేమని దంపతు లొక్కటా మనో
భావన నాలయంబున సభంగుర యోగసునంగులైరి ; సం
భావితయాచు సంబయును, బద్ధ వరాభయ శూలహస్తయై
కావంగ సిద్ధయై, యెదుట గన్నుల బండువుగాగ నిల్చినన్. 31

ఇరువురు భక్తి సములయి యీశ్వరిని నుతియింప, నామెయున్
 “స్థితర యోగభోగములు జేకురు మీకిక గాని, ధర్మసం
 గర విజయాత్త రాజ్యహిత గౌరవ మింకొకజన్మ” కంచు, స
 త్వరముగ జెప్పి ప్రాకృతిక తత్వమునందు నదృశ్యయై చనక. 32
 ఒకరి మొగంబు నొక్కరు సుఖోద్గతి జూచుచు, చర్చబేర్చి, వే
 తొక జని యెన్నడబ్బు మఱియొప్పదె ధర్మజయంబు, భూమిపై
 ముకరములోని బంగరపుమూటయెకా ! సరభోగభాగ్యముల్ ?
 పోకటముగాని వాక్కునకుఁ బాల్పడజేసెను మమ్ము దేవియున్. 33
 అనుకొనుచున్న దంపతుల యాత్మ హఠాత్తుగ బోధితంబనం
 గను, సవిషాదమౌ కనులఁ గ్రొమ్మెను బాష్పము లంత, మాధవుం
 డనునయ భావనక్తుడు, మహామతి, ప్రేయసిగాంచి “నెచ్చెలీ !
 మనకు విచారవృత్తులను మానము లేవియు వద్దు లెమ్మికన్. 34
 నున్న కడానిమేనున, గనుంగవ పద్మములట్ల మొల్చి, నన్
 దన్న సఖండమీ ప్రణవతత్వ సుధాస్మతి ! నిండుమోదముల్
 గాన్పులు ! నీదు కంకణ వికస్వర సుస్వర మాఘరీ ఝరుల్
 విన్నడ నర్మమాడునెడ వెల్లియె వుట్టదు జన్మ వాహినిన్
 మున్నును నేడు, నీకడను, పుణ్యగుణారణి ! రాణి ! హృన్మణి. 35
 నీవును లేని జీవితము నీరముబుగ్గయె, ధర్మరాజ్య సం
 స్థావనమంచు నీకును బ్రవాసము, నాకు యతిత్వమేల ! శో
 కావిలమార్గ మెట్లును సుఖాననామై చన దింతె చాలు, నీ
 వేవనటక భరింపకుము, వెళ్ళుద మింటికి” నంచు బల్కినక. 36
 ఎంతటిభాంతి నీకు సఖ ! యిప్పటిభోగము లెండమావులే !
 కాంతువె వార్ధకంబున సుఖంబుల వీనిని ? నాకుగానె లో

కాంతము దాక బర్హెడు మహానుకృతంబు ద్యజించువాడవే ?
 స్వాంతము నింక జొన్నుము జగద్భవుకోద్యమ సత్ప్రణాళిక. 37

చిలుకల సౌరు శారికల చెన్ను పరస్పరభోగభాగ్యముల్
 దొలుకఁగ నిర్దురున్ సుఖకృతుల్లని మన్నియు లెస్సగాని, లో
 కులు దమ ధర్మభోగములఁ గోల్కొని వర్ధిలఁ జూచుటెంతయున్
 గలిమియుకాదె ! ప్రాకృతిక కంఠము దాటుటెయ్యెప్పు ! నిప్పు డు
 జ్వలు, బరమాత్ము సీలగళు పాదము, చిన్నయ మేరు వెక్కుతన్.
 నలనృపునచ్చరిత్ర) మవినాశి రఘూస్త్రము జీవితంబు, స
 త్కులపతులౌ మహర్షుల యగుంతిత విశ్వ శుభప్రమేయముల్
 దలపుము ! మాతయున్ గతిసతన్ వచియింపదు ! సింగరాద్యుడున్
 బలుకఁగలేదే భావి ? నిక భద్రపథంబునె సంస్కరించుచున్
 జెలి జెలువుండు నిద్దరము జేరియె, వేతము దేవియాక్షుక్. . 39

ఆరని సద్వివేకమున నామెయు నీగతి జెప్పిలేచె, మం
 జీర ఝుళిం ఝుళారపము జిందగ ; సయ్యెడ మాధవుండు ; సా
 మీరియుతుండు రామపతి. మించెడు ధామముజొచ్చి మొక్కులన్
 జేరిచి, వీతిసూత్ర తనచేగొని వెన్నొన, నచ్చె నింటికి. 40

ముప్పదివర్షము ల్వయసు ! బుద్ధుడు మాధవుడయ్యె, సద్విధుల్
 దప్పని వీతిసూత్రికల దల్లియు నాజ్ఞనొనంగె ; సత్కృతిన్
 జొప్పడి, యోగవహ్ని మనసున్ దనువున్ వెనఁగాల్చి “మీరునున్
 మెప్పుగనుండు, ధార్మిక సమిద్ధర యజ్ఞము బూర్తిగాగ” నం
 చప్పతి పాదమూడుచు, సహా ! భువనేశ్వరియందుఁ జొచ్చినన్. 41

రాల్చుచు సశుభారల నురంబున దస్విని బూని, శీర్షమున్
 వ్రాల్చి, సతీశరీర భర భవ్యుని సాంబుని బోలి యాతఁడున్

వేల్చెద నొళ్ళు వేసెనుచు వేగము లేనగబోన, చయ్యెడన్
బొల్చెను సింగరాచ్య వపువున్ సవిధంబున నీలినీడయై. 42

లెమ్ముమహర్షి ! సంసృతి మలీమనరేఖలు మాసె, జీవితం
బిమ్ముగ నిద్దపున్ వెలుగు లెక్కిన ఋక్షపథంబుబోల ! నీ
యమ్మయు సంబయందు మహిమాయతి నిల్వ, భవత్కృతంబు న
ర్వమ్మును బూర్తియయ్యెడు ! నవశ్యము భావికి నజ్ఞవేయ, గా
ర్వమ్ములు బెక్కులుండె నిక నాగకుండంచు వచింపఁ దేరుచున్. 43

వెలఁదిన్ గంధచితుల్ చెలంగ, మునియున్ వేల్చెన్ మహాభక్తి న
ల్లలితాశ్లాఙ్కక విత్తన్ చక్కి, మధురాలాపంబులన్ బూన్చుచున్
కలవింకంబులు దోడనాడ, గౌరవంకన్ కోకిలల్ కూడి త
త్కులకాంతా గుణాకీర్తి బాడునిపుడున్, నిత్యోత్సవ స్ఫూర్తులన్. 44

సారములున్ బవిత్రములు, సాధ్వీల సచ్చరితంబులెల్ల ! సం
సారములందు దీర్ఘములు, నద్వనితోల్లసితంబులైన ! నా
చార విహార ధర్మరుచిరంబులు, సత్కృతికోటి, వారివౌ
ధీరగుణంబులన్ మహిని దీప్తఘులయ్యె ! సతీమతల్లులే
ఘోర, కుసాంఘికోపహతి, గోల్కొని, పూచు సుధాసువల్లరుల్. 45

అలే, సుఖములప్రోవై

పాలించును భర్తృ భాగ్యపదవిని, గుణవి

త్పాలినియే, భవబంధము

గూలన్ బతిగూర్చి మోక్షకూలము జేర్చున్. 46

వనటన్ గ్రుంగక నిల్చె మాధవుడు ! తద్వార్తాలి శృంగేరిలో
నన, నర్వజిత విష్ణువై పరగు విద్యాతీర్థుడున్, వచ్చి యి

చౌను సన్న్యాసము, సోదరుల్గాలువ, నచ్చిన్నప్రభావ ప్రభుం
డనవద్యుండయి, వెల్లె నాతఁడును, విద్యారణ్య దివ్యాఖ్యచే. 47

శాలివాహనశకగతి గ్రామిలు, పదియు
రెండునూ ర్లేబదియుమూడు నిండు, వత్స
రంబున, నధర్మహతిని, భారతము గూల్చు
నతి వివత్కలమది ! తుపానునట్లు కలఁచె ! 48

శుద్ధసప్తమి ఘటికల నిద్ధచరిత
మదియు వెన్నెలవెల్లియై యలరుననఁగ
ఘనుఁడు నపుడు ప్రజోత్పత్తి కార్తికికము
నందున, నలంకరించె, యత్యాశ్రమంబు. 49

గొప్పదనంబు వహించెడు
నప్పురుషులజాడ యిట్టిదన నాతనికే
ముప్పదియేడుల యకావన
మొప్పెను సౌశీల్య సౌరభోల్లసితంబై. 50

విద్యారణ్య తపఃప్రభావ ముజ్జవై, విజ్ఞాన సువ్యాప్తికి
ఖద్యోత ప్రచుర ప్రభానికరమై, కల్యాణవేదాధ్వ భృ
త్సద్యోజ్యోతి కళావిలాసభరమై సర్వసహశాంతి స
పాద్యాధారము, భాగ్యయోగపరమై ప్రాపించి పెంపారగఁ. 51

ఓరుగ లేవగిరి రాజు లోడిపోవ
దక్షిణాపథ రాజ్యమున్ తఱిగి విరిగి
తుఘ్లలుని దాడి వాఁడి తుత్తునియలగుట
లప్పటికె యారువర్షంబులయ్యె నంత. 52

తన “మేనల్లుఁ గృతఘ్నునిఁ వెనుకకుఁ దండించి పోనీక, చే
తనగుఁ నాకని కుంతలేళ్లఁడొకఁడే, దర్పాతిరేకుఁ, ననుఁ
గినియఁ జేయునె ? జంబుకేశ గజముఁ గీవెట్టగాజేయుఁ డీ
రని నైన్యంబుల బంపె తుఘ్లఖుండు దుర్ధర్షాగ్రహోదగ్రుండై. 53

ఎద్దడి యెడారిలో లేచి యేచి వీచు

నినుకతెరల తుపాన్మలై యెల్లదిశల

ద్రొచ్చెడు, పరానుసేన పతాక తీవి

పల్లె పల్లెల రాపాడి, పర్వీ పర్వీ.

54

నేల యీనినదో యనజాలి, కాళ

ధూమయుతము, కాదంబిని, బ్రామిన్మట్టు

లానెగొందిని వరదయై, యలముఱొనియె !

జంబుకేశు సదృష్టంబు సన్నగిల్లె !

55

అంతకుమున్ను, కంట్టిపయి, నార్భటి దూకిన ముస్లిమర్షులుఁ
గొంతకు గొంత యార్పి రణఱోవిదుండై విహరించి, కుమ్మర
ప్రాంతమునఁ దివిఁ జనె నపారబలుండగు తండ్రి, యట్టు ల
త్యంత ధృతిఁ గుమారుండును స్వాశ్రితవత్సలుఁ డేగె పోరికిఁ. 56

బాహుదీనుని బల్లాలు పాలి కన్ని,

యార్ల నయవిధి, సూక్ష్మార్థ మరసికొనక,

పగరకొఱకె రణాన, శలభముగ బడిన

పృథ్వీరాజునుబోలి, జంబుకుండు, గుంత

లాధిపుండు, మహోత్కంఠ నాజి కుఱికె.

57

తన పెనుసేన, వీరవరతండము, వెంబడి నండగాగ, దాఁ
కెను బడబాగ్నిచందమయి, కీలగ్రక్కు దృగుత్కరంబుతో

జెనకుచు, గుంతలేశుడు నసిక ద్వారఁ దూయుచు, శత్రుసేన, య
క్కున నిరుపాయలై తెగియు ఘూర్ణిలు నర్ణవమై యెదుర్కొనెన్.

కాల ఘనాఘనావళుల గర్భము జీల్చుచు బై కిందోచు ను
ద్వేల తటిత్రుతానమన దేలుచు ద్రుళ్ళుచు నానెగొంది రా
జేలికగాగలట్టి భటు లేచి పతాను పటాలముల్, మహా
భీలత నింక బైకొని రభీక్ష పరాకృమ దుర్నిరీక్ష్యులై. 59

తరఁగల పాయలై, చెదరదన్ని యదాటును దూఁటివోవు ని
ర్దరిణి బోలుచున్, యవన రాడ్ఫట వాఙ్మఁ నిరోహితంబుగా
విరిసిన సేనతో, విపుల వీరవిహారము నల్పి, రాజు, భా
స్కరు దరిజేరె ; యావననిశాచరవాహిని ముంచె గంపిలిక. 60

కంస్లీ కుంతల సుయశ
స్సంప్లావిత చరమ భూపచంద్రుడు సక్రమతా
పాంప్లవ మతఁడున్ మునుఁగఁగ
గంస్లీ భాగ్యరమ మఱపు కాటినీ జేరెన్. 61

అనెగొందియు గంస్లియు ననుఁగు విడుదు
లగుచు వెలసిన కుంతల గగన హంస,
రాజును జయించి, యార్దుర బ్రీముఖుల గొని
యవనసేనాని తుఘ్లలు సరయఁ బంపె. 62

అటుపయి, ముందుసాగి, విభు నల్లుని జేర్చివ హొయ్సలాఖ్య నా
కుటిలుని గూల్చివత్తెమన, గొబ్బున ద్వారసముద్రమున్ జయించుటకునె, దారిబట్టి రరిశూరులు ; బల్లలుఁ డంశలోన గుం
త్కట భయమంది కాన్కలిడి గ్రక్కన, దోలెను బాహుదీనునిక
కటువగు తొంటిదాడికె వికారత గ్రమ్మిన పట్లమెన్నుచున్. 63

కూళ బాహుదీక్ష దొఱగి బల్లాలరాయఁ
డులికి శరణొంద, సేనాని యుద్ధముడిగి
ద్వారసంద్రము ముట్టడి బాసి, వాసి
గనుచు సూడిదలె త్తించి వెనుకకేగె.

64

కంస్తి సర్దారు లార్పుర గట్టి బాహు
దీక్షను, బేడీలతోజుట్టి దేవగిరికి
ఘనుఁడు సేనాని సుల్తానుకడకు బంపె
తుఘ్లలుఁడు సుంత, శాంతించి దురము నిల్పి.

65

మల్లికునాయబు బిల్చియు
నుల్లానముతోడ దక్షిణోర్వికి జని నీ
వెల్లెడ జంద్రోధ్వజమును
జెల్లింపుము ప్రతినిధిగను స్థిరతఁ బ్రభుతఁ.

66

తనకును నచ్చినట్లు, సులతా నిటు లానతి నిచ్చి యార్పురఁ
గొని చెరసాల నుంపుడని కుత్సిత నల్లుని జంపబంపి, తే
చ్చిన మణి హేమ మాక్తిక విశిష్టధనంబులు గోశశాలలో
బెనగొన జేర్పబంచి, తను, విఘ్నేజనంబులు వెన్నడింపఁగఁ.

67

డిల్లీచేరియు, నైనా
కల్లోలములోన నున్నగతి విని, జయసం
వేల్చితుఁడు, తుఘ్లలుఁడు, న
ముల్లానముతోడ, దాడి నొగ్గదలంచెఁ.

68

కాని యదియు ససాధ్యమా కర్జమగుట
మంచుగుబ్బలి బలి, ముసల్మానులైరి ;
సోమదేవుఁడు సరిహద్దు సోకకుండ

డిల్లినుండి దేవగిరికి తేర కళుల

జనుల దఱుమంగ నెందరో చచ్చిపడిరి.

69

గజనీ ముహమ్మదు కరణి గుళ్ళను దోచు

జతనంబు లేవేని సలుపబోడు,

బాల్బనుసుల్తాను పగిది, స్వాత్మోత్కర్ష

చండశాసనవృత్తి కండగాడు,

అల్లాయుదీనుని యడుగుజాడల బర

రాజకాంతలపొందు, గోజుగనడు

నాజరుద్దీను విజ్ఞానమ్ము మతసహి

స్మృత, వివేకము వీడు చొప్పుగూడఁ

డయిన, తుఘ్లఖుఁ డన్ని కార్యములు దానె

సాధనముసేయుపొంటె నే సామరస్య

మును దలంపఁడు, నున్మాదమును వెలార్చి

తోలు నాణెమ్ములఁ బంచి దోచె ధనము

కౌర్యమునకు బాల్బుఱచె నూరకయ బ్రజల.

70

మల్లికునాయబుఁ గదలి మానిత కుంతల ముఖ్యసీమలఁ

బెల్లునవాబు శాసనము బేర్పుచు నూర్పుచు నొక్కయేడు, ద

రోష్టిల్లసితంబు పాలనము రూఢమొనర్చెనుగాని దేశమం

దెల్లెడలఁ స్వతంత్రగతి యేర్పఱుపఁ బ్రజ తిర్గుబాటులఁ

గొల్లగ, శత్రువారముల గూల్చిరి, వేల్చిరి, జీవికమ్ములఁ.

71

దీనిని సుల్తానునకుఁ

బహునిక జేయఁగ గూర్చుము మల్లికుఁ డ

న్యూనత దెల్పియు నాతని
యానతికై వేచియుండె, యవనేశ్వరుడున్. 72

చెరబెట్టిన యార్చురను, వి
వరముల నుడువంగ నడిగి వారికి దనకున్
వరపులుగ, కఱద గొల్పియు
కఱకు నిబంధనల జుట్టె కరదములొనగన్. 73

ఆమెయి నాగ కార్చురమహామతులన్ దనబంట్లుగాగ ని
స్లాము మతంబు జేకొనియె సాగుడు దక్షిణ మంచు, “నల్ల”, మి
మ్మోమునటంచు నాజ్ఞనిడి, ముందు మసీదున “సున్ని” సంస్కృతిన్
బ్రామణజేసి, కొత్తదవు రాజ్యము కోశము నింపుబెంపగన్. 74

తగు వెరవుల నుడివియు, దను
పుగ బంధనము లుడిగించి, ప్రాక్షీప్తిలో “నో
రుగలు” పురిని మీ రున్నతు
లుగ నుంటిరికాన నిప్పు డూర్జితమతులై. 75

కంపిలిలో బ్రతినిధులై
నింపుడు కోశంబు, శిస్తు నేర్పుగ గొనుచున్
బంపుడు కప్పములను, నా
పంపుల బాటింపుడనుచు బంపె నిరువురన్. 76

వారలె హరిహర బుక్కా
ఖ్యారాధ్యులు, విజయనగరి కల్లుండ్రు, గుఱో
దారులు, పృథ్వీదారులు,
సారతర పరాక్రమాధ్య సౌజన్యనిధుల్. 77

డిల్లివీడి, ప్రయాగ డాసి, యచటా దేవస్య గంగానిక
తల్లి గొల్చియు, దీర్ఘమాడి యగజాధాన్య నిపుణ మ్రొక్కులు
జెల్ల జూడంగగోరి, కాశి జను టాశింపంగ న్యాయంబుగా
దిల్లు జేరుద మీ మతాంతరవిధం బేరీతి మాయంగనా. 78

మాధవ విద్యారణ్యుల
బోధారవము జెవులబడు ఘణ్యంబబ్బు
బాధలు వడనేల యిట
సాధితము దీక్ష, పంపసవిధమునందే. 79

అని యెద నెన్ని దేవగిరి యస్కమునక, బయసంబుజేసి, ముం
దున కరుగంగ నోరుగలు దూరమునక గనుసింప, బూర్వపు
మనుకువ జన్మభూమికయి మానని తీయము బాయలేక, గొ
న్న ననుజుండు, నన్నయు, మనఃపరితాప మహాగ్ని గ్రాగుచు.

చచ్చిన మాతపే రెదను, సంస్కృతి బొక్కిన, పిల్లలేప్పు న
ట్లచ్చుపు జింతబేర్చి; పౌధనాగ్రమునక బడి శీర్ణయాచు, న
త్యుచ్చ దళాంక లేశమును నూదని దాగత భర్తృక బురిక
బొచ్చెముగూడి చొచ్చి, తనువు బిగబట్టుమి కూలి రొక్కెడక. 81

పటుతర శోకకుల్యలను బై పయి బొగ్గెడివాని తెప్పలక
గుటగుట నాపియాపి, మఱి, కొంతశమించిన, లేచి, భావనల్
కటువుగ దాచి, స్వీయగృహకంతములక బగరున్నిజూచి, యు
త్కటముగ బెగ్గడిల్లుచు, విధాతృకృతంబుల కంగలాచ్చుచు. 82

ఆ స్వయంభూ శివుం డభిషేకముల బ్రీతి
మానెనే? జంగాల మాటలేదే?

నిత్యార్చనాయత్త మత్యంత రమ్య కుం
కుమరాశి, పద్మాక్షి కొసరలేదే ?
కేశవ దివ్యాంఘ్రి కీర్తన జొక్కు వై
ష్ణవ గోష్ఠి దవులు సజ్జనత లేదే ?
ప్రథితోర్ల నాభమ్ము వల బల్లిపొరలన
నేయు మగ్గాలు సంధింపలేదే ?

ఆ మహామాత్యుడు ! శివదేవయ్య నడచు
రాజవీధి, మన్నును, గుల్కరాళ్ళు నెనసె !
విశ్వ శృతుల విద్యానాథ కవీశుడాడు
నెడములో, తేళ్ళు, సాలీడు లిరవుకొనియె !

83

నాస్తియే వైదిక నినాద ? మాస్తికులకు
తలలు దాచుకోగల ధరాతలమే లేదే ?
యలఘుమతులగు సోమన్న అన్నమయ్య
తిక్కయజ్ఞయు మెట్టిన, తీర్థమహిని ?

84

అనుచు వాపోయి, యటనట నాగి మరల
ముందునకు నేగువార లాక్రందనముల
బాలము వెల్వడు కాందిశీకులను గలసి
పురమునంతట బరికింప నరిగి యరిగి.

85

రాలును మన్ను ప్రోవయి యుర్రాక్షత ముబ్బినయట్లు దిబ్బగా
వ్రాలెను పూజ్యమైనదిదే రాజనివాసము ! రాచగద్దెయ్య
నేలను డిందియుండె ! కడునిష్ఠుర మక్కట యంచు నార్జునున్
దాలిమిబాసి యెట్టయెద ధట్టని తట్టిరి చేతులూపుచున్.

86

పంపాభారతము - సభాపర్వము

హరిహరుఁ డార్తభక్తిని, సృపాంగణభూమిని వాల్మీలి, మన్ను చే
దొరకించయంత, బంచె తుదిదూర్పుచు, గంటువేయు స
ద్దరి నొకతథ్కు కంటకొనదారున, గన్నడ, నైదు వ్రేలులక
దరమిడి, మృత్తునైత్త, సటదాగిన పచ్చయొకండు చిక్కినక. 87

పరికించి యదియు, రాజే

శ్వరు సింహాసనము ఛత్ర) పార్శ్వమునక, బొం
పిరి వోవు, కాంతు లెనగియు,

నరుదారిని పదకమనుచు నారసి యంతక.

88

రాజుద్రాజ శిరోమణి ప్రభలతో బ్రాసించు నీరాజ సం
బోజక ద్వచ్చరణద్వయిక్ విభుల సంయోజింప దీపించి, ని
ర్వాజుప్రేమ సుధాశయుల్, వరకవీంద్రాగ్రేసరుల్ పాడ, వి
భ్రాజద్ధీర విహరినై వెలసి రుద్రాధ్యత్యముక జూపి, ఘో
రాజిక బొల్చిన నీకు నీడెవరు ! రుద్రా ! శీలభద్రా ! ప్రభూ ! 89

అంచు బ్రతాపరుద్రు గుణరాజుని దర్పము గౌరవంబు న
గ్గించెడు సన్నవై ఖిరి, నొకించుక నాపియు, బచ్చడాచి, 'నీ
కంచిత' చక్రవర్తిపద మబ్బెడు నిక్కువ మాలసింపకక
కంచె, నరాతీ కుంచితము, గ్రక్కున దాటుట లెస్స లెమ్మికక. 90

అనియు బిల్చియు బుక్కరాయండు వేగ

సచట మూఁగెడు జను లేమి యరయకుండ

తురక సర్దారులే యనుతెరగు దార్చి

చరణముల నీడ్చుకొనుచు సత్వరమ నెడలి.

91

మఱపుసకురాని జనన సీమక, బ్రియంబు

తైన వాడలు, వాఁగులు, కాననములు

దాటిరట గాచి యార్చిన నీటిబోలి
మానసములు, దాఁబడి, నిమ్మళములయ్యె. 92

తామయి స్వేచ్ఛ బడసిన
పామరులను గూడి, దుడుకుపడక, నిజ
స్థేమాంకములగు ధామము
లొమనిలో, నానెగొంది నందుకొని రొగ్గి. 93

కడిది క్లేశంబుచే నొడల్, కాంతి నేడ,
పొడుగు గడ్డంబు, వెండ్రుకల్, పొడుగుగూడ
మినుకు గుంతల బోలుచు గనులు దొలుక
సిల్లుచేరిన బడుగుల, దల్లి జూచె. 94

మఱపుదేరిని మమతల మదియు దొడువ
యేదో, యవ్యక్త వాత్సల్య మీడ్చుచుండ
కూరుచుండంగ బెట్టియు, నూరకరయు
నమ్మ నమ్మాయనంగ దానంత దెలిసె. 95

పొట్టతీపున డగ్గరి, పొదివి, కుట్ట
లార ! బ్రతికివచ్చితిరట ! ఆలి తాలి
బొట్టుపుణ్య మగణ్యంబు ! ప్రోచె, గురుఁడు
మాధవుఁడు ; చచ్చిన ట్టిరు మనితి రనుచు
నేడువగ, నాండు జవరాండు గూడిరచుడు. 96

జివ్వన కుత్తుకల్వెడలి చిందెడు తల్లులయెల్లు విన్నడ
బువ్వలు మెక్కమాని పసిమూక కిశోరులు జాట్లు జాట్లు, నా
యవ్వయు, భార్యలుగ గదిసి యచ్చట బ్రోవగుచో, ముద్రశ్రువుల్
నెవ్వగ తీరుటల్ తెలుప, నేరుగజారెను కన్నుగొల్కులక. 97

రాజేంద్రుఁ డాతండ్రి రామనాథాఖ్య ప్ర
తాపరాయల మృతి దల్లడిల్లి
జంబుకేశ్వరుఁడన్న స్వర్గంబుజొచ్చిన
దద్దటి, యరిబాధ దప్పదాఁగి
వతివీరు లెడబాసి భృతకులై చెరబడ
బ్రదుకు, నీరముమీది వాత కుడికి
రాచతీవులు మానరాక గుల్లగు నిల్లు
వీడక లోలోన గోడు గుడిచి

యార్త చాతక వితతికి నమృతరశ్మి
మాన్య మాధవాచార్యుఁ డుమ్మలిక బాసి
“యన్న దమ్ములు వచ్చి ధర్మైకరాజ్య
మునకు బట్టభద్రులగుదు” రనిన, వీరు
నార్తిజావ రైరని, తల్లి యడలువడియె.

98

దూరదేశాగతులు, పతుల్, వేఱువేఱు
నందర ననునయిచుచు, గుందుదీర,
పైకి నెగ్రబాకు పిల్లుల బట్టియెత్తి
బుగ్గలంటుచు, నిచ్చిరి, పొల్తులకడ.

99

చుట్టువ ట్లమ్మలక్కలు, జుట్టునంత
కొక్కమొగి, దుపానును నిల్వ, జిక్కుటెడలి
కోలమది యొడ్డుజేర, నుద్వేల మాన
భావ శాంతిని, నిశ్శబ్ద వార్ధి, వరలు
చందమును, వార లొరసిరి, డెందములను.

100

తడయకన్ వేగ జేటికి బడఁతు లిచ్చు
నంబు కలశంబు లంబరా లంది యొడలు
గడిగి, బోనంబు, జననియు గుడువుఁ డనిన
మొనరి, రాజ్యపు టల్లుండ్రు దనిసిరపుడు.

101

భోజన మాచరించి తగవున్ నగవున్ విలసిల్ల, వీడ్వముల్
తోజుగ బిడ్డలిందమన దోయిలి యొగ్గుచు బేరమాడుచున్
వాజవ నెఱ్ఱకాంతుల నివాళు లెసంగెడిదాక, ద్రచ్చుచున్
రాజులు .నన్నదమ్ములు విరాజిలి రాదినమంత యిమ్ముగన్.

102

మరునటిరోజు నిత్యవిధి మానక వే వటువాత లేచి య
క్కఱగలవార లెల్లరకు గ్రక్కున వార్తలదెల్పి యానతుల్
దఱకునటుల్ వెనక జనవితానములన్ దఱిగొల్పు, వీధులన్
పఱగడలందు దప్పెటల, బారికె గుంపుల జాట బంపినన్.

103

వారనితమి, లోకులు, నో

రార, సభాహ్న వివరంబు లన్నియు విని యా
మేరన్, దెలియు కుతూహల

మూర, మహోత్సంత వేచి దూరూరులలో.

104

పల్లెల బట్టణంబులను జారులు బారులు దీరి పాలనం
బల్ల నృపాలు నల్లరకు నవ్యధమై కదిసెన్ ముసల్మానుల్
డిల్లికి బోదు రిప్పటి కడింది యుపద్రవమానె కాలపున్
నెల్లియు, జాడజొచ్చెనని, వేడుకగూడిరి, కంఠి బీడునన్.

105

హరిహరుఁడును, మున్నె, నవా

బిరవుగ దను బిల్వి చేతికిచ్చి, లేఖన్

బరువడి 'మల్లికు' నాయబు
కరముల నిడి, నన్నదున్ జొకాటము, సూపన్. 106

ఉచితములగు గౌరవముల
రచియించియు, సాగనంప, రంజిలి 'మల్లిక్'
ప్రచురములగు, ధసరాసుల
కచితముగన్ బ్రభునిజేర్చ వైకొని యేగెన్. 107

కంపిలిని, మహానభలో
నింపుగ గ్రామాధిక్యతులు, నిష్ఠలు వృష్ఠుల్
పెంపుగను, బాళెగాండ్రి, ని
లింపులవలె గుమిగనైరి, లియ్యము లెనగెన్. 108

ఓం తత్ సత్

పంపా భారతము — స భావ ర్వము తృతీయ ఖండము

హ రి హ రా దు ల అ భ్యు ద య ము
వి ద్యా ర ణ్యు ల చే వి ద్యా న గ ర ని ర్మాణ ము

నాంది:-

రేపును మాపును, నే దే
వీపాదంబులను గొల్చి విశ్వామిత్రుం
డేపున రాముని కీర్తికి
బ్రాహ్మ్యై; బలాభ్యుశక్తి పాలించు మము.
విని సుల్తానుని, శ్రీముఖ
మును, జనులొక్కటిగ జర్చ మొనసిరి, పిదప
ఘనుడగు బళ్ళారి విభుం
డును, సభవక్షంబు నూని, తూర్ణ మిటులనె.
1

ఆ ముసల్మానుల యాజ్ఞలోబడి రాజ్య
పాలన సల్పగజాలు టాకటి
స్వాతంత్ర్యదీప్తి భృశంబు బెంప స్వరాజ్య
గతి, ప్రీతి మోపున గాంచు టాకటి
స్వమతీయ వైదికాచార సంపన్నత
నెరవడి సువ్యాప్తి బఱపు టాకటి
వీరోచిత పథాన వికృత మైకమ
త్యముల సామ్రాజ్యంబు దార్చు టాకటి

వీనిలో నేది ప్రజలకు విహితమగునో
నిర్ధరించుట కర్తవ్యము ! దుర్ధరోగ
రిపు మతాట్టహాసంబు, భూమిపుల గలచె
నూచముట్టుగ వారలు నూకలైరి.

2

రాజులు నేల ? దాస్యమున గ్రాగుచు నెప్పుడు డిల్లీరొంపియే
తోజని లాభసాటి తటిక దూచు తరాజులు ! తుఫ్ఫలఖాజ్జలక్
గోజుగమోయు వాజులు ! నకుంతితశైర్యము, వంశగౌరవం
బోజ దలంపలేని కడుమొప్పెల కూళరివాజు లియ్యెడక.

3

మనకుఁ దైవసముండు ! యోగిగణ సమ్మాన్యండు ! దండంబు జే
కొని, పంపాపతి యాజ్ఞలో నడువుఁ జేకొంచంబూ, భోగంబు చా
లనిశంబు, బరతంత్రభావనల, మీరధ్యాన్న మైపోకుఁ డా
త్మ నియోజింపుండు, ధీరమార్గమని, విద్యారణ్యుడుఁ బుల్కఁడె? 4
అచంద్రార్కము గాగ సిచ్చెను, శుభవ్యాసంగు బంపాపతిఁ
బ్రాచీనంబగు కాలమందు, ఋజుచర్య, శ్రీ హరిశ్చంద్ర రా
జే, చిత్తంబున హత్తు భక్తిమెయి, నర్చింపంగ దా వచ్చి, యీ
భూచక్రంబున, దక్షిణాపథము; దత్తుజోపయోగార్థమై!
మీ చేవల్ దగుచేతలక దొరయ నిర్మింపుండు స్వాతంత్ర్యము. 5

మాసత విద్యారణ్యుల

యానతియు సమంజసంబు, నారయుఁ డీరల్

కానుక లిడ నతఁ డర్థ మ

నూనము వెచ్చించి, పెంచె నూతనసేనల్.

6

అద్యతనంబున, మన కన

వద్యంబు, మహర్షియాజ్ఞ! వర్తిలవలదే ?

విద్యారణ్య చరణముల్

సద్యోపాపౌఘహరణ చణములు గావే ?

7

అనుచు గర్జిలు నాయకోక్తల మనం బానందము బొంది, “వె
నొగ్గని రండ్డిరలు నెల్లరుగ్ గలసి యన్యోన్యంబు నై కన్యంబు సా
ధనకు వచ్చు తెఱంగు యోగివరు చెంత జేరిక న్నొంద” మం
చునె, యెల్లెత్తియు హక్కరాయలనగ్గ జోద్యంబునక సభ్యులు.

“ఔ” నని రదివిని ! వ్రజల

న్యూనంబుగ నేకభావ మూహించిరి ; భూ

జానులు, భ్రాతలు, యతిమణి

యానతికి, శ్రీ రమ్యుగ్గి రాయత్తమతి.

9

మాధవుడే యేడుగడయు

మాధవసఖుడైన శివుడే మనదైవం బా

మాధవ విద్యారణ్యుడే

సాధించు రాజ్యపదము, స్వారాజ్యంబు.

10

ఆటవ ఘన మక్షతదియాఖ్యమునాడు సభాముఖంబునక

దీరుపునొందు నందియ ముదీర్ణ విచార పురస్కరంబుగ్గ

నేరుగవోయి నన్గరు మనీష శరణ్యము జొచ్చివత్త మిం

కూరక నేల చర్చలని యుండిరి రాజులు బారిషద్యులు.

11

కాలము, దేశము, బ్రస్తుత,

మాలం బినుమంతలేక యరయుచు, హితకా

ర్యాలంబనంబు, గొనుటయె

యాలుడియని, హక్కడుగ్ గృహభిముఖుడై.

12

ఆరని వేరమిన్ దురకలంగర దొందరవెట్టి ; స్త్రీయ మా
 చారము నంటబ్రామి, యవిచారణ, సన్యమశంబు లాటడిన్
 దూఱుల బాలుజేసి యని తోరపు బుణ్యము గాగ నెంతు రె
 వ్వారలు, దేవుఁడొక్కఁ డను భావము నేరరు వేటుపేరులన్. 13

జలమును, శానియు దణ్ణియు
 దెలుపును నీరముల నట్లె దేవవిలాసా
 కలితములు, ఒవిత్రహ్మయ
 ములు, వానిఫలమ్ము లోలి మొనయు నొకటియై. 14

నామన్వరతియై, ధ్యానము
 నాచుంటే లోకమున, జనవ్యవహారో
 ద్దాను విభూతికి దావల
 మేమని వేటుగ గణింతు రిరులన్ బడుచున్. 15

దనరా మహోత్సవ దశరాత్రీపూజలు
 బీర్లపండుగలోని వీరనాట్య
 మల్లాయనుచు నిల్చినలయుటయును, హరి
 వాసరంబుల నుపవాస మునికి
 రంజానునెల ధనుర్మాసమ్ము నుభయుల
 పౌత్యూష పూర్వముల్ పారణములు
 శుక్రవారముల శ్రీసూక్త విధానముల్
 పౌత్యేకము సమాజ పద్ధతులును

గెండుమతముల సమధర్మరీతి వెలసె,
 పోరులును వేరములు లేక పొరుగులందు

నన్నదమ్ములవలె నేల నణగిమణి
యొండొరుల కుపకారులై యుండరాదా ?

16

అల హలాల్ చేసి పలలంబు నారగించు
టదియు, వేలిమిఁ బశువునే యాహరించు
చొప్పు నొకటెకాదె ? కలి నశుగ్ధమనుచు
నార్కు లాపి బుద్ధాజ్ఞ యజ్ఞములను !

17

అల సూఫీలును భక్తితత్పరత, మాంసాహారము ల్కాని, ని
శ్చలతఁ సర్వజగద్ధితవ్రత, విశ్వాకారునికేతనా
ఖిలవర్ధిష్ణు విహరిసారుని, బరుఁ గీలించి చేతస్సులక
దలపోయక నిజజీవితంబుల గడుఁ ధన్యాత్ములై క్రాలరే ?

18

దారులోహశ్శ చిహ్నంబు లేరికైన
గలవుకావె ? శిలాఘసీదులను వాంఛ
శిష్టపూజాసుభుష్ట సూర్యేష్ట మరయ
సమమ ! చిత్తహాస్తిని బట్టి, సాధనమగు
వదియె ! జెండాలు, బ్రతిమలవలెనె కాదె ?

19

కాబా, వేంకట గిరులం
దే బాలిశులైనగాని, యెగ్గు పనులలో
దూబలునై వర్తింతురె
ప్రాబుల్కు, ఖొరాను, దైవవాక్కులై కావే ?

20

బయలే యాలయ మర్కుఁడుశశియు దీపంబుల్, మహాదార్యపుక
దయయే యర్చన, సత్యమే తపము, సుదృఢభక్తియే యూర్జితం
బయి, సత్యస్ఫురణానుయోగ మమృతంబై యొప్పు నొప్పారు, ని
ర్భయలౌ జ్ఞానులుగాని, తక్కుదులు, దైవస్ఫూర్తులక గాంతురే?

అని తనలో దర్శించుచు,
 ననఘండును, దనకుగూర్చు నాశ్రవుడగు, సా
 యనను, గృహస్థు, బురోహిత
 ననుకూలత బలము జేపు, నాలంబముగా. 22

డెండమున విచారించియు,
 ముందర దన తల్లియొద్ద, మూదలనేయన్
 బొందితి యకానని స్వగృహం
 లిందంబును జొచ్చి కృతి ఫలించెడు సరవిన్. 23

అమ్మకు గలరూపును, దా
 నిమ్ముగ యోజించు చాలు, నీలువు, దెలుపన్
 సమ్మత మర్హుల కెదియో
 ముమ్మర మదికాదు, వీధ్ర మున్నగు ననియెన్. 24

సీవ్రము నీడనుండి, కడు నేర్పున దల్లికి నన్నచెప్పచో
 నావ్రజ కానుజున్, సుసఖవర్గము నోర్చికబోచు సాయనున్,
 దీవ్రత దెత్తు నేనని పదింబదిగా నను, బుక్కరాయఁ డా
 వై, వ్రజనంబుజేసి, కొనివచ్చెను వెన్ననె విప్రముఖ్యునిన్. 25

వర పంపనుండి, వచ్చిన
 హరుఁడీవని, వాకిట నెదురరిగి, యనుజులున్
 హరిహరుఁడు, నతని కెరగిరి
 నురపలు, శిరములును, నేల నురళింపంగన్. 26

“శుభమస్త్ర”ని, సాయనుఁడున్
 రథసమునన్, వారినరసి, ప్రేమనుండగుచున్

విభుడిడు, మణికుట్టిమ, స

న్నిభ మూర్తాస్తరముపై న, నిహితండయ్యె.

27

అనువదిలేక, బందిగొన, నాపదలోబడి, డిల్లిజేరి, రా
జును, దము బిల్చునంతకు, నిజాయతిబేర్చుచు, దప్పులేమియున్
బెనకువ జూపుచున్, రిపులు బెల్లుగ దమ్మును గారవింపగా
దనరియు, నెప్పుడున్ విమత తత్త్వము, సత్త్వము, గోపనీయమై
యొనర, నటించి, యాయికపు యోక్తములున్ విడునట్లుగొల్పుటల్

స్వాంతమునొవ్వ హక్క డనుజన్మునిగూడి వచించి, వెండియున్ .
గుంతలదేశ మంతట నకుంతిత శౌర్యవిదగ్ధులై, ప్రజల్
సుంతయు భీతిలేక తమచూడ్కులు మాధవు సంఘులందె, యా
శాంతములున్ దదాష్టలను సాంగమునేయుటయందె నిల్చి, య
త్యంతము దిగ్గుబాట్ల సులతాను దపింపఁగ, బన్ను మానుటల్. 29

మల్లికునాయబు, లేఖల

డిల్లిఁ గలవరపడి, తన్నిదేప్త, తుఘులఖం

దుల్లము, చెడియుండుటయును,

మొల్లము, దమపుణ్యలతయు, మొగదొడ్డుటయున్. 30

అడుసున దిగబడి యెడదీయరాకుండి,

యెటులొ పై కెత్తిన యేతమనఁగ

చెఱువెండి, తూముమన్నరలి, పూడియు, వాన

కాలువ, తెఱచిన గండియనఁగ

పెనుమబ్బు లొకతట్టు వేలగా, ధ్రువతార

చాటునెల్లన, గ్రాలు బొటయనఁగ

ప్రాయేటినుళ్ళలో బడకుండ బూర్వార్థి
నొడ్డుకు దూఁటిన యుడుపమనంగ

సుంత యవనేశుకృప, తమ్ము వింతగొల్పు,
కొనకు సుల్తాను తలసాలు, గూటువగొని
వరవుడును మాన్పి, పరమతం నొరయజేసి
ప్రీతినిధులుగ, దముక్, వెన్నె, బంఘటయును.

31

సాంతముగ దెల్పు, సాయనం డంత వినియు
నదరు, బెదరును, దొందర, నదరు లేక
“యింతకథను విద్యారణ్యుఁ డెఱిగియుండె
నరసి వేచియెయుండె త్వదాగమనము”.

32

అనుచు నుడివియు, వారల
“సనితర భావముల వచ్చి, యన్యమత మలం
బును దొలంగంగ, భవిష్య
త్తున కనుకూలించు దీక్ష దొరయుం”డనియె.

33

విని, వారలు, “సిరి మొగక
టైను, గురుదేవుని కృపయు ఘటిల్లు” నటంచు
సనయంబుగ, వినయంబున
మునుకొను ననుజులను వేదమోదియు దనియె.

34

“కన్న కడుపాండు నలరగ
మున్నుగ నేర్పాటుజేతు మొగకొని మీరల్
చెన్నుగ దదియు రండా
సన్నము జనసభయు గూడు సప్తమి యందు”.

35

అని వేగ నచ్చజెప్పియు
మునితమ్ముడు, మంచితలపు మూస, యనంగ, పీ
డ్కొని, రాజులు, బయటికి, దక్ష
వెనుకొన, నిల్వడని పల్కి, వెడలె మునితుండై. 36

అక్షతదియనా డిర్వరు
నీక్షించిరి గురువు, నాత్మహితు, నాతనిచే
నక్షీణ దీక్షగొనిరట
నక్షయ పంపాతటాన, నమరింప సిరుల్. 37

వచ్చిన భ్రాతల దేశికుఁ
డొచ్చెము లేకుండ నరసె, నుత్తమతీర్థం
బచ్చపు బ్రామిసుకుల నుడు
లుచ్చంబుగ, దొనఁగుగడిగి, యుతకముదీర్పన్. 38

మానిత మఘమర్షణ సు
న్నానము, వృజినాపహంబు, నవభారత వి
జ్ఞానము సంధింపంగ, వా
నూనిరి, వైదికపథంబు నురవుగ మరలన్. 39

ఋజువర్తనమె, విప్రహితమని ఋషులు, వం
శములేని బాలుని, విమలుజేసి
రార్యులు కాని, యన్యాస్వయులను, భక్తు
లుగనె, రామానుజుం డిగురజేసె
నఘమర్షణ స్నానమని, మాధవుడు, మతాం
తరుల బవిత్రత నొరయజేసె,

రామదాన సమర్థుఁ డోమి, రామజపంబుఁ
దార్చి, యున్నతికి సాధనముజేసె,
అనలవిధి, నితరమతీయు లందినంశ
హైందవత నొంది రల, దయానందువలన ;
భవమెదియె ? హతంబేల ? వలయునెడల
విహిత మొకదీక్ష మతమిచ్చి, వృద్ధినెఱుఁగు ! 40

ఎనుబదివేలయేండ్లు చనియె, హిమపాతయుగంబుముందె, స
స్మనులును వేదవాగ్గ్రచనముఁ గొని, రప్పటి దేశవర్ణనన్
మొనరగ వైదికార్యయుగముఁ, దగురీతి నిరూపణంబు, సం
దెను, నిగమోక్తి, ఋక్కుఘణితిఁ దనరె, బ్రణవాదిమంత్రముల్
వినుతికి దెచ్చె బ్రాజదువు, వేఱుమతంబులులేని యయ్యెడ. 41

గుట్టలు, చెట్లు చేమలు, నిగూఢ నినర్గ మహద్విభూతులఁ
దొట్టినవెల్ల దృశ్యములు, దుర్లభ దైవికశక్తు, లనూహ్యఘట్టముల్
పుట్టువు జావులుఁ దడవబోలని దుర్గమ, విశ్వమూలముఁ
నెట్టన, నాత్మరూపగణనీయములే యని, మ్రోయు, వేదముల్. 42

నిఖిలాక్షరములు మనువులె

యఖిలురు చేతనులు, దేవు నవతారములే !

ప్రఖరము నిగమాంతము, త

చ్చిఖిరిఁ మీరిన మతాద్రి, చెలఁగునె, ధగణి ? 43

అల సహింసయె, యత్తమంబైన విధిగ,

సక్షరమగు నాత్మజ్యోతి సాక్షిగాగ,

నొప్పు నుపనిషద్ధితమె, సర్వోత్తమంబు

నకలమతముల కాది విశ్వాంతివేది.

హరిహర బుక్కరాయ లిట్లు వాత్సల్యసనీతత, నంది, మీదికే
తెరగని యోగిసత్తము పుద్గిర్లగుణోత్తము, బృచ్చజేసి, స
త్వరముగ నుత్తరంబిడగ, భక్తి గృతాంజలి నెత్తి వేడ, వి
స్తరముగ నాతడుఁ బ్రజల దన్యువిధానము, నిట్లు వాకొనెన్. 45

పంసాపతియె, సార్వభౌముండు, దక్షిణా
పథముర్వరకు నెల్లి, వాఙ్ధవరకు
హితమతుపై భౌత లేవురు, రాజ్యంబు
లను గెల్చి, తత్ప్రభుతను వహించి
హరిహరు సగ్రజు సనలాక్షు పృథినిధి
గా, విధేయత గొల్చి, కావవలయు
వివిధప్రజల నాత్మవిజ్ఞత, బాధ్యతల్,
సుఖజీవికలు గూడు సొబగుతోడ

నహితుల, మునల్మనులాల, సడచి తోలి,
కుంతలంబది భారతంబంత నేలి,
యేమతంబున, ద్వేషంబు బ్రామకుండ
శాంతి నెలకొల్పుటయె, లక్ష్యమింతె ! కనుడు. 46

పౌర స్రతినిధి సభయున్
జేరి యిదే నిశ్చయించు, జెన్నుగ మీరున్
వారక వర్షము లోపల
బూరింపుండు నెల్లలెల్ల బూరసిరతన్. 47

ధాతయు వచ్చినంత నె విధాతృసనుజ్ఞయు జెల్లినట్లు మీ
రాతత రాజ్యకర్తలయి, యస్వహమున్ బనిగొండు, భాగ్యసం

ధాత, యుమాసమన్వితుఁడు, తప్పకఁ దోడగు మీకు, ధర్మనం
ప్రీతి యెసంగుదాఁక నని, నేర్చి, గుహాత్తముఁ డానతిచ్చినన్. 48

విని చిత్తమ్మని యనుజులు
మనుకువులకు దరలిరంత, మహిమోత్తరుఁ డా
ముని, విద్యారణ్యుండును,
తన పొలమును బండుతటియు డగ్గటియె ననెన్. 49

సాయనుఁ డది విని, మూలా
ర్థాయతు నగ్రజునిగొల్చె నాపయి, నుచ్చ
స్థాయని ధర్మము మేకొను
న్యాయంబుల ననుజగణము నతఁ డుసికొల్పెన్. 50

శాలివాహన సుశక వర్షములు బదియు
రెండునూల్లేబదియు నేడు నిండు యువను
భువనదేశికుఁడైన మాధవమునీంద్రు
పనుపున స్వతంత్రుఁడక్షిణాపథము నిగిడె. 51

హరిహరుఁడు జుట్టుపట్టుల
స్థిరతరబల పుష్టి ననగ, బేర్చియు, జారో
త్కరములె నేనలుగా జయ
నరములు గట్టించె దనకు స్వామ్యము దక్కన్. 52

హరిహరుఁడు, కంపభూపతి,
నర సమవిక్రముఁడు, బుక్కనాయక మణియున్
వరశీలాంకితుఁడగు, మా
రరసున్, ముద్దవయనంగ నలరి రనుజులున్. 53

ధీవరుడగు సంగమునకు
నేవురు వీరాత్మజాతు లిభశతబలురై
పావన రాజ్యస్వారసి
కావాప్తికి, రచనజేసి రవగతి యుతులై.

54

అన్నపిల్వులకెల్ల హాజరౌచునె బుక్క
వరుడు దిర్పతిదాఁక నిరవుగొనియె,
సాయను తోడంది సాగి కంపనరేంద్రుఁ
డుదయగిర్యంతంబు నూతగొనియె
మైసూరు నారగ మలెరాష్ట్రమంతయు
మారరసు జయింప, మట్టుకొనియె
మొలవాయినీమ తెక్కలినాడు, ముద్దవ
ధవుడు గెల్వఁగ గీర్తి తారుకొనియె

గోప నిర్జించె మాధవగురుడు ; రాష్ట్ర
పైన్యము, గదంబ వనవాసి చంద్రగుత్తు
లవఘుభింప హూయ్యలుల రాజ్యంబు చేరె
నంత నెక్కించి రట వరాహాధ్వజంబు
నైదుఖండా లమరై, హరిహరునిక్రింద.

55

తానూరముల ద్రవ్వి తరగలలేపు పొం
గులు, ముత్తైముల నెత్తుకొనగ బిల్వ
సరబీహాయంబుల నర్పింతుమోడల
నని పేరెలుంగుల నలలుదూఁక
నమ్మత హాలహాలాల హవణింతు మీచక్కి
నని భోరుల నిలంబు లాలపింప

పగడఁ దీవుల పసిడిగడ్డలిటంచు

తాపి జూపుచు సుర్వు డాపలింప

శీకరాసారకరుడు రత్నాకరుండు

పశ్చిమమున గోకర్ణేను ఫాలనేత్రు

దర్శనార్థమై యొడ్డుల దాటి మార

రసునకు రత్నముల గాఁకొనఁగె బ్రతి

హరిహరుండు భక్తి నవ్వాని యతికి నిచ్చె.

56

అరరే ! హక్కాను, పూర్వపశ్చిమ సముద్రాధీశుడై, యుగ్రసం
గర యజ్ఞాంతమునక, సుభోజ్యమయి యోగ్యులైన సామ్రాజ్యముక
సిరి, దివ్యంబు హవిస్సు నిండునై పొగించెక ; మహేష్వాను నా
హరునిక జ్ఞప్తికిదెచ్చు స్థితిని, విద్యారణ్యయోగీంద్రుడొ
చురనా గీతము లాలపించిరి కవులే, శ్రోత ల్బుదంబందగక. 57

సురుచిరశీలురాచు నృపసింహు నిట్లు రహించుచుండ, నా
హరిహరు డొక్కనాడు శన యమ్ముల పాలు చాల్చి, మయ్యమా
వరుండు సభస్థలంబున నవాంతు కదంబము జొన్నమున్నె, చు
ర్ధర మృగయావినోదరతిఁ గారొని యెంటిగనేగె, కొండలో
చరియదెనక, మతంగగిరిచాయన జటాడవిక జరింపగక. 58

అప్పటికే జనల్ నిలువరయ్యెడ గీములు నేమి లేవు, ప
ల్తుప్పలు, జిన్నతిప్పలున, దోరము లచ్చటలేచి, లేళ్లుక
గుప్పున గంతులేయుచు దగుల్పడుచుక వలలకడక, నెనక
గుప్పిట బట్ట వేటరాలు గూర్చి చూతుగు కన్పొలుగుచుక. 59

తన వేటకుక్కయును, గా

నును నొక గుట్టకడనిల్చి, నుసలొలంగక, బెం

టిని రాయు నొక వృకంబును

గని విల్లంది శరమేయగా గదురు నెడక.

60

వృకములజాడ బొంచి కడువేగమ పట్టెను నుచ్చుమల్లి యా
నికటవిహారి, యొక్కటి ; కనీనికలుక్ సదురుక్ బ్రయోగమం
దొక ఘణితిక్ గుటికదడవ నొయ్యన నేసె శరం బిలేశుడుక్
వికలతలేక నష్ట పులి వెంపరలాడుచు దూకె రాజుపై.

61

ఆసమయంబునం దచటి కాగతుఁ డాతనితమ్ముఁ డుగ్మిఁడై
దూసి కటారి యాచిటుత దొమ్మకు నెక్కిడి వ్రచ్చె, నార్భటిక్
బాసెను జీవ మయ్యదియు, క్షణె యిద్దరు నాగి చూచుచో
మోసమువచ్చెనంచు వృకముల్ నెలపు ల్నిడద్రొక్కి పాఱగక్.

62

కనిన చెన్నంగినక్కలు, కలగియేగె

బొచ్చుతోకల వఱడులు, బెచ్చు తొలగె

సుషుములును ముంగినలును, దిశ లొరసివోయె

శశకతండంబు బప్పుల సారె పాటె.

63

కుర్మరములు, గుండేశ్వుక్

గర్మశముగ జూచుచుక్, యుఖమ్ముల నుచ్చి

శ్మర్మచుచిక్ వెలుగ, నిలక్

మూర్కొనుచుక్ వెంటనుటికె భూవభూవ్వనుచుక్.

64

ఆతురమున దూకు జెవుల

పోతులు నొక్క పొదరింటి మూలకొడుగగక్

బ్రాతిగ మొలుగుచు, శ్వానము

లాతల ముట్టంగలేక, నానొకించెక్.

65

కుందే భింకొకమూలకు

నందియముగ్గుండులేక చల్లగ జారె

మందమతుల బోలుచు, నే

చందమొ, కుక్కలునుజూపె సాధ్వసఫక్కి.

66

అన్నయు దమ్ముఁ డిట్టి భషకావలి చేతకు టిచ్చవోవుచున్
గన్న విశేషముగ్ దడయకగ్ గురుఁడున్ విసదెల్పినన్ మహా
భ్యన్నతి కద్దితానమగు, బూని శశంబులువోలె, పౌరులున్
దిన్నగ నిర్భయాత్ములయి, తీరిక గొల్పున కూతతాచు, నం
పన్నత నుండువారలట, పట్టణముగ్ సిరులెక్కి తూఁగెడున్.

67

అది సుశకున దృశ్యం బింక

ముదమారగ గట్టుండిరు ముంగల సగముల్

పొదువగ దుర్భేద్యంబయి

గొదలు పలయుచోట్ల కోటబురుజులు పెరుగన్.

68

అను విద్యారణ్య మునీం

ద్రు నుడువులున్ దలకు నెక్క, రూఢంబగు, వి

న్ననువున్ వాస్తుజ్ఞానుల

యనుకూల స్థలవిచారణాదిక మమరన్.

69

మహానాడుగా నొప్పి, మహనీయవాసమై

మహితమా పురము, నిర్మాణమొనర

నహిత సూదనులైన యారాజపుత్రులు

యతినాథు నాజ్ఞ ఘంటారవంబు

గుర్తుగానైన ముహూర్తంబునన్ శంకు

విడు యోజనన్ శ్రద్ధ నడరియుండ

మూషికముగని, నిర్మూలింప మాజ్ఞార
 మాలయంబున గంట గూలదన్న
 నా మాటుమోతయే యదననుచు బునాది
 వైచినతర్వాత లేచె యమియు
 “దేవియానతి కాద నిర్దిష్టమిదియు
 కర్మకతన, బిల్లియు నొక కారణముగ
 నీ ముహూర్తము బూర్ణాయు వెనయ”దనుచు
 ముని, యనిర్వేదమున, విధి ముదల యట్టి
 దనుచు, నక్కజంపడియు దా గినియకుండె.

70

విద్యానగరమనగ, నన
 వద్య ప్రాకార దుర్గ వప్రించితమై
 హృద్యంబగురీతిని, సం
 పద్యానము, పట్టణంబు, వర్ధిల దొడగెన్.

71

అరిభీకరమై, ధనికా
 కరమై, బహుకాందిశీక కరుణాశ్రయ వి
 స్తరమై, యనేక రథో
 దరమై, విద్యాపురంబు త్వరగన్ బెరిగెన్.

72

నగములు మూటిని జుట్టన్
 దగవై, కోటయును దీర్ఘతరమై, జాగై
 ముగియదు, పురదుర్గాకృతి
 నగమై ద్రాఘిష్ఠకాలసరణి సరించెన్.

73

నునలగలేదు నిర్మితియు, నూతన, మొక్కవిధంబకాదు, తా
 రసిలుచు నచ్చటచ్చట విరాజిలు రక్షకకూట పంక్తు లిం

పెనంగగ సేహసర్పణము బేచ్చెను నొక్కడ, నిండుకట్టగఁ
దుసికులు చీనలెల్లరకు దూర్లము నొప్పునహయ మేర్పడెన్.

74

మితిమీరు నెండతెమ్మెరల చెమ్మట లూడ్చి
శ్రామికున్ ధనికవేశ్యముల గట్టి,
రాస్తైన వర్షాల నాసగా కుల్యలు
నరిమళ్ళబడి కృషీవలుల దన్నె,
కూలీలు, నాయకాండ్రోలి, భృతుల్గార్చి
నిల్పిరిండ్లను, శరన్నిశలయందు,
సీతుగాడ్పులుమాయ, శిశిరంబు దరిచేర
గొఱలి నిశాఙ్గముల్ తఱుచు బెంచి

రిట్టు లాఱుకోసులదవ్వు నెట్టుకొన్న
నగరమున్ బదినెలల లోనన్, గ్రామంబు
గాగ, నెదిగె ముక్కాలుభాగంబు ; నెడము
లెన్నితావులొ శేషించె ; సంతలోన.

75

ధర్మములేనిత్రోవ, వివధంబుల డించు వితర్దు లేర్పడెన్
వర్షము జుట్టుజుట్టె, బుధవర్గము హర్షముదొట్టె, సాధువా
గ్రహములన్ వివేచనపు గంగయు బుట్టె, జనాంగ సంఘముల్
తర్షముదీరి, దుర్లయము దార్కొను తెల్లెడనెట్టె, దైర్ధికుల్
శీర్షముల్గొనుచున్, బహుససేయంగ జేరిరి, శంభుసన్నిధిన్.

76

ధాత యుగాదికి, బట్టెను
చేతోముదమున్, బ్రజాపతిస్థి సుఖశ్రీ
ద్యోతి, యదృష్టము, శుభసం
స్థితము ; పట్టాభిషేక విధియున్ గదిసెన్.

77

పంపాపతి పాదముల, న

పాంపతి. నామంతపతులు, పెంపెన కాస్కన్

సెంపెనగి, రాశివడియె, ని

లింపులు గీర్తించి రభవు, లింగోద్భవునిన్.

78

ఆచార్యుండును బూజ్యుడై తనరు విద్యారణ్య నాజ్ఞన్ కళా
వాచస్పాన్ద్రుడు, భోగినాథ కవియున్ బారోగవుండయ్యె, వృ
ద్ధాచారాచితులైన బ్రాహ్మణులు సాహాయ్యంబుసేయన్ శుభ
ప్రాచుర్యండు, పురోహితత్వపద మొప్పన్, సాయసుండయ్యెడన్.

తొలుతన్ బురలక్ష్మికి బూ

జల జేసియు, మెరవణిన్ బ్రజాతతులు, సుమాం

జలులన్ గురియగ, రాజును

బలములు గొల్పంగబెట్టె, వజ్రపుగద్దెన్.

80

వైశాఖ శుద్ధసప్తమి

బ్రాశస్త్యము నించు లగ్న భావమునన్ బా

గీశనిభుని, హరిహరుని, శు

భాశీ రభిషేకవిధులు యాగము లొప్పెన్.

81

“ఆ ధర్మరాజు దమ్ములు

సాధించిరి సమరజయము, సాధుహితంబున్

మాధవుదయ, నటె, పొదలిరి

మాధవుదయ, హక్కుముఖ కుమారులు నెలమిన్”.

82

అనుచున్ వందిగణంబులు

సనిశముగీర్తింప విభుడు నవిరతభక్తిన్

దనతమ్ములు గొల్వ, సనా
తన ధర్మస్థితుల నోమ దత్పరుడయ్యెన్. 83

ఒక్కొక్కదెన నొక తమ్ముడు
నిక్కియు భుజబలము జూపి నేర్పుగ నచటన్
జక్కని పాలన ప్రజలను
జొక్కించిరి, పుడమి, నాల్గుచెఱగులు దామై. 84

అప్పుడు, కన్నదమ్ముల, ముదశ్రుకణంబుల, నన్నదమ్ములున్
గప్పుచు, నోరుగల్దొఱగు కాలమునుండియు, మమ్ము బెండిళ్లుల్
చొప్పుడ, రాజు నల్లురుగ జొన్ని దయార్ద్రత గాచి పట్టమం
దొప్పుగనుంచి ప్రోచితి రహా! తమ కేమియొసంగువార మీ
చొప్పున మ్రొక్కుటొక్కటని, చుట్టుచు, దేశికు బ్రస్తుతించినన్. 85

మాధవ విద్యారణ్యుడు
సాధితము స్వరాజ్య మిపుడు! సాధ్యము నిగమాం
భోధరముల సర్థసుధా
శ్రీధారల్ గురియజేయ, జెల్వగు ననియెన్. 86

హరిహరుడు శిరంబొగ్గియు
విరిసరముగ వేద విశ్వవిద్యాలయమున్
బరపితి రిక, విద్వాంసుల
ద్వరగన్ రప్పింపుడనుచు బ్రార్థించె గురున్. 87

‘చూచా’ తప్పని గురువును
“వాచంయమి, శృంగగిరినివాసి, యుపనిషత్
వాచోనిధి, విద్యా తీ
థ్థాచార్యాంఘ్రిలకు బూజ లర్పించుటయున్. 88

నీ పట్టమునకు మునుపే
 పొప్పని నిర్మింప శంకు బట్టించిన వి
 ద్యాపుర నిర్మాణము, త
 ద్వాద్యపృతియుఁ దొలుత, పూర్ణతఁ గనవలయున్. 89

వానిని బూర్తిచేసి పెరవారల సందడి కుందులేని య
 ట్లునికలఁచు బాసటగ నాంధ్రపదంబును గన్నడంబు నిం
 పూనగ మండలేశ్వరుల బూనిచి పై న్యములఁ జయోదయా
 ఖ్యానము లల్లనేర్చి, వెరవారగ సుస్థిర పాలనంబునఁ
 జేసెడు పొట్టకై జనులు చింతిలకుండగ, బ్రోవఁగావలెన్. 90

సుస్థిరములు, శుభశాంతులు
 స్వస్థత చేకూరినపుడె, పరమార్థమునఁ
 సుస్థితి లోకుల కగు, దుర
 వస్థలు దెగ నెల్లసిరులు వర్ధిల్లు నిలన్. 91

సమ్యక్సృష్టియు, సుమనో
 రమ్యతయు, సహృదయులందు, రాజిల్లునెడన్
 గమ్యంబగు, సద్బోధము
 కామ్యార్థము లొకటియై, వికాసము గొల్పున్. 92

ఇది లోకంబున నైజము
 పదుగురుమాత్రము శతాన భగవద్రతులై
 యెదుగుదు రహ్వరలలో
 నొదవు నదుత్కంఠ యొకని కొండొకచోటన్. 93

హేయము బింబం బీశున
 కీయద్భుత సృష్టి యెల్ల ! నీశుని లోకం

బాయా తరుణములగ గని
ప్రాయిక మొకటిగ బుధుండె పరికించు మదిగ 94

తదితరజనతయు, భాగ్యము
లొదిగిన, తుష్టివహించి, యూర్ధ్వముఖతకై
గదియుట యొక్కొకచో నగు,
నదనున నిడినట్టి పైరె యాదరువు ధరగ. 95

అని యుగ్గడించు దేశికు
గని హరిహరుడును నర్థకాంక్ష వచింపగ
గొను మదె పంపాపతి ధన
మును, వడ్డియు మొదలు నిచ్చు మునుకువతోడగ. 96

అనవిని, రాజేంద్రుడు, జ
య్యన, తమ్ముని గూడిపోయి, యలసత లేక
బనులెల్లను దీర్చుతెరువు
ననువులు దానెఱిగి, మిగులు కర్జముఁ బూనెగ. 97

పట్టంబై నది మొదలుగ
నెట్టన గప్పంబు లిచ్చు నియతిని దప్ప
బట్టెద నని, తుఘ్లలుఁడును
నిట్టలమగు, నీర్ష్య, దాడి నెఱవగ, నెంచెగ. 98

విని యది తెల్పబంచె నొక వేగును, వేగ బ్రతాపరుద్రసం
దనుడగు కృష్ణరాజు, వినుత ప్రతిభాన్వితుడైన మాధవుం
డును, బెనుసేనలగ బెనుప దూర్ణమ యానతినిచ్చె, సైన్యముల్
పనుపడగా హరుండు సరిపాతము పూర్తిగ నెన్నిసాగుచుగ. 99

ఓరుగల్లు, నసైన్యఁడై యొరసి, చాదు
పా బలంబుల నెల్లను జావమోది
తేరిచూడగ రాకుండ దిరుగగొట్టి
యంత, పంపకు వచ్చుచు, హరిహరుండు. 100

కడనములను, పీరావేశమొదవ, నేచి
పగతురును, నూచముట్టుగా దెగగ, బోరి
చొరవతో, స్వర్గధామమున్, చూఱగొన్న
కడిమి, మగులకు నై “వీరగల్లు” నిల్చి. 101

ఓరుగల్లుదిసీమల నొనరు విభుల
నుదయ రవితేజులగు రెడ్ల నుచితగతుల,
గారవమున, నటనట, భూదారులగుచు
నెలకొనఁగబూన్చి, వారల బలము గొలువ. 102

విషయియైవచ్చె, నట్టి నోర్వీర్యవారి
హరిహరాఖ్యుని నగరి నహర్నిశంబు,
బ్రోచినట్టి, బుక్కాధిపు, భూరిశౌర్య
మించ కగ్గించి, యాకీర్ణదించె గురువు. 103

బుక్క-రాయాదులు బ్రోదియొనర్పంగ
రాజధాని వృద్ధి నోజగనియె
విషణ్ణపీఠులు బెక్కు వెలయుగ రత్నముల్
రాసులై పడియెను రథ్యలంఘ. 104

సుంతకాలంబు గడచె విశ్రాంతివేళ
యై, చతుర్మాస సువ్రా మనుర నలరు,

యతివిభుని, విద్యారణ్య సంఘియుగము
లంటఁ బనిగొని హరిహరుం డటకు నేగి.

105

మాపును రేపు కష్టపడి, మాన్యములౌ భవదీయ సూచనల్
రేఁప, సవశ్య మెల్ల సవరించితి, మీరొకనాడు వచ్చి, మా
యోపిన శక్తికొద్ది నుభయుల్ సమకూర్చిన వెల్లకార్యముల్
దాపున గాంతురేని, మహితంబగు, దుష్టియు నబ్బు మాకనన్.106

వల్లెయటంచు బల్లకియు వెంబడి రాగ, సూక్తముల్
గొల్లున భోగినాథుఁడును గూడి వచింపగ, మేను, మానసం
బెల్ల, విభూతిజాత కృదహీన రుచిస్తమితంబు, సత్తపో
వేల్లిత సౌహృద స్తిమిత విస్ఫురణస్థగితంబు లొప్పుగన్.

107

యతియు, నిరాడంబరగతి
జాతలో జనుదేర, బురము జుట్టును జూపెన్
మతిమంతుఁడు, హరిహరుఁ డా
తతవిక్రముఁడైన బుక్కధరణిపు తోడన్.

108

ఓం తత్ సత్

పంపాభారతము — సభాపర్వము

చతుర్థ ఖండము

(శ్రీ) మాధవ విద్యారణ్యుని యుత్తర జీవితము,

నాంది:-

ణిప్రత్యయధారిణి, గో
 విప్రవననిపుణ, పూర్వ వీరక్షా ప
 క్షిప్రప్రసాదకారిణి
 శ్రీ ప్రణవజ్యోతి యొసగు శ్రేయోర్ధంబుల్.
 తుంగభద్రా సుతరంగ శైత్యము లూను
 ననిల బాలురకు విహారభూమి !
 పొంగుఃపంపాప్రేమ లంగరు బిగదీయ
 శివు నావ నిల్చిన చెలువు రేవు !
 మాన్య మతంగాది మాల్యవత్ క్షితిధర
 హేమకూటాగ సంక్రామితంబు !
 కర్ణాటదేశ మహార్ణవోదిత రమా
 నిచిత ధమ్మిల్ల మాణిక్యభాతి !
 దేశదేశాగత జన నివేశమయము !
 ధనిక గుణరత్నములకు వైధనికయగుచు
 వివిధ సువ్యక్తిభూతులు వెలయునెలపు !
 హంపిచేరువ బొల్చె విద్యాపురంబు.

శ్రీ విద్యారణ్యుడు నృప
 నేవిత్తుడై ఋజుగతి విశిష్టము నగర్క
 బావనముజేసె నడకక
 జీవనగ దయార్ద్రదృష్టి శీకరనిరతిక.

2

అంతట సంతసించి యతఁ డాదృతి బుక్కనిజూచి యింక నీ
 వంతు పరాక్రమంబును, నవార్య సుధీలముక జెలంగ, నా
 క్రాంత మహీతలంబును, సుఖస్థితి, సుస్థితి, నుంపఁబెంప, నా
 ప్సాంతములందు భద్రతయు బొప్పును జేర్పగ, ముష్పదీర్పగక. 3

ఆ ప్రతాపరుద్రుని కాలమందు నీవు
 నుదయగిరిరాజ్య మోమితి వదియుఁ గంప
 పతియు బాలించు ; యవరాజపదవి నొదిగి
 పెంపుమింక సామ్రాజ్యంబు నింపుదనము.

4

ఈ యెన్నిదేండ్లలో మీయన్న హరిహరుం
 డాజి, నరాతుల నేర్చియడరె,
 నతనికి హఠాన్నాఝపతి, యంకితుండయి
 పడమటి కడలి కాపై, తనరై
 బాదముకోటయు నాదవానియు, దుర్గ
 వితతి ససైస్య ముద్గతినిఁ దొడరె
 నుత్తరదిశయందు నోరుగల్గిభుఁ డాది
 రెడ్డిరాజులు యుక్తీతి వెలసి

రై న, భామినీసుల్తానుఁ డకట ! ప్రక్క
 బల్లెమైయుండె ! నా పెనుముల్లు బలిసె !

మనము నన్యంబులగు పనుల్ బెనుచుచుండి
యూడదీయనిచో, ముప్పుగూడు దీన.

5

శృంగగిరి, బూజ్యపాదుఁ డుత్తంగ మంగ
ళాస్పదుండు, విద్యాతీర్థ యతివరుండు
మనకు దీవనలిచ్చె నయ్యనఘునకును
బాదుకొల్పితిరుఱువు మర్యాద లీరు,
నితర యతులకు దగు నద్వనతుల నొనఁగి.

6

బహుసుభిక్షంబు ధనికులు పరమదాత
లన్నమునకు, కఱువునులేదయ్యె ! కాట
కమ్మలెల్ల దీరె నువద్రవమ్ము లుడిగె !
కుందుడిగి, జనుల్ ముదము గడించి గనిరి.

7

అమ్మహాదేవి భువనేశి, యనమకరుణ
జనపదంబున బొన్న వర్షంబు గురిసె
నొసగుఁ డీరు బంపాపతి హుండిధనము
లెదుగునట్లుగ వడ్డియు మొదలుఁ జేర్చి.

8

నవ్య నై గమకల్ప భవ్యార్థ వివృతి, నా
రాయణాఖ్యుడు వాజపేయయాజి
వర యజుర్వేద సువ్యాఖ్యాన ఫణితుల
సారమ్ముఁ, దమ్ముఁడు సాయనుండు
మహిత ఋగ్వేద సామ స్వరాగమ, భాష్య
భూమికల్, నరహరి సోమయాజి
యుపనిషదుద్భుష్ట మురుశిష్ట యోగంబుఁ
దెన్నుల, బండరి దీక్షితుండు

శుద్ధ సదుపాసనేర్థులు సిద్ధులగుచు
నలరు పండిత తండంబుఁ గొలుపుదీరి
తోడుపడ, వేదభాగంబు లూడదీసి
బోధనరణుల దేల్పంగ బూన్చినాడ.

9

మధుర, కోపూరు, మంధెనల్ మాని, వచ్చి
భారతీర్థ శిష్యులై, వరలినట్టి
నల్వదు గురు స్తిములు గూడినిల్సి, బాధి
వాదమున, నవగ్రామంబు లధినింపగె
హరిహరుఁడు; వారు పడర్శనార్థవిదులు.

10

అంతయుగూరి యొక్కయెడ, నబ్బినయంతకు, నాకుజూప, న
త్యంతము సంప్రదాయ సిగమార్థములక, గననా, నడన్యు లే
కాంతములక, దదీయము, ముఖాముఖి జర్చల బేర్చుచుండ, రా
ద్ధాంతములొచు భాష్యము విధంబు ఒయల్పడుచుండు నిత్యముక.

ఈ వైదిక పారిషదులు

బ్రోవై విద్వాంసు లిచట భూరిశ్రద్ధల్
దాపులొలుకగ, నిరుక్తము
తోవక గల గొందులెల్ల దొలగించుటకై.

12

వలసె, ద్వాదశహాయనంబులును నేను
నుత్తరం బొకయించుక శాంతి హత్తు నిపుడ
వేగబోయెద, వ్యాసర్షి, వేదవేత్త
దర్శనార్థంబు; కాశికై తరలనిండు.

13

అనుచు బల్కిన సంయమి నరసి, యాత్ర
సమత, గొనసాగ, గట్టుదిట్టముల జేసి

నిగమ పరిషద్విచారణ, నెఱయ నల్పి
యన్నదమ్ములు, వీడ్కొని యరిగిరంత.

14

కుడిచేత గుడికాల నుడుకుజోతి వహించు
దీపపు కంబంబు, నూపురమును,
కట్టెదపైన చొక్కపు రాగి పదకాన
వరభుజోన్నతి బేర్పు వాయుసూతి
యెఱ్ఱించుతో జరి లెకనక్కెమాడంగ
పసుపు స్తోరీయంబు వల్లెవాటు
నీలిరంగులహూయ ల్కీలించు మల్గులు
లగియించినట్టి కుళ్ళాయి చెలగ

“అదిమధ్యాంతరహిత ! యోయప్రమేయ !”

యనుచు, జాగంటి మోగియించి, యడుగు నెత్తి
పెట్టి, గోవిందు గోవిందవెట్టి, యపుడు
వేంకటేశ్వరు దాసవ్వు వెడలె, ముందు.

15

రాజు సైనికు లెల్ల బై రాగులగుచు
వెంబడింప, గహయ శుభ్రాంబరండు
దండియై యతిహూళి యాత్రకును వెడలె
సింగరార్యాఖ్య భూతంబు, సేవకుండుగ.

16

పల్లకి లేదు, రాజవిభవంబును లేదు తపోబలంబు నం
పుల్ల మెలర్ప, భూతమును బోవు తెఱంగును ముందుకేగుచు
దెల్లముసేయ దుంపలును దివ్యఫలంబులు బాలు నారగిం
పుల్లము జల్లగా, యతివిభుండు గమించెను పాదచారియై.

17

పిచ్చి తుఘ్లలు క్రూర్యంబు హెచ్చుకొలది
వంగ ఘూర్జ రామోధ్య మాశ్వముల పతులు
దిరుగబడి రల్లకల్లోలమై, దేశమెల్ల
జనుల హాహాకృతుల గోడు సంద్రమయ్యె.

18

అప్పుడు గుమిలేని గమనిక, సరిగియరిగి
పుండరీకాక్షు వలగొని, నిండుమదిని
బాణలింగవిభూషు, గోపాలవేషు
పాండురంగని భజనలో పాలుగొనియు
సుప్రదక్షిణ ఫణితి నానువ్రతయును.

19

ద్వారకనుజొచ్చి, కృష్ణు గృహసముద్రు
నష్టభార్యావిశిష్టు నవ్యయుని, గురుని
సంస్తుతించి యచ్చట బ్రశస్తిగన్న
ద్వారకాపీఠ నాహ్వాన ఫణితి, మసలి
మాతృగయ కేగి, యాపైన మాతృదేవి
నంబ పాదంబు లంటి, యనంతరంబు
నభయదాత్రి, జ్వాలాముఖి, సరసి వెడలి
మధురకడ గనె యమునా సిమజ్జనంబు.

20

21

వర కురుక్షేత్రమున సరస్వతిని మునిగి
కలుషహరణ త్రివేణి సంగమము నొరయ
నరిగి యట మునిపల్లెలు నలపుదీర్ప
గంగయొడ్డున దరలె ననంగుడగుచు.

22

అపై వింధ్యనివాసి దేవిగని యాహ్లాదంబునుం బొంది, సం
తాపాఘంబులు వీడజేయునని, విద్యారణ్య మానీషుడు

బ్రాహ్మచే భవనాశి గాశి, యచట, భట్టు నిరాఘాటమై,
పాపంబెల్లను బాయునంచు యతికి, వ్యాసస్మృతి గూర్చుచు.

తుషము ద్రొక్కండు, వ్యాసుండు ; కృషినిజేసి
యతని కారుణ్యబలమున ననురవుత్తి
నాకు దొలగింపుడనుచు, విజ్ఞానభరితు
ధన్యచరితు, విద్యారణ్యుఁ దారసిలియె.

24

అటులె యగుగాక యనుచు, దయాంతరంగుఁ
డైన ముని యట శుకుతండ్రి నలఘు వినతిఁ
దనిపె, భాగీరథీ దివ్యతటమునందు ;
శీఘ్రకాలంబుననె, తపస్సిద్ధు నతని
జేరరమ్మను వ్యాసాజ్ఞ, చెవులఁబడియె.

25

వారణాసీ సంగ మోరు తీర్థములలో
నఘమర్షణ స్నాన మాచరించి
అనఘ దశాశ్వమేధాంబు తీరము సొచ్చి
తత్పరత్వంబున దనువు ముంచి
పంచాపగాకూట సంచిత జలముల
మణిక ర్ణిగ్గూడి మాఱుమున్ని
శ్రీ హరిశ్చంద్ర సంశ్రితము రేవున, నిల్చి
ఘనుని చింతామణి గణపుజూచి

యమియు నుత్తర దక్షిణ యాత్ర లరసె
బిందుమాధవపాదనభేందు లసిత
కాశికాఫరి నవిముక్త ఘట్ట మొరసె,

పిదప, వ్యాసపూర్ణిమనాను, పెందలకడ,
పొట్టు, కల, ఘట్ట మొకతట్టు, సిట్టనిలిచె. 26

సుబ్రాహ్మ్య మునూర్తమునం
దబ్రంబుగ యతియు వేచి, మాశ్రితుకొఱకై
యేబ్రమ దొరయఁడు ; విసువం
డాబ్రహ్మాంజలిని వ్యాసు నర్చించుతమిన్. 27

అక్కడి కయ్యెడ నొక్కఁడు
మిక్కుటములు జడలువ్రేల మిన్కునొడలితో
జక్కగ నేగక, తుషమున్
బ్రక్కన బడిపోవ, దాటి, వారిన్ జొచ్చెన్. 28

వారి నాతఁడు మెట్ట, నివాళియిడుచు
గంగ, పుష్పాంజలి నొసంగి, వంగి, పొగడి
యతని పాదంబులన్ బడి, యవల దూటి,
సాగిలబడియె, నాదృశ్య నూగమజ్జఁ
డైన యోగి విద్యారణ్యుఁ డాత్మ దూఁచె. 29

ఆగతునితేజ, బొడవును, నలవిగాని
వగచు, గంటి కన్నప్తుమై, యరయరామి
వ్యాసుఁ డతఁడని యెఱిగి సాద్యంబునిచ్చి
దివ్యదృష్టి నిమ్మనుచు బ్రాథ్మించె, సంత. 30

కనె మానీశుని, బ్రావృ డంబుధరసంకాశున్, దిగీశాది దే
వనికాయావిరతార్చితాంఘ్రి కమలోద్భాసున్, జతుర్వేద పా
వనవిన్యాసు, నిజాశ్రితాఘచయ నిర్వాసున్, రణద్భ్రహ్మ సూ
త్రనిధానోక్తివిలాసు, ధాగచణగీతాశ్వాసునిన్ వ్యాసునిన్. 31

ప్రాగల్భ్యము, భక్తి, సము
ద్వేగము, వాగులుగజార్చు వివిధప్రణతుల్
బొగుగఁ బుచ్చుచు బ్రణతుల
దై గౌరవమున జూచు వ్యాసు, సద్ధించె నిటుల్.

32

విమలయోగజ్ఞాన వినియోగ మహితుండు
నిండుభక్తుండు శుకుండ గాను

భాష్యత్రయంబున బ్రహ్మసనరణుల
శ్రుతినించు శంకరసూరి గాను

సర్వార్థ సారస్యపూర్వక కవితల
జొక్కింప గాళిదాసుండ గాను

సునిగమామ్నాయ శాస్త్రోక్తి వివరణ మ
హాంభోధి, మధ్వమహర్షి గాను

వేదముల మూలమేతీరొ వెరవెటుంగ
సింగరార్యుని, యసురత, చినిగిపోవ
నాదుమది శుద్ధ సిద్ధి నున్నతిని దనర
నాశ్రయించితి సిద్ధేశు ననఘు నిన్ను
భక్త హృద్వాస ! వ్యాస ! అవ్యయవికాస !

33

అనుచు నిల్వ, సనుగ్రహంబడరఁ గాంచి
సింగరార్యుని వృజినాలి శిథిలపరచి
“నిగమ భాష్యంబు వ్రాయింపఁదగుదు వీవు
నబ్జభవునంశ బుట్టితి ; వగుదు నేను
బాసటగ” నని యభయంబు వ్యాసుఁ డొనఁగె.

34

తథుక్కు శంపయువోలె వ్యాసముని యంతర్ధానమైపోయె నే
యథుక్కు లేకయ, సింగరార్కుడు, మహా హర్షంబునక్ యజ్ఞభు
క్కుశ బ్రాహ్మింపగ, దేజరిల్లుచు, మునిగ్ గైదండపై నొక్కె ; ని
శ్చలుడై, యోగి, యలాయిదాల్, దెలియఁడాశాంతప్రశాంతస్థితి

ఆపయిని సోలు నంగంబు, లలమిగొనుచు
నంబుజాప్తుని యుదయంబు నరసిగొనుచు
జానుదఘ్నంబు లంబువుల్, జార్చుకొనుచు
మునియు, గంగా నిమజ్జనంబునకు బూసె.

36

ఆగంగాతీర మనోజ్ఞ సైకతతలం బా, రమ్యశీతా నిలో
త్తుంగాంబుప్రసర ప్రమాంగముల బెడదూగుల్, తరంగంబులున్,
జెంగావుల్ విరజిమ్ము భానువులచే, శీర్ణంబులొ, చీకటుల్
భంగింపఁబడి, యూడి పాటువడు వా, వాసంతికోద్యోతముల్.

కనియునుఁ దలమున్నగుగా
బొదివిన, గంగాతటాంక పృథుతరశాంతుల్
గుదురుగ, సున్నని, మునియున్
సదమలము సమాధినొనరె సహజమసీషన్.

38

ఒక ముహూర్తం బతం డున్ననివ్యగ్రతన్
వాఙ్మనస్తనువుల బలుకరాని
యనుపమానంబైన, యానందమున నుండి
యెఱుక మిగుల, బయలు నెఱిగి లేచె.

39

బయట సాక్షాత్కరించిన వ్యాసుఁ డఖిల
విశ్వమయత, లోపలకూడ, వెలుగుచుండ

యతియు బరికింప, నిగమాగమముల, సత్య
పవృతులు, బట్టబయలైన విధము నోచె.

40

గంగాసంగమ పుణ్యభాజనత నంగంబెల్ల పొంగారగ్గ
నిగిజూచుచు, సర్వముల్పిడిచి, నిర్లిదాదృతి, వాలుకా
లింగం బర్చనజేసి, శాంతిసుషూలింగ్యంబు, సుజ్ఞానము
జెంగుల్లాని విభుతిరేఖలను, వాసింపంగ, నయ్యోగియు.

41

పరమసంతుష్టి, సింగరభట్టు గూడి
వెనుదిరిగి, గయజేరియు, విష్ణుపాద
మంటి, యంత కాళీఘట్ట మరసి, యామె
కెరగి, యాజగన్నాథుని సరస జొచ్చి.

42

కూర్మేశ భజించి కోటిలింగాలలో
గోదావరీజలం బీదులాడి,
రెడ్డిరాజులు నిడ్డ, నడ్డపాలకి నూగి
యాయువిచ్చిన లింగ మర్థిగొల్పి,
కృష్ణాతరంగిణి గిఱిగొన్న వేదాగ
శిఖరి నిల్చిన, సరసింహు సరసి
శ్రీశైలవిభుని, నక్షత్ర మోక్షాధ్యక్షు
భ్రమరాసముల్లాసభవుని మొక్కి
భాస్కరక్షేత్ర నివాసి, బ్రహ్మేశ్వరు,
మాతను, జోగుళాంబను, భజించి.

తుంగభద్రా తటాకంబు, దోవ నడచి
వత్సరాంతంబులోపల, వచ్చి చేరె

పెంపెలర్చి, నిలింపుల కింపుగూర్పు
పంపయొడ్డు ; విరూపాక్షు పాదతలము.

43

పదునాల్గేండ్లు భుజప్రతాపగరిమన్, భాసిల్లి, విప్రార్తులున్
బ్రదులన్, దుర్గదవైరి దుష్కృతి తమోరింఘోళి భంజించి, ధ
ర్మదయా ధీధితులన్ వహించి, యుదయార్కప్రాభవంబూని, రెం
డుదిశల్ సంద్రములాను సీమఁ గఱటుల్ డుల్లంగ, బాలించియున్. 44

హరిహరుఁ డనుజుని బుక్కని
నరపతిగా నెన్ని, భూతనాథుని, పంపే
శ్వరు నెన్నుచు, గైలాసం
బిరవుగ గైకొనెను, కీర్తియే, యిల నిల్చెన్.

45

శ్రీ విద్యారణ్యుండు, శు
భావేశుని బుక్కరాయు, నారసి, సామ్రా
జ్యావన ధర్మస్థాపన
లీవు నొనర్చుమని, యాజ్ఞనిడి తక్షణమే.

46

పట్టముగట్టెను, ప్రజలున్
జుట్టములై, సమ్మదంబు జూటగొనిరి, శౌ
ర్యోట్టంకితమగు, ధర్మంబును,
గట్టెక్కిన దనిరి, బుధుల కాతర్యమునన్.

47

రాచవారు, రేచెర్లవారలును, రెడ్డి
రాజులును, రాయబారుల రాణ ననుప
నమల మణిహారములు హక్తికముల దండ
లతులముగ బుక్కడును, బహుకృతుల బంచె.

48

నాల్గునేండ్లకు, మున్ను సంగ్రామములను
బడుగునుల్తాను నెగిచి, కల్పరిగి గెల్చి
భామినీరాజ్యపతిగాగ, బరగు గంగొ
కండె రాడయ్యె, నీర్వాదికమ్ము బొరయ,
నోరుగల్పతి కండయై, యుండెననుచు.

49

బుక్కరాజేంద్రుడు బట్టమెక్కె నాతఁ
డేలు నారంభదశలోనె యోలగమ్ము
నొరసి యిర్వురు భామినీశ్వరుని భటులు
నా నవాబాజ్జి విప్పించి రాగడముగ.

50

సభనుగూడిన సామంతవిభులు నవ్వ,
మంత్రులెల్లరు మదుల సంభ్రమము మొనయ,
పౌరముఖ్యులు నక్కజం పడుచునుండ,
తురకపాటకు నొకని ముందునకు ద్రోసి.

51

“ఇతఁడు సంగీతవిదుఁడు సమిద్ధగతిని
మాప్రభుని మెప్పుగనె బహుమాన మీరు
చేయుండని మా నవాబంపె, జిత్తగింపుఁ”
డనుచు భటులును, వివరింప నవనిపతియు.

52

పుష్పమాలికలనుజాట్టి, బోరుకలఁగ
తప్పెటల గొట్టుచున్, జనుల్ రొప్పుచుండ,
ఖరముపై, వీరినెల్లర, పురమువీధు
లంతరిప్పట, బహుమతియగును గాదె ?”

53

అనిన, నట్టులె వారికి నయ్యె శిక్ష
వారును నవాబునొద్దకు బాటి, యంత

కంటెను బదింత లవమాసగాధ లల్లి
యప్పగించి రేడ్చుచుఁ గనువిప్పుఁగాఁగ.

54

పటపట పండ్లగీటుచును, భగ్గునమండి, నవాబు, సేనలక్
దటుకునఁ జేరదీసి వెన దండపతుల్ నడువుండు, పంప యు
త్కటకటు మర్కటంబులకు దావు ! నృపాలుఁడు, గాఢరౌట, మి
క్కుటమగు కోతిచేష్ట లొడిగట్టెనొకొ ! తలమీది కన్నులై. 55

అని భామినీనవా బంత కాకార్యయై
తడవు సేయకుండ దాడివెడలె
బుక్కరాయఁ డతని పొగరడంచెడు నొక్క
యుక్తిబన్నె, రిపుల నోడగొట్టె.

56

ఎదిరిన సేన నప్తమగు నెట్లునటంచునె, బుక్కరాయఁడు,
రొద యినుమంతలేక, పురి నేదొ రహస్యవిధాన వీడి, తక్
గదుముచు శత్రువర్గములు, గొల్పడక, జనుదేర, దాపున
గొదుకక, కొండలోయలనుఁ గొందుల దాగెను, మాటువీగుచు. 57

సొండ్మారు కొండనిండుగ,
మెండుకొను రహస్యచరుల, మిడుతలువోలె
దండిబలంబులు గొలువఁగ
నొండాకచో వేచియుండు నుర్విపుఁ బట్టె.

58

తురకబలము, సర్దారులు
నురకయ ముట్టడులఁ బేర్చి, యుద్ధావముగ
తెరువులగట్టియు, నేలుల
దరుల గావలి నిడిరి వృథాశ్రమ బడుచు.

59

అలసృచే, చేవయుడిగిన యరులబలము
వెన్నడింపఁగ, దుర్గంబు విభుఁడు జొచ్చె ;
సగరికోట గొట్టగలేక, బెగడువడిన
యవనసేనలు వోవ బుక్కావనిపుడు.

60

“వెలమదొరలును రెడ్డిరాజులును బలిసి
యోరుగలాజ్యపుఁ దున్నలాంచినారు
ప్రభుతలును భోగభాగ్యము ల్పడసినారు
రాచవారికి బూజ్యంబె రాజ్య” మనుచు.

61

తెల్పి, చివరి వినాయక దేవు, కాక
తీయవంశ్యు, నోదార్చి, నాత్మీయువలెనె,
భూరిధనముల నిచ్చి, సద్బుద్ధి గఱపి,
యనిచె నొకచోట మనికిగా దనువు నోమ.

62

ఒక్క గవ్వ యీక నవాబు నోడగొట్టి
కాకతీయ శౌరవమును గాచి, యేచి,
రెడ్డి రేచర్లవారిదే సొడ్డులేక,
మహితుఁడైన విద్యారణ్యమాని గొల్చి
బుక్కరాయఁడు సామ్రాజ్యముఁ భజించె.

63

సిద్ధులొందిన క్రియాశక్తిరాయలశిష్యుఁ
డగు, మాధవామాత్యుఁ డాత్మమెచ్చ
పెనుగొండకుఁ గోట పేట నిర్మించి, య
సంతసాగర మంత్రి, సంతసింప
వేల్వలచెరువులు, గాల్యలు, ద్రవ్వించి
బచ్చరాట్ ప్రెగడ, ప్రస్తుతంప

ముద్దప ఒనవన ప్రముఖులు, నేనాను,
లుత్తమ ప్రభుభక్తి, నొలసి వెలయ

పంటనేలల బంగారు పండజొచ్చె ;
వివిధ వాణిజ్యసంస్థలు విరివియయ్యె ;
పల్లెపల్లెల గ్రామ సత్పాఠశాల
లిద్దమతి బుక్కరాజేంద్రుఁ డేలునపుడు.

64

ఎవనికవిత్వముల్ బువుల యెత్తులనన్, రసభావ వాసనల్
నవనవ శోభనొప్పె, కవినాథుఁడు నాచనసోమనాథుఁడున్
చవిగొనె బుక్కభూభుజుని సంపద ! పెంచుకదిన్నె యగ్రహ
రవసతి, బుక్కరాజు, కవిరాజుల బ్రోచినసౌరు, దెల్పెడున్.

65

మాధవమంత్రీ, రచించెను
మాధవ సునిదానమణిని, మంత్రులె, కృతులన్
భూధపు నేల్బడి వ్రాయఁగ
సాధితము, సుభిక్ష మెంత చక్షుష్యమొకో !

66

సాయన విద్యారణ్యుని
సాయమునన్ వేదవృత్తి సాంతము, రత్న
ప్రాయముగను, భాష్యోక్తుల
వ్రాయన్ వీలయ్యె, బుక్కవాల్లభ్యమునన్.

67

పరసాత్తులు, పరదారలు
పరికింపఁడు బుక్కపతియు, పతనంబుల నా
తరుణముననె నేయవు, మఱి
పరగించున్ జేసి జీర్తిపగిని ననుమతిన్.

68

స్వార్థ సుగతి విడువకయ, ప
 రార్థంబుల జెడువకుండ, నధిపుడు విద్యా
 తీర్థ సాశ్రయుజేసియు,
 సార్థకతఁ జరించె విబుధ సాధుహితముగఁ.

69

మానవతియె, తనలక్ష్యము
 మానుగ దేవాంశవెలయ, మనిపె సుజనులఁ
 జ్ఞానాశ్రయుడయి, తనకుఁ
 న్యూనత గానట్టిభాతి నూల్కొనె నతఁడుఁ.

70

కాలవశులు సర్వులు ! నిల
 కాలమె పక్షంబునేయు కాగలపనులఁ !
 కాలము డగ్గఱె, బుక్కని
 కాలంబము ధర్మపరుల కరుదనిపింపఁ.

71

కాలమహాభీయుఁ దొలఁకి గడ్డనుగూల్చి ఫలామృతభూజముఁ
 వ్రాలెను ! బుక్కరాయఁడును స్వర్గముజేరెను ! వార్ధకంబు ను
 ద్వేలము ముంచియెత్త, దనువేమియు నిల్వదటంచు, శృంగగి
 ర్యాలయవాస మెన్నెను, మహామతి, మాధవయోగిచంద్రుడుఁ.

72

రెండవ హరిహరుఁడును, ను
 ద్దండ పరాక్రముఁడు, బాహుదర్ప సముద్య
 ద్ధాండీవియునై, నీతికి
 నండగ, సింహాసనంబు నారోపించెఁ.

73

నానార్థనిఘంటువు, కృతి
 బూనెను జై నమతియతఁడె, వో “యిరుగప” నే

నాని, యమాత్యుఁడు, కడు
జానుగ దోడ్పడెను, రాజు నమరార్థములన్. 74

సాల్వకులుఁడు, గుండప్పయు,
నిల్వన నీతొచు రిపులు నిల్వక బాఱన్
కొల్వనకున్, గీర్తి యచియు '
బల్వుగ లాభములఁగూర్చె, బతికి హితుండై. 75

బచ్చపరాజును, ముద్దప
లాచ్చెము లేకుండ రాజ్య మున్నతిజెందన్
విచ్చిన కరవాలములన్
దెచ్చిరి, విపులవిజయప్రదీప్తుల నెపుడున్. 76

విద్యారణ్య హితోక్తియు,
హృద్యంబయి ధర్మభూతి కేడుగడగ, సం
పద్యోగముల బడసి రన
వద్యముగ, సృపుండు మంత్రివర్యులు బ్రజలున్. 77

సాయనుఁ డెన్ను ధర్మకృతి సంపద బాంపిరివోయె, నెల్లెడన్
వాయుఁగడంగెఁ గాలము నువార్తలఁ గీర్తివటంబుపైన, ను
ధ్యేయములయ్యె వేదములు; పాంగెనుఁ దీర్థగతు ల్సుదీర్ఘసౌఖ్యసం
ధాయక వీచులన్ దొలఁకి; ధన్యతఁగాంచెను రాజ్యలక్ష్మీ క్రియున్. 78

మాయనసూతి మాధవుఁడు మాన్యుల సాయన భోగనాథులన్
ప్రాయమువచ్చునప్పటి కపారము వైదుషి నందఁజేసి, బో
ధాయను నుద్దియై తనరి, తానును, ముప్పదియేటనే, యతి
త్యాగత వృత్తి చేకొని, సితాంత తపస్సువిభూతియుక్తుడై. 79

నలువదియై దబ్బంబులు

నలువుగ సామాజ్యస్పష్టి నాథుండై, పా

బలుకుల భాష్యము, ని

శ్చల సత్పరిపాలన ప్రచారము, నడరణ.

80

ఘను నిగమాంతదేశికుని కట్టకడన్ దనసత్కృతుల్గొనన్

వినతిని వ్రాసరమ్మనుచు విప్రునిబంచిన, నాతఁడున్ “సనా

తన శుభదంబు శ్రీప్రభువదంబును దక్కగ నొండునొల్లనే”

ననుచును, మాఱువ్రాయగని, యయ్యదె సూచనగాగ లేచి, యొ

య్యన నిహమెల్లయున్ విడిచి, యాత్మపథ ప్రవణాంతరంగుండై.81

సుస్థితమై పంపాతట

సుస్థిర ధర్మప్రసిద్ధి శోభిలెనని యా

సుస్థేయుఁడు, మునియును, గా

ర్యష్టాల్వము మఱచి, పరమహంసగ దనరణ.

82

శృంగేరి, సుశాంతిఖచిత

భృంగారము, భారతీ వివేకజ్వాలా

శృంగాంగారము, విద్యా

శృంగారాంగారమున్, వసింపగ గోరణ.

83

ఢెబ్బదియారునేండ్లును, బడెన్, వయ సింక, వరాకవృత్తులన్

మబ్బులఁ బేర్చు నీతనువు మాయకమున్నె, సురాపగాజుటన్,

గుబ్బలికన్నె నెయ్యరిని, గొల్చి ముకుందునిచేత మోక్షమున్

గొబ్బున గొందునంచు, నతికోవిదుఁ డాయతి, యాయతమ్ముగన్.84

అష్టమతంబుల, నిగమా

వష్టంభములై యెనంగ, బాదుకొలిపె, రా

జిప్తుఁడు, బుక్కఁడు, ధన సం

పుష్టంబులజేసి, భూరి భూదానములన్ .

85

పవలే దివ్యైల నెత్తుటాది, ఘనతల్ ప్రాపించె, సర్వజ్ఞ వి
ష్ణువు, విద్యాహ్యాయతీర్థపాదుడయి, యాసుజ్ఞాని, పూర్వంబు, కం
చివసించెన్, శ్రీతశిష్యవంద్యుడయి ; యాచిన్తోది తర్వాత, స్వ
స్థ విచారాంబుధి భారతీశ్వరుఁడు సంస్థానంబు బాలించె, ద
ద్వ్యవహారార్థము, దత్తమయ్యె దశసంపదామ, సద్దామముల్ .

ఆసర్వజ్ఞుని, యంతే

వాసులు, నిగమాంతగురువు, భారతియను ధీ

భాసియు, మాధవుఁ డపర

వ్యాసుడు, శంకరసమాఖ్య యతివర్యుండున్ .

87

వాదులయందు బెద్దయి, నైష్ఠవముఖ్యగురుండు, కావ్యమే
ధాదయితుండు, భాగవత తత్పరుడై నిగమాంతదేశికుం
డాదృతి భక్తిమార్గమున కగ్రతగూర్చె, మనోజ్ఞ వాగ్గురుల్
ప్రోదియొనర్ప ; సమృహితుబోల్పగ నాతని కాతఁడే తగున్ .

88

అల శంకరానందుఁ డఖిలాగమజ్ఞుడై

కామకోటినిగల గద్దె నెక్కె

భారతీతీర్థం డుదారు దేశికునాజ్ఞ

శృంగేరిపీఠాన జెల్పుగాంచె

శ్రీకంఠశిష్యుడై శిష్టుడై కవిత, న

త్యుచ్చితి భోగనాథుండు వడసె

సంగమక్షాతలేశ్వరునకు మంత్రియై

సాయనుం డఖిలభాష్యముల వ్రాసె

అనఘులగు, సహాధ్యాయు లనుజు లిటుల
సార్థక సుజీవితముల, బ్రశస్తి నెనయ
మోదమందియు, తనజని మొనసె జయ, వి
తరణాలని, మాని, శృంగేరిపురిని, జేరె.

89

భారతీతీర్థ గురువర్యు పజ్జనిలిచి
యచటగాంచె విద్యారణ్యుఁ డచలదీక్ష
చారుతర మాన మురుతపశ్చర్య బూని
సారముఱవగు నాత్మ ప్రశాంత శాంతి.

90

ప్రకృతిరూపిణియై, స్థాణు పృభిణియును
నోరువిడక, క్షణక్షణ, నూత్నశోభ
దాల్చుచున్, దివ్యతను తటిత్తాండవమున
చిద్విలీనుని, శివుని, రంజించె నచట.

91

శంకరాచార్యు వెన్నంటి సంసృతి తెగి
చేరె మండన మిశ్రుండు (సిద్ధకవిత
మలయు భవభూతి, కృతి తతి మఱచి) యోగి
వర్యుఁడగుచు సురేశ్వరాచార్యుఁ డచట !

92

పతిపదంబులజూడనే, సతియునేగి
భారతీదేవి సకల విద్వద్విభావ్య
కొండయడుగున గుహలోన, గోరి, చేరి
విమలతనువుఁ దపోగ్నిని వేల్చె నచట !

93

హృత్కమలమందె, శ్రీచక్ర ముదితమన్న,
షణ్మతస్థాపకుం డాదిశంకరుండు,

వేడి, కాళ్ళీరముననుండి, తోడుదెచ్చి
విబుధవంద్య, శారదను, స్థాపించె నచట !

94

ఆదిశంకరుఁ డెటనిల్చె నరయలేము !
కాలడి యతీంద్రుఁ డెటనిల్చె కానలేము !
ఆసురేశ్వరుఁ డాదిగా, యతులు నిల్చి
రవ్యయానంద భూమిక లరసి యచట !

95

అదేశ్వంగేరి ! విభాండకాత్మజుఁడు, ఋష్యశృంగి, యద్వైత త
త్పద మగుండయి, నిల్చెనయ్యెడ, సువర్వశ్రేష్ఠులు బొత్తు రా
ధ్యదయాంభోనిధి, చంద్రవశాళియు, సదాధ్యానై క్యదీప్తి, శు భా
న్పదుండై యుండ, గణేశుడు గొలుచు బ్రాజ్యశ్రీలు బెంపరగఁ.96

అదేశ్వంగేరి ! సుధానవంతియయి, వైహల్యంబు బోనాడి, వి
ద్యు దఖండస్ఫుట ధాటితో డిగుచు, నద్యోజ్ఞానధారల్, ప్రమో
దదరీతి, దనుదాల్చువారలకు, సత్పాదించు, వారాహ స
దృదనోద్భూత తరంగ, తుంగ, యట నిస్రెగుణ్యయై, గణ్యయై.97

అదేశ్వంగేరి ! మహాద్భుతాటపుల, సహ్యహార్య మాదార్య మిం
పు దలిర్ప, హితులౌ వలాహకతతి, మొగ్గించి పెంచు, దప
స్సదనుల్ నిల్వగ నాటపట్టదియె ! నై సగ్గ ప్రశాంతస్థితుల్
కుదురౌ, ఖర్వటముల్, ఝరుల్, పరశివాకూతంబులౌ బూతముల్

ఆ విద్యానిధి, మాని యాత్మసరసీహంసంబు, విష్ణు, స్తుతి ;
ద్యావాప్రభులలో బయల్ హాయిలుదానై క్రాలు ఫాలాక్షు, దుం
గావారిౌ విపులాభిషేక విధి ; జోక్కజేసి, బాహ్యంతరం
జేవేశ, పరునందె లగ్నమగు, స్వాభీష్టంబు, బూరించుచు. 99

ఘనగుహాహ్రాద నీరఘట్టాపగా కూల
ముల, వసించి పరుండె జలములనును
బొందుంబరవటంబు లశ్వత్థముల నీడ,
నాసీనుడై పరుం డవియె యనును
తులసీ శమీ బిల్వముల, ధాతీ చెంతను
గూరుచుండి, పరుండు జేరెననును
శాద్వల వాలుకాస్థలముల, రాలపై
నిల్చుచు, బరు నవి, తాల్చెననును
ప్రాతరర్కునిలో జ్ఞాన మూతగొనుచు
సాంధ్య హేమభానువుల బ్రశాంతిగనును
అలఘు మధ్యందినాతపు నాత్మమూర్తి
నర్వనర్వనహవర్తి, సత్యమనును.

100

అతడే యోగి జనాఘభర్త సతతాధ్యాత్మానుభూతివ్రత
స్థితి సంరక్షణకర్త! సార్థక నిజాశీస్సాన్నియదాదిష్టరా
ట్రతి వర్ధిష్టు సుకర్మవర్తి! విపులోద్యత్కీర్తి! స్వామ్నాయ సం
భృత ధర్మావన చక్రవర్తి! శృతిసంప్రీతి స్థిరాదార్య భా
రత విస్ఫుర్తి! యటంచు నాగతులనన్ రాజిల్లెనమ్మానియున్. 101

ఎనుబదియైదు హాసము లిద్దమహోద్య మనస్క్రియాపరుం
డును, ఘనరాజ్యనిర్మితికి ద్రోవనుగట్టిన బుద్ధిశాలి, పా
క్షన గురువౌచు, బ్రేగ్గడయు, దత్త్వవిదుండును, యోగిమండలం
బున కహి భూషణుండునయి, పొల్చె! జగంబును వల్చె నాతనిన్.

“వ్యాకరణ ధాతువృత్తి”యు, జ్యోతిషమున
“కాలనిర్ణయము”ను, “న్యాయమాల” కృతియు.

నల “పరాశర మాధవీయము”ను, “భాష్య”
ములును, నతని సర్వజ్ఞతఁ బలుకుచుండె.

103

అంతయు దానెయై, ప్రకృతియంతట బొల్పు విభూతులెల్ల, యు
త్కాంతియు దానెయై, యరయు గంటికిముంగల, గన్నులోన, న
శ్రాంతము దానెయై, హృదభిరామ సుధాముని, జూచుచున్ మనో
ధ్వాంతములెల్ల బాసియు, సుధామల కేవల తన్మయుండునై

104

భారతీ తీర్థుడును, జన్మబాసి చనఁగ
శృంగిరి జగద్గురుఁడయి, చెలగి, క్షయను,
వైత్రశుద్ధ త్రయోదశి, శాశ్వతగతి
తత్పదవి, నతం డంతర్హితత్వమొనరె.

105

ఏకనాయకంబది సూరిహితము, గాగ
పతి యనుంగుబంధువు లుపపతులు గాగ
ధర్మసామ్రాజ్య సుస్థితి దనరుటొకటె
లక్ష్యముగ, మాధవుఁడు రాజ్యలక్ష్మి నిల్పె.

106

ఎంతకాలంబు రాజులు నేకలక్ష్య
మొనర, తద్విధానంబును, మొనసి, నడపి
రంతదాఁక సామ్రాజ్యంబు, నవనిబొల్పె
తద్విధిచెడ, పంపా భారతంబు, నమసె.

107

ఏ భవ్యమహిమ నహీన పంపాతట
సామ్రాజ్యసృష్టియు జక్కబడియె
నేదివృత్త వైదుషి నిద్దమై, వైదికా
గను భాష్య విస్తృతి విమలమయ్యె

నేగణ్యసమతచే, నైగమాంతాచార్య
 జయతీర్థముఖులు, బూజ్యతలగాంచి,
 రేసామ్యుని మనీష యిరవుగా, భారత
 సంస్కృతి, నేడును, జాలువాటు
 నమలుఁ డాధ్యాత్మిక విభూతి నపరధాత
 వ్యాసు నావేశమూర్తి, విద్వత్ప్రవర్తి
 స్వ పరవాద భేదమనని, సాధుమూర్తి
 సిద్ధమణి మాధవుఁడు, గీర్తిశేషుఁడయ్యె.

ఓం తత్ సత్

పంపా భారతము — సభాపర్వము

పంచమ ఖండము

నాంది:-

యంత్రమే దేహము! తానే
యంత్రాహుశయు బ్రహ్మాత్మను నుడికి
మంత్రణియును నయి, రంజిలు
తంత్రధ్యేయను, భజించెదను గాయత్రి.

విద్యారణ్యమునీంద్ర మందిర మదే వీక్షింపుడం చర్చకుల్
గద్యాంబుల బూజుకై యొనగ శృంగాద్రి నిరూపింతురా
విద్యామూర్తి సమాధి యెచ్చటను గన్వింజాచు గన్వింపదే
విద్యోతం బతఁ డొందెనో పరశివావిష్కార సంసర్గమున్.

1

చారూత్సేధ శిలాత్త భిత్తికలు నుత్సాహంబు కల్పింప, వి
ద్యారణ్యాలయ మియ్యదేయనగ, భక్త్యాహుఁడై చొచ్చి, వి
ద్యారణ్య సమాధి యేదనెడు, పాంథప్రశ్నకున్ మాటుగా
నేరుకజెప్ప రదేమి మానమొకొ, మిన్నే యూడిపడ్డట్లుగన్.

2

అల బిజాపురబృందగోకులమె, నెలవు
మునిసమాధికి! దర్శించు ధన్యులెవరో?
వేదభాష్యాదులున్ బంప వెలయుదాఁక
తద్వజ్ఞ హృదయంబుల, సమాధి దనరు, యోగ
చంద్రమాళి! యా మాధవాచార్య హేళి!

3

అనునెడ బ్రహ్మాండ్రునిగని,
వినయంబున వటువు లార్య ! విపుల ముదము మా
కును జేకూరెను, మీరిక
వినిపింపుడు వారిభావ వివృతిని గొంతక.

4

అని వేడియు సంధ్యావం
దనమును వేదంబెకాన, దద్విధియు, విశే
ష నియమము ల్విస వేడుక
లనియు వచియింప యతియు ననె నీరీతిక.

5

జీవన్ముక్త శ్రేణిని
భావింపఁగ ప్రథమపంక్తివాడౌ కానక
“జీవన్ముక్తి వివేకము”
పాననమగు సతనిబుద్ధి, బయలక బెట్టుక.

6

తత్త్వజ్ఞాన, మనఃక్షయ,
విత్కౌన్వత సత్కియా ప్రవీణతలక, దు
స్తాత్విక వాసన లుడుగగ,
సత్వంబున నిల్చు నాత్మ సహజంబనుచుక.

7

నిత్య ధ్యానపరాయణు
నాత్మంతిక భక్తి భావనారూఢత, స
త్ప్రత్యయరతి, హృదయాంత
స్పృత్యంబును, వెలుంగజేయు సతతం బనుచుక.

8

నల రామ యుధిష్ఠిరు
లల వాసన లణంగద్రొక్కరైరి, కనుకనే

పంపాభారతము - నభాపర్వము

యలయికను నటించిరి ; మన
సులు, వాసనలు జావ, శుద్ధములనుచున్. 9

గీతయు నుడివిన భక్తుడు,
చేత స్సాత్కైక్య మడరు సిద్ధుడు, నియమో
పేతుడు, హతయోగీంద్రుడు,
బ్రాతిగ నిష్కామకర్మి, పరికింపంగన్. 10

ఒకటియనియు, నమనస్కత,
తకర రుడగు నుత్తమ స్థితప్రజ్ఞ యొకటె యా,
నకలంకంబుగ, ననుచున్
బ్రకటించెను, హంపియోగిరాజేశ్వరుడున్. 11

నిగమాగమ శాస్త్రజ్ఞుడు,
సుగతాదిక వివిధసమయ సూక్ష్మవిదుండున్
ప్రగతి మతాదర్శచణుడు
నగు నాతని వాక్కు లర్థమగుఁ దజ్జలకే. 12

వర పరమహంస తానై
పరమము విద్వద్వ్యతిత్వ పటిమకుఁ దెరువున్,
గురుతుల, విద్యారణ్యుం
డరుదగు ననుభూతివెలయ, నాడెన్, గృతులన్. 13

అని బ్రహ్మాంధ్రుడు ఘనుడీ
చిన మాటల, జిన్నవారి చిత్తము లలరన్,
మనిషిత ముడుగఁగ గురియిం
చెను, సంధ్యావందనార్థ శీఘ్ర లిటులన్. 14

సంధ్యావందనానువాదము.

ఓం హరిః యని, మొదలిడి యుర్విఁ జనుఁడు
మాన కెట్టి దుస్థితిలోననైన, మఱియు
నపరిశుద్ధుఁడైనను, శుద్ధుఁడైనగాని
విమలుఁడగును బాహ్యంతరముల, బరము
పుండరీకాక్షు సంస్మృతి బూనెనేని.

15

హరిసి న్మరియించి, యాపైన, నంబువులను
కేశవాఖ్యు నారాయణు నీశు మాధ
వుని దలంచుచు, ముమ్మారు, వినతిచేసి
యాచమించి, యిర్వదినాల్గు, నాహ్వయముల
నర్థయుక్తముగా, భక్తి ననగవలయు.

16

నిరవధిక సుఖాత్మనిరత త్రిమూర్తియా
కేశవునకుఁ దొల్ల, గేలుమోడ్చి
జ్ఞాన సర్వస్వ ప్రసారాధినేతయా
నారాయణునకు, వందనమొనర్చి
సర్వజీవాధార సారశక్తివహించు
మాధవునకును, నమస్కరించి
గీర్వాణవేద్య ముక్తిప్రభండును మహీ
ధరుఁడు గోవిందు నుత్తముని గొల్చి
నకల చరాచర జగతి నీండియు, లోన
వెల్పుట వెల్లెడు విష్ణు నెఱిగి
జ్ఞానప్రయుక్త నిష్కామకర్మకి వల్పు
మధుసూదనునకు, నమస్కరించి

ముల్లోకములు నిండి ముగియనివేల్పు ద్రి
 విక్రమమూర్తికి, వేళ్ళుజేర్చి
 అణువుల నణురూపి యఖిల శివప్రదుఁ
 డగు వామనునకు, నంజలి యని
 సర్వ భవైశ్వర్య సంతతాయపదుఁడైన
 శ్రీధరునకు భక్తి, జేతులెత్తి
 ఇందియంబులకెల్ల నేలికదై హృదిఁ
 దనరు హృషీకేశు, దయను గోరి
 సకలసృష్టివిశేష శక్తి మూలుండగు
 పద్మనాభుని దేవు, బ్రస్తుతించి
 తన కుక్షిలో జగత్త్రయము డాచియు నేచు
 దామోదరునకు, వందనము నల్పి
 అఖిల జీవాకర్షణానంతశయునకు,
 సంకర్షణునకు, నంజలి ఘటించి
 భూతౌఘములనెల్ల నాతతవాసియకా
 వాసుదేవుని హృన్నివాసు, గొల్చి
 అనుపహతవిభూతి యనుపమ తేజస్సు
 వెలయు ప్రద్యుమ్నుని, వెలుగు నెన్ని
 పరమస్వతంత్రుఁడై బద్ధుఁడు కానట్టి
 యనిరుద్ధు నంఘ్రులయందు, వ్రాలి
 అక్షరాక్షర తత్త్వముల కతీతుండైన
 పురుషోత్తమునిమీద, బుద్ధి నిల్పి
 ప్రత్యజ్ఞభేంద్రియ ప్రసృతి కందనివాని
 కి, సద్గోక్షజనకును, గేలు మోడ్చి

శిష్టరక్షణ దుష్టశిక్షణ క్షముడై న
 నరసింహునకు, వందనములఁ జెప్పి
 నాశనరహితుడై, నలువకు దండ్రీయు
 నైన యచ్యుతుని, సుజ్ఞాన మొరసి
 భవహరణుం డఘవనదావ దహనుండు
 నగు జనార్దనుని, సహాయమొనసి
 వర గరుత్మద్దివ్యవాహనుడు, ననూహ్య
 విభవుఁ డుపేంద్రుని, వినుతి నల్పి
 దనుజ కిల్బిషతండ దండనక్షముఁ డన
 త్య ధ్వంసి, హరికి, వందనము జేసి,
 జీవుల కానంద శీకరాబ్ధియగు, ను
 త్కృష్టుని, గృష్టు, జక్రి భజించి
 యల జతుర్వింశతి శుభాహ్వాయముల, విభుని
 మరఁగి, మేరుపృష్ఠమ్ము, కూర్మస్థమైన
 ధరణికి, నముచితానన ధరణి, కెరగి
 భూతములు బిశాచము లేగ, జేతు లూపి
 వీతవైరుండు సంధ్యలో వెలుంగుజూచు.

17

ఆ పరబ్రహ్మ నిగదితం బమరము, బర
 మాత్మ, దైవతంబయి, నతం బమరునట్టి,
 ప్రణవమంత్రార్థ చింతనారాధనలకు
 కడఁగు సుమతి, ప్రాణాయామ కలితుండగుచు.

18

స్వయాభ్యుదయవర్మహాజన తపస్సత్య లో
 కంబు లెవ్వని యాకారమండ్రు

జన మనః ప్రేరకాశ్రాంత సృష్టి స్థితుల్
 ఘనశక్తు లెవని యాకారమండ్రు
 మధురాష్లుసోమ సమ్మాన్య రసాదులు
 నీరంబు లెవని యాకారమండ్రు
 విమలపానీయంబు లమృతంబునున్ దివ్య
 కాంతులు నెవని యాకారమండ్రు

ఆది నోంకృతి యెవ్వనియందు వొడమె
 నట్టి, నిరుపమానుడు, పరమాత్ము డలచి
 యతని, నిస్తుల తేజంబు నాకళించి,
 ధ్యాన మొనరింపవలయు, స్వీయాత్మయందు.

19

అల మహావిష్ణు నాజ్ఞచే, గలిగినట్టి
 యబ్జభవు దివస ద్వితీయార్థమందు
 సిత వరాహకల్ప సంశ్రితమునై న
 యట్టి మనువు, వైవస్వతు సంతరమున.

20

మేరుగిరికి దక్షిణమున, సార భార
 తావని, గలియుగాది, నిత్యప్రయుక్త
 కాలదేశస్థితుల నిట్లు లోలి నుడివి
 దేవ సంప్రీతికొఱకు, బ్రార్థింపవలయు.

21

ఆపయిన నుదయంబె, శుద్ధాంతరంగుఁ
 డగుచు దెచ్చిన యుదకంబు లర్థిబట్టి
 యవియు విష్ణు నివాసంబులగుట, దెలిసి,
 వినుతితోడ, నొడల జల్లుకొనగవలయు,
 తజ్జలాభిమంత్రేణ మిట్లు దనరుచుండ.

22

జలాభిమంత్రణము.

“పానగు సమస్త సౌఖ్యములు, బుణ్యజలంబులయందు, మీరు మా
కొనగుడు శాశ్వతాన్నము, ముదోదయ దివ్య వివేక సంపదల్
రసవిసరంబు లీరును, గరంబు శివప్రదహృత్పాచు, మా
కెనకమెనంగ, యోగ్యవిధి నేచు రసంబు లిహాన, బంచుడీ.” 23

తల్లి యెటు ల్స్వశాబ కవితానము వృద్ధిగోడి, య
ల్లల్లనజేరి స్తన్యమిడి, యంచితరీతిని (బ్రేమజూపు న
ట్లుల్లము జల్లగాదనర, నోషిక నిండు రసంబు, దుష్టియుక్
జల్లని మిమ్ము మాపయిన జల్లిన, పాపములుక్ క్షయించెడుక్. 24

కలుఁజోత్పటన భవ్యము
లలఘుత సంప్రోక్షితంబులై నదిమొద లో
సలింబులార! మాకిం
డలయని సంతానసత్త, నతివేగముగక్. 25

నిత్యయజ్ఞంబుకొఱకు, పానీయములకు,
రుజలు శమియించుటకు, గార్య విజయములకు,
మీరు తోడ్పడి, సుఖముల మిపులనిండు
లలిని సుప్రవంతులయి, జలంబులార! 26

ఉదకముల బండు పంటల కుర్చిబతులు
మనుజు లావాసములకును, మనుగడకును
బహుళ మాధార మీర లాపన్నులార!
ప్రీతి నర్థింతు మివ్వఁడు భేషజముల. 27
అంబువుల యంతరమున, విశ్వంబు బ్రోచు
నౌషధంబులు, నగ్నియు, నలరుచుండు

చాలకాలంబు, రవి జూడజాలు బలము,
స్వతనువుల, రుజల్బాపు భేషజము లిండు
(శిష్టుడగు సోమముషి వచించె దీని). 28

దురిత మేదేని నాయందు నొరసియున్న
ద్రోహ మేదేని నాచేత దొరలియున్న
శాప మన్మతంబు దొఱగ నాచరితము లవి
మీ ప్రవాహంబులో, బోవు, మిళితములుగ. 29

ఈదినంబున మీలోన నీడినంత
మేను నాయది, మీతోడ మేళగించి
నాడ! మీయందు నెప్పుడు గూడు వహ్ని
చయ్యనక జేయు, నన్ను వర్చస్విగాగ. 30

యాజ్ఞవల్క్యుండు వాకొనినటుల, నన్ను
వహ్ని, క్రోధాభిమాన దేవతయు, గ్రోధ
నిగళ కిల్బిషానేహస్సు నెరపునట్టి
నేగి జిక్కగనీక, రక్షింతుగాత!" 31

అని జలంబుల మంత్రించి యంబువులను
దేహమున శిరసాది సంధించి, చల్లి
యవల, ననఘత బొల్చి, సీలాంబరమున
నెఱయు సూర్యుని, మనసులో నిండజేసి. 32

"అరసి యరయకగల్గె, గతాహ్నానిశల
సస్పదీయ మనోవాక్క రాంఘ్రి కుక్షి
శిన్న రచితాఘములవి, నశింపజేసి,
శ్రితజనావనుడు, రవి, రక్షించుగాత! 33

ఇతర దురితముల్, మత్కృత మెవ్వియేని
నున్నవాని, దత్కర్తయకా నన్ను, నచ్యు
తము, జగత్కారణము, నవేత త్రికాల
భేదమా, స్వయంప్రభయందు, వేల్చువాడ.

34

అనుచుఁ దలచి యనంతరం బఘము లుడుప
ఋషివరుం డఘమర్షణుం డేవి నుడివె
భావవృత్తుఁడు దేవతగాగ, బాప పురుష
జలవినర్జనార్థం బవి, పల్కవలయు
ఋక్కు లఘమర్షణ చణంబు లిద్దములను.

35

“ఎల్ల నెలపుల నెలకొని యెప్పుడు వెలుఁగు
తత్పరబ్రహ్మలో బుట్టె తపము; దాన
సత్యసంకల్ప మొదవె, దత్సమయ సత్య
వాక్కు నుదయించె, నం దర్ణవంబుఁ బొడమె.

36

ఉదధిగూడియు సమలను బొదివి యెదుగ
నపు డహోరాత్రములు వుట్టె, నపుడ, నిమిష
మాదికాలస్వరూప ముత్పాద్యమయ్యె,
పరముడే ప్రాణతతికెల్ల ప్రభువునయ్యె.

37

కలిగించెన్ రవిచందుల
గలిగించెను సంతరిక్ష కమనీయములై
వెలసెడు, స్వర్భాముఖముల,
గలిగించెన్ మానవాభిగమ్యము లెల్లన్”

38

అనుచున్ దోసిలి నీళ్ళను
మును పొనరించిన యఘాలి మొదలంట జెడన్

మన సెక్కిడి, నై ఋతి ది
క్కునకు, విడువంగ, మలినకోటియు విడుచున్.

39

నిత్యము బళ్ళాత్తాపము
సత్యముగా గలిగి యెవడు సల్పును సలిల
ప్రత్యయ మీవిధిని, గృత
కృత్యుండగు నతడు, శీలకోవిదుడైనన్.

40

అ ర్ఘ్య ము.

ప్రణవమునకు, పరబ్రహ్మ, పరగు ఋషిగ
దైవ మాపరమాత్మయై తనరు, ఛంద
మమరు గాయత్రి; సవితయు నాకృతిగను,
అర్ఘ్యమిడి, జపమున నరుం డలరవలయు
సీ నియమము, విశ్వామిత్రుఁ డొనర జెప్పె.

41

గా య త్రీ ప్రా ర్థ నా ను వా ద ము
విలసిల్లి వేదమాతగ

వెలయున్ గాయత్రి శాంతి విలసిత; జగతిన్
గల యెల్ల మతంబుల
సలిత తత్త్వార్థసార సత్యము తానై.

42

“పేరణము నేయుగాత వరేణ్య సవిత
భూర్భువస్సువరాదుల బూర్ణమాచు
రసము నమృత మాపోజ్యోతి నెవగు, బ్రహ్మ
ము త్తమోద్దీప్తి, నాహృది నుదయమంది.

43

ఓం కృతియె బ్రహ్మ మొక్క యక్షరమున
ధన్యుఁ డగ్ని వెలుగు దదధిపతిగ

ఋషి యజుండు, ఛందరీతి గాయత్రియా,
దైవము పరమాత్మ తనరు నెఱుఁడు.

44

గాయత్రీ! వరదా! ర
మోయమ్మ శృతిప్రమాణ బుధ్నిమ్మగు, స
త్యాయత సుజ్ఞానము నిడి,
మాయావృతబుద్ధి నఘము, మాపుము తల్లీ.

45

పగలునేసిన వృజినంబు పగలె పోవు
రాత్రి నొదవిన పాపంబు రాత్రి తొలఁగు
సంస్కృతి సర్వవర్ణాత్మ! సాంధ్యవిద్య
వీవెగా! సరస్వతి! మాకు నీవె శుభము!

46

ఓజస్సు దార్ధ్యంబు నోర్పు తేజోబల
మహిమలు, దేవధామంబు నీవ!
విశ్వంబు తద్ధిత విశ్వాయువును, చరా
చర సమస్తంబు, సశ్రాంత మీవ!
జగముల నునికికి దగునాశ్రయం బతి
తమును, గీడుల బాపు దార్ధ్య మీవ!
ప్రణవార్థ నిష్పాద్య పరమాత్ము నాకృతి
వీవె గాయత్రివి! యెఱుక వీవె!

దివ్య సావిత్రియు, సరస్వతియును, ఋషులు,
ఛందమును నీవె! నీజ్యోతి, సరసజేర్చి
బలము, నాయున్ము, తేజంబు, బ్రజ్ఞ నొసఁగ
స్వాగతంబిదె, శ్రీదేవి! యాగమింపు!

47

అగ్ని వక్త్రంబుగ, సజ్జాడు శిరంబుగ,
 హరి హృదయంబుగ, హరుడు శిఖిగ,
 అవని యోనిగను, బ్రాణాపానముల్ వ్యాస
 ము, నుదానము, సమానములుగ, బొల్చు
 ననువులె, లావణ్యమైయొప్పు, ధవళ తే
 జాదుల, ఋగ్యజుస్సామ వేద
 పాద త్రితయ వౌచు, వరలి, పట్కుత్తులు,
 వ్యాకృతి శిక్ష కల్పము నిరుక్తి

జ్యోతిషములె శీర్షములుగ నమరి, యీవ
 వ్యాప్తవైయుంటి వీ విశ్వమందు, నెపుడు
 తల్లి! గాయత్రి! నిన్ను నాత్మను, వహించి
 ధ్యానమొనరింతు, నీదివ్యతత్త్వ మెనసి.

48

బ్రహ్మ రమేశ శివజ్ఞాన సత్వాది
 రూప నామముల నారూఢవగుదు,
 వాస్యాబ్జముల వెల్లు నద్భుత ముక్తావ్ర
 వాళ హేమ వినీల భాసు రుచులు,
 శంఖ కపాలాంకుశ, గదాంబురుహ చక్ర
 కశల, సభయదాన కరుణ లెనఁగు,
 నీ రత్నమకుటాన నూరు సమృతము, సు
 ధాకర బింబంబు దాల్తు వీవు!

నీదు రమ్యహస్తముల నామోద భరిత
 పరద, దివ్యకుశేశయద్వంద్వ మమరు!

నట్టి ముక్కన్ను, దల్లి నిన్నాత్మ నిల్పి
కలిత తత్త్వార్థ వర్ణ, నిన్ గొలుతు నియతి.

49

సద్ధర్మ గోచరములగు
బుద్ధుల బ్రేరించుచుండు, మొదలిటి తేజం
బిద్ధం బేదేవి యెడన్
దద్ధన్యను, నిన్ను గొల్చెదను, గాయత్రీ!
నిన్ గీర్తించెడు గాయకు
లన్ గాపాడుదువు! నీ విలసిత ప్రఖ్యా
తిన్ గొనెదను, గాయత్రీ!
నన్ గావు మనంతదుఃఖనాశిని! దేవీ!”

50

51

వ హ్ని ప్రార్థన ము.

జ్ఞాన ప్రదాతయై జానొందు వహ్నియు
సోమవల్లిని బిండ సాగియుగాత
సర్వజ్ఞుడౌ నగ్ని, సఖుడయి, మా యరా
తుల, దహించి, శుభంబు నిలుపుగాత
వీతిహోత్రుండు, మా విపదల నుడిగించి
కష్టాబ్ధి దరణియై, కాచుగాత
దేవతాస్తుతులచే, భావి రుజాపనో
దనమయి, సౌఖ్యమ్ము దనరుగాత!
మాకొడుకులకు, నెల్ల క్షేమమ్ముగాత!
అందరి కరిష్టవారణ మగునుగాత!
అఖిల భృత్యుల కారోగ్య మలరుగాత!
మా పశుగణంబులకు, సుఖం బమరుగాత!

52

స క ల దే వ తా ప్రా ర్థ న ము.

పూర్వాశ నధినాథ భూతి వహించు, ను
త్తమ దేవతలకు, వందనము లివియె !

దక్షిణ కకుబంత మక్షయంబుగ నేలు

నాకముఖ్యులకు, వందనము లివియె !

పశ్చిమదిశయందు ప్రబలురై, పరగు, గీ

ర్వాణు లెల్లరకు, వందనము లివియె !

ఉత్తర దిక్పీఠ నొఱపుసూపుచు దీప్తి

గను దేవతలకు, వందనము లివియె !

ఊర్ధ్వ దిగ్వాసులై, యుర్విని బ్రోచెను

తత్త్వైశ్వరులకు, వందనము లివ్వె !

అహిముఖాకారులై, యమరి, యధోదిశ

మనుచు, సురులకు, వందనము లివ్వె !

రోనోంతరంబున రోచిష్టులై, యొప్పు,

ఘన దివిజులకు, వందనము లివ్వె !

యమునా త్రిదశ దీర్ఘికాంతస్సరమునుల్, చి

రంజీవితం బీయ, నంజలు లివె !

కామ మన్యువులను గూర్చి, కరము మోడ్చు

నేలయు, జలంబు వహ్నియు, గాలి, మిన్ను

ననెను పంచభూతములకు, నాద్యుడైన

వాసుదేవునకు, నొనర్తు, వందనంబు !

53

తొలిమిచుకుల గనివై, యా

యలఘు శుభప్రసవర్తనాధారవునై

వెలుగుదు, ద్విజస్సవయి, నిఁ
గొలిచెద, నాయువు ధనంబు గోరితి, జననీ. 54

(వరదయును వేదమాతయు
బరికీర్తితయుఁ, ద్విజాత, పావనియై, న
న్నరుధన మాయువు వర్చ
స్సారయఁగ, గాయత్రిదేవి, యోము సతతముఁ).

మేరూపరి శృంగాటక
శ్రీరాజిత సౌధసీమ, జేర నరుగుమా!
సారస్తవముల, విని, సు
స్మేర దయాస్ఫూర్తి! శీలమిత! గాయత్రీ! 55

కనబడు, భూతము లెల్లను
మను నెం దాదేవి, జంగమస్థావర జీ
వనకారిణి, సంధ్యను, ప్రా
ద్ధన, సాయంత్రమును, మ్రొక్కుదుము, నదభక్తి. 56

బ్రహ్మణ్యుండౌ, విష్ణువు
బ్రహ్మణ్యుం డచ్యుతుండు; పక్షిధ్వజాడుఁ
బ్రహ్మణ్యు, దేవకీసుతు,
బ్రాహ్మణ గోరక్షణాధ్యు, భవహరుని, హరి. 57

దేవగణైక శరణ్యుని,
భూవలయ హితప్రపుణ్య పూర్ణ, వరేణ్యుఁ
గోవిందుని, శ్రీకృష్ణుని,
శ్రీవారిజపత్రనేత్రు, నేవింతు మది. 58

ఆకాశపతిత తోయము

లేకంబయి, వనధిజేరు, నెట్టులటులె, నా

కాకను లేరికి మొక్కిన,

ప్రాకట మా నతులు జెందు పరుఁ గేశవునిఁ.

59

పలురూపులును గల్గి, పలుకన్నులును వెల్ల

పలుపాదములతోడ, వరలువాఁడు

పలుపేరులను దాల్చి, కలకాలము నెసంగి

శాశ్వత పురుషుడౌ, సరణివాఁడు

పలుతలల్, తొడలును, బాహువుల్ భాసిల్ల

నాది మధ్యాపేతుఁ డైనవాఁడు,

అఖిలభూత జగత్తు లందు వసించుచు

వాసుదేవుం డన బరగువాఁడు

సర్వనాథుఁ డనంతుండు! సారతమము,

నిండి నిఖిలంబు, వర్ధిల్ల నిబిడమైన,

సచ్చిదానంద జలధిలో, స్నాతనగుచు,

కోటి యుగధారి, పాదము ల్గొలుచువాఁడ.

60

శివుఁడే విష్ణుని రూపము,

శివహృదయమె విష్ణు వరయ, శ్రీవల్లభుఁడున్

శివమయుఁ డా, హరిహరులకు

దవులదు భేదంబు, వారి దలఁతున్, భక్తిన్.

61

క్షీర స్నాపిత, దేవిని,

సారార్ద్ర సుగంధ లేప సంకలితను, బి

లొర్వరు దళార్చిత, దుర్గా
సారసముఖి పాదయుగము, శరణము జొత్తున్.

62

తల్లిదండ్రులవోలె దనరు, ద్యావా భూమి
తలములా ! వినుడు సత్యశ్రుతులను !
జీవనౌషధ సుఖశ్రేయదం బన్నంబు,
మాకు బ్రసాదించి మనువుఁ డీరు !
రక్షణానక్త శుభేక్షణులయి, దేవ
హితులయి, యెఱుక మా కివ్వఁ డీరు !
సకలవేద శుభాలి, సర్వతీర్థ ఫలాలి,
నెవుడు జనార్దనుం డిడెడు గాత !

వేదములకు, వహ్నికిని, బృహ్మికి, ధివణున
కోషధులకును, వాక్పురుషోత్తములకు,
మా యరిష్టముల్వోయి, సమ్మదము లొదవ,
స్థిరమతిని, సమస్కృతుల్ నేయవాఁడ !

63

ఇద్ధసూక్తుల వంద్యులౌ, ఋషివసులకు,
ఘనతపంబుల బొదలు, సస్మనిఃకులకు,
మాతృపులకు, బితరులకు, మాన్యయశులు
సర్వులకు, సమస్కృతులను, సలుపువాఁడ.

64

సూర్య ప్రార్థనము.

సత్యాత్మ సుక్షేత్ర సరణి వర్తించుచు
నిఖిలంబు దనయందు నెగడువాఁడు
అర్యముండై వియదంతరంబున, శుభ్ర
ధవళాసనంబున, దనరువాఁడు

అమరుల హోతయై యజ్ఞవేదికయందు
 నగ్నిరూపంబున నలరువాడు
 అతిథితుల్యుండు, గృహంబున వైశ్వాన
 రుండయి, నరులలో నుండువాడు

ఓషధులనంగ, నగముల, నొనరువాడు
 భోక్తయై, జన్మములయందు, బొడమువాడు
 నిరత మెందు, సాక్షాత్కృతి నెఱయువాడు
 పద్మమిత్రుడా, మిత్రుని, పదముఁ దలఁతు.

65

వటువాయిసంజెల, వరున, గల్పించుచు
 వ్యవహారముల, మూలమగుదు వీవ !
 ధ్యానాకృతివహించి, జ్ఞానులలో నిండి
 యజ్ఞ ముత్పాదించు నర్కుఁ డీవ !
 అనిశ మంతర్యామియై హృద్విహాయన
 మును వెలిగించుచు, మొనయు దీవ !
 మా కగోచరుడవై, మానుగ బయసుల
 గోవుల వసియింతు వీవ దేవ !

ఋగ్యజుస్సామ వేదసంహితలు నీవ !
 లోక సృష్టి స్థితి లయాలు, నీ కృతములు !
 మూడు గొనముల నిండి, మమ్ములను మనువు !
 భూరి కరుణాలవాల ! నమో నమోస్తు !

66

ఋతము బ్రహ్మం బంతరిక్షములో హంస
 శుచిషత్తు వసువునై, రుచులఁ దాల్చి

హోతయు, వేదిష త్తుత్తమ స్థానంబు,
 నతిధి, గృహస్థంబు, నంబుజములు
 ఋతపత్తును, నృపత్తు, ఋతజంబు, నద్రిజం
 బయి నవితగ జుట్టి, యంధకార,
 లోకము వెలిగించి, నాకుల నరులను,
 స్వస్థానముల నిల్పి, స్వర్ణరథము

నెక్కి భువనముల్ పరికించు చెల్ల యెఱుంగు
 సూర్యకిరణాలు, విశ్వంబు చూచుకొంటకె
 యూర్ధ్వగములయ్యె! తారలు నుజీకె, రాత్రి
 తోడ చోరులగతినె; దొంతులుగ, మెఱయు
 నగ్నులై, రశ్మిలు, జనాలి నరయు నెపుడు.

67

పావకుండవు, వెల్లువై నీ వహోరాత్ర
 ముల, సృష్టిజేతువు ముఖ్య సురుల
 జ్యోతి రూపులలోన, జూతుము నీవ్యాప్తి
 తమనంబుపై బొల్చి, స్థావరములు
 జంగమముల కాత్మనగణి, వర్తింతువు
 దురితనివారక వరుణుఁ డీవ!

హృద్రుజ బాపి యర్పింపుము, హరితకాం
 తుల, హరిదళ, శుకములకు, మిత్ర!

విశ్వబలయుతుండవయి, విద్వేషిజనుల
 జంపి, మిత్రావరుణుల, సునన్నిధి గని
 నకలకృతుల, నుపహరించు, స్వామి వీవు!
 మమ్ము నిష్పాపులను జేయు మంబుజాస్త్ర.

68

ఏడాడు బాబాల నేగుచుండెడు, శీఘ్ర)
 మై నేమి విభ్రమ మగ్గలింప
 తరణివై, ప్రేక్షక దర్శనీయుండవై
 రోదసి విహరింతు, రుచులు నింప
 నల మరుద్దేవత లలర, మానవులపై
 దయ శుభారోగ్యాతిశయము బెంప
 రోగజమ్మగు, హరిత రుచివోయి, నీ కృప
 జిల్క గోరింకల, చెల్వు పెంప,

నరుగు దంధకారముపైని, యధ్వమందు,
 నురులతోగూడి, జగిమిఱి, సాబగు మిగిలి,
 జాలువారు వేవెలుగ ! తేజమ్మునిమ్ము !
 నిర్యదుజ్జ్యోతి వై భవధుర్య ! సూర్య !

69

ఊర్ధ్వదిక్కున కెక్కు నుడుకురోచులు, బాపు
 బాహ్యంతర, రుజాత్తభరము, సూర్య !
 శుభ్రకరంబయి, శుగ్గిమోచకమగు,
 నీవెల్లు, గొనియాడ నేర్పు, హేళి !
 భూమ్యాంతరిక్షమ్ము లోముచు, విహరించు
 నీరశ్మి, శ్రేయముల్ నెఱపు హంస !
 లలిత శోచిష్కేశములగు, సప్తాశ్వముల్
 కడగి భూతార్తుల, నడచు, మిత్ర !

వైరుల సమస్తబలుండవై వధయొనర్తు
 వింక నాకేల రిపులతో నడరుగల్గు ?

ఉదయమందితి వడలును, నుడిగ నిపుడు
ద్వేషబుద్ధియు లేదయ్యె, దేవదేవ !

70

ఉదయముననుండి యేకప్త మరయనీక,
సుఖదకర ! నప్త హరిదశ్వ ! శోభిలుదువు,
తద్ధిత మదితియు, బయోధి, ధరణి యంత
రిక్ష, వరుణ మితు లనుసరింతుగాక !

71

ప ర్య వ సా న ము.

ప్రకృతి సహజాతబుద్ధిచే, బరగినట్టి
కాయ వాఙ్మనసేంద్రియ, కర్మ లేను,
కృతస్మి జగదభిగమ్యుఁ డుత్కృష్టుఁడైన,
ప్రభువు, నారాయణునకు నర్పణము జేతు.

72

మాని బ్రహ్మాండ్రుం డిటు,
దానేర్చినయట్లు, మదికి దాకఁగ నుడువక,
మానని తమకముతో, విని
యానతిని గొని, చిమణాజి, యన్నను జేరెక.

73

చేరినది మొదలుకొని, న
ద్వారల పై న్యవతు లందరక బురికొల్పక
వారలలో, 'కాన్వోజ్'
కేరుచు, నియ్యకొనె, బుడుతకీచుల నలుపక.

74

ఆతని కది సాధ్యము, కా
దాతత దైర్యంబు లేమియని, బాజీ రా
ప్రే, తనసేన, "గులాబా"
భూతలమున విడిసి, పోరి, పొందె జయంబుక.

75

అటుపై, రిఫులక్ గదుముచు

చటుల పరాక్రమము మెఱయ జయ్యసజని యా
కుటిలుర, “ఘోడా బందరు”

పటుదుర్గము నాక్రమించి, ప్రభుత దలిర్చెన్.

76

అంతట బోకయ, ‘తాణా’

నంతయు, దన వశముగాగ, నరుల నణవ, వా
రంతకు విడిదిక్ జేరిరి,

కొంతయె, యుద్ధంబు మిగిలి కోల్పోనుతఱిలో.

77

మాంసము పయి, “నిజామున్”

దాలిమి సెడ, డిల్లియాజ్జ దాడి వెడలఁగా

నాలించిన, బాజీప్రభు

వాలంబును నేయ, నటకు నరిగెను వేగన్.

78

చిమణాజి కర్జ మెదియని

సమరము సాగించు తలపె, సరియని యనగా

క్రమముగ “సాష్ఠి మ

హిమపురి, తారాపురంబు” లేఁడైర, బట్టెన్.

79

ఒక నూరు నౌకలు, రిపు

ప్రకరములున్ నాశమొంద, పాశ్చాత్యభటుల్

మకు రేదిరి, పిదప, “బసా

యికి” జిమణాజియును ముట్టి, యీగక దివిరెన్.

80

గాటమరుల బరిమార్చియు,

పోటరులై పోరు నలిపి, పొరపోవగ, దా

నేటు వడును నేనయు, నని,

యోటారయని యట్టితీరు, యోజించి వెనక్.

81

నడుము బిగించి, ఖడ్గము రయంబుగ, ముందుకుదూసి, డాయు న
క్కడి సరదారులక్, బిలిచి, గట్టిగ “నేనొకఁడే, యర్చితజం
బడలగగొట్టి వత్తు నిక నన్నము నీభుల ముట్టకుందు, నక్
దడయకుఁ డీసారంగమును దాటియె, పోయెద గోటలోనికి”. 82

అని, భీషణ వేషుండై,

యనికిక్, జను నచివు సరసి, యత్యుద్రేకం

బున, నేనానులును, దదే

కనియతి, భండనముజొచ్చి, కర్కశఘటిక్.

83

రిపుల బారి గొనిరి, తెమ్మెర

తెవతెవ లొరయక్, మరాటతేనిది, జండా

నపుడే, యెక్కించిరి, పం

దెవు దుర్గము, లోబడంగ, డీకొని, వారల్.

84

వేరము తేకువల్దొలగి, వీవును జూపుచు, పోర్పుగీను లే
దారియు గానలేక, విగతప్రీతిమదుల్, చిమణాజి యంఘ్రిలక్
జేరి, శరణ్యమన్న విని, చిత్తము జల్లగనూని మీర లీ
తీరున దుష్ప్రవర్తనకు, దిమ్మున బాల్పడి, యేబదారువేల్
ధీరులు చావగా నిపుడు దెప్పరిలక్ గనువిచ్చు టయ్యెనే? 85

అని వారల నదలించుచు,

ధన కనకాదులను గొనెడు తటి, ఖలమతులై,

యనుపమ రూపవతిని, యా

వనవతి, దుర్గేశు కూతు, వనజాతాన్యక్.

86

విమతులు సుపాయనంబని,
 తమయంత్ర, దెచ్చి యెదుట దార్చిన, గనుచు
 చిమకాజియు, నవ్వి, “కటా!
 బ్రమియింతునె? నేను బడుచువాడనె చెప్పుడా!” 87

అని యా ముగుదను, “గల నిజ
 మును వివరింపంగవలయు, మున్నగు నీ వి
 య్యనువున” నని పృచ్ఛింపగ
 కనుకని యక్కన్నె నొడివె కలరూ పంత్ర. 88

తనతండ్రియె, దుగ్గేశుడు
 చనిపోవక దురమునందు, నన్నిహితుండై,
 తన యందకాడు జిక్కుట,
 తనగురువుల బోధవలన దన్నంపుటయు. 89

విని యా సుశ్రోణికి
 మును సిగ్గును బాపినట్టి, పూవిలుకానిక
 గని, తై దుడిగించియు
 గొనిరండని భటులబంచి, కోవిదుఁ డనియె. 90

ఆబాల్యంబును బాప్వతీప, పద పద్మారాధనక జొక్కి, నే
 నేబైయేండ్ల కుమారుఁ డీయువతితో, నేబంధుబంధంబుతో
 సేబానంచు సుఖంపగల్గుదు నవిచ్చిన్నానురాగుండనై
 దేబల్ మీర లిటెల దెచ్చితిరి బందీభూత నీనుందరిక. 91

అంచు రిపుల దండించియు, నాడె నిటుల
 “ప్రాణ సంరక్షణము పొంటె, రాచరికము
 ధనము మణులను విడువఁగా దగునుగాక,

ఎగతురె బలాత్కరింపని ముగుడ నిడుట
న్యాయమైన, బ్రదిమిక్కై యుపాయ మగునె?

92

పరమత స్త్రీల భంగించు దురుసు తులువ
పల్లవికుల మెచ్చగ మీకె యలవియగును!
మతము విస్తృతిజేయించు మమత కకట
గమ్యములె దుష్టవృత్తు లాస్కందనములు?
మతము సుమతుల, కదియు దుర్మతులకేల?”

93

ఒకటియు రెండే! లెక్కిడుట కోపిక యెవ్వనికబ్బు? ఆసుర
ప్రకటిత ఘోరదుష్క్రియ లపారముగా బొనరించి తీరు, మి
మ్మొకరొకరు ముసల్మనులు నుద్ధతిజూపని హైందవు ల్పదా
కటు కుటిలాత్ము లందురు, నికారణ కారణులైతి రెందును. 94

“స్వార్పఖండము మాంస మురుదయ నసిగోసి
యొసగిన శిబిభూవుఁ డెనఁగె నిచట
శ్రీతులకై దేహంబు జేతులారఁగ భిక్ష
మిడిన విద్యాధరం డేలె నిచట
ఎఱిగియు నీవి వెన్నెముక బంచిన దధీ
చియును, జిరతపంబు జేసె నిచట
శత్రువుల్ బ్రదుకంగ జనువిచ్చు నెఱదాత
బలి తండ్రి యుసురుల బాసె నిచట.

ఈశ్వరాజ్ఞతో, దరలిన “ఈశకృష్ణ”
ఋషియు, హిమగిరి దపమూని యిద్ధ సిద్ధి
వడసియు, శరాచలాన, ప్రపంచ హితము

పొంటె, యను వీగి, మరలిన, పూజ్యుఁడతని
మహితమతిరీతి, క్రైస్తవమతము గాదె?

95

మాన్యము, సుసామ్యయుత ముసల్మాను మతము!
అత్యుదారంబు నీశానుయాయి మతము!
సుకృతులగు భారతీయులే వికృతిగనరు
నీనడింపరు, గొనరరు, గాసిపడరు.”

96

“ఈ లావణ్య మగణ్య మార్తి తగ దీ హాసాయ్య నొయ్యారి గెం
గేల్ గూర్చెడు పుణ్యవంతుడె, తదాకృష్టాత్మి యొమ్మచ్చుగా
నీ లీలాకృతి నీమణి, తరుణిని, హృద్యంబుగా దాల్చు బో!
చాల్చుజాలు, వికారపుణ్ జెయిపులు, సయ్యాటల బాపముల్
ఏడువకమ్మ! కన్గొలకు లియ్యెడ నశ్రువుల దొలఁకింపకమ్మ! ని
న్నాడఁడు పెండ్లి నీ కహితుడైన జనుం డెవఁడేని! బ్రాహ్మణుం
డాడఁ డబద్ధ మీవును సుతాయతరీతినె పోవు, మిష్టఁడు
దోడుగ! శత్రుమధ్యమని, దూపిలకమ్మ, భవాని తోడుగ! 98

అని దుగ్గేశ్వర నందిని
ననునయమున, బిల్చి యిచ్చె, నతఁడు, ననర్థం
బును, మణిహారము, గొనుమని,
వనితయు, నాశ్వాసితయయి, పజ్జకు నొదుగఁ.

99

సంకెలల బాసి, యటకు
గొంకుచు, నయ్యెడనె వచ్చె, కోమలికి బ్రే
మాంకితుఁడును; నిర్దుర గొని
జంకకుడని వారిజేర్చె జంపతులునుగా.

100

‘పరసురుషుల కాసపడ రెండు, భారత
 తరుణులకై వాసియు దాటదిపుడు !
 నన్యవిత్తములను నాశనేయరు, భార
 తీయులకై బేరును మాయదిపుడు !
 నగతిక వికలాంగు లాదృతు లీభార
 తీభూమి నను తీరు దీర దిపుడు !
 నతిధీరు, తాదార్యమతులు, వీరులు, భార
 తీయులు ననుకీర్తి, పాయదిపుడు !

ఇదియు తథ్యంబుగా, ధర్మ మెఱిగి, యికను
 భారతీయ జన్మావస్థ, భరతఖండ
 మిదియు, భూరి పుణ్యక్షేత్ర మదుర కేగుఁ
 డీరు, గోవాకు, సనిచెప్పి, వారి ననిచె.

101

తన పరిచారకుల్ గనుచు, తద్ధితవృత్తికి ముక్కు లంగుఠుల్
 జెనకగ నబ్బురంపడిరి ! శీఘ్రముగా చిమణాజి చేతయున్
 విని, యట బాజిరాయఁడుచు వేడ్కవహించి, నిజాముగెల్చి సం
 ధిని, బహు కౌరవోన్నత నుతికై, గనె ! సాహసికుల్ రమాన్వితుల్ !

విద్యారణ్యాఖ్యాన ఫలశ్రుతి.

భరతఖండంబు ఘటవాద్య భాతి నొసర
 కుమతు లిడు బాధ తంగుతంగులనె, జనుల
 భగ్నజీవికల్ స్వరరీతి బాలువోవ,
 కమలె, భారతీయత, సస్సలక్కింద.

103

దేవగిరి యడఁగంగ, పరిదేవనములు
 బ్రబలె, మానవాస్థి పరంపర ల్పుడమియు

బూనె, నా శృణాన నిశాముఖాన నెప్పుడు
తలకొన దనిరి, శుభ విభాత ప్రసక్తి!

104

ఓరుగల్లును నడుసులో నొరిగిపోవ
మిగిలె కష్టహేమంతయామినియు నకట!
లంబముల్, క్లేశ శైత్య విలంబనములు,
గ్రమ్మె! నా దీర్ఘ శార్వరికంతసీమ!

105

కటు విమర్శకుల శుష్క ప్రలాపము వోలె,
సుగ్రాధికారుల యుక్తు లడర
శాంతి తుష్టియు లేని సత్కహీనుని కావ్య
సృష్టియై, జన దుఃఖశిశిర మెదుగ
దోషైక దృక్కుల దుస్స్మితాస్యమురీతి,
నీరవాందోళనా సారమెనగ
సహృదయాన్నత్య సంగతి నెఱుగని
పాండిత్య ఫణితి, దాహములు నిండ

కలగి, కుమిలియు, గాలు లోకమును జొచ్చి,
మరల నూత్న వసంత సమ్మాన శిష్ట
పాలన సృజించి, పోషించె, బరమసృణ్య
మహితుడైన విద్యారణ్య మాధవుండు!

106

అదెయదె యంచు వైరమున నారని శోకము దీర్చుచు బ్రజా
ముదదరసా వ్యయాశయము మూర్ఖునజేసినవాడె కావ్య కృ
త్పదము వహింపనోపు! భరతావని నయ్యదె సంప్రదాయ మే
పదవిని గోర కిమ్మహి, నకుంతిత శాంతినె నిల్పి వేదముల్
బాదలగ జేసె, నట్టి మునిముఖ్యుడు మాధవుడు మనుష్యుడే?

ఏకం దైవమటంచు, సర్వమతవాహి స్యుత్కరం బొక్క “భద్రం కర్ణేభి”రటన్న సూక్తమున, నారంభించు, సౌజన్య నిత్యాకూటాశయ భారతీయులు; నితాంతానంద సిద్ధి స్ఫురల్లోకకార్థిత లక్ష్మ మాతృపద మాలోకింతు రెల్లప్పుడు. 108

విద్యారణ్యచరిత సమాప్తి - మంగళము.

సర్వాంగ సుందరంబుగ
సుర్వినిగీర్తి నహింప, నోము రమేశుం
డర్వాచీన కృతి యిది, య
ఖర్వానందమ్ము పాఠకావలి కిడుత. 1

ఆచార్యత్రయ తత్త్వకూటముల, విద్యారణ్య వాగాఖ్య స
ద్ధీచీహస్త విశస్త దర్పణమునకె డెల్లంబుగా గాంచిరా
ప్రాచీనుల్ నిగమాగమోక్తి గతికి భావార్థ మూహించి యా
వాచోవల్లభుడైన మాధవునిచే బ్రాపించు సుక్రేయముల్. 2

స్వార్థ పరార్థము లెడని సత్కృతి కాలడు బాటవైచె, ని
స్సార్థత మానవాభ్యుదయ పారమె! కాని, నిసర్గవృత్తి యం
దర్థములేని మాటయెకదా! యొరు లెందును, స్వార్థసిద్ధునే
ప్రార్థనజేతు, రన్యలకృపక గనుటెల్లయు, వ్యర్థమౌటచే. 3

పోరి ముగ్ధిము దర్పంబు, బుట్టిముంచి
నేటి కేమఱరాకుండ నిల్పె నతడు
విబుధవర కామధేనువై, విశ్వవిహిత
తత్త్వ నిశ్చేత! వేదసంతాత! ధాత! 4

లక్ష్మణుని మూర్ఛతెగ, మనోలాస్యగతిని
 సీమలెన్నియొ చాటి సంజీవకరణి
 తేరకిడె నట్టి మాదులి తీరు, నగము
 నర్థ మొనగిన “పెద్ద రామప్ప” నోము
 గాత ! సిరులొనంగుచు రమాకాంతుఁ డెప్పుడు.

5

బోధార్పేందు కృతం బిది
 సాధింపఁబడె నుపేంద్రు సద్విహితము, ను
 తేధమునగు దయచే; ని
 ర్బాధక గాయత్రి పాద భవ్యంబగుచున్.

6

ఓం తత్ సత్

స వ ర ణ లు

పేజీ	పద్యము	పంక్తి	సవరణ
5	19	2	నిరాకులమతి
72	2	4	జీవనద
81	43	8	సముల్లాసు

పంపాభారత సభాపర్వము - శుద్ధపత్రము (చందస్సు)

పుట	పద్యపాద సంఖ్యలు	తప్పు	ఒప్పు
3	2-7	సద్యోపాప	సద్యఃపాప
5	19-4	లలిత కాంతులకు	లలిత రక్త కాంతులకు
14	60-1	దాయులవలె	దాయులవీరన
25	3-4	లాక్ష్మణులక్వవహియింప	లాక్ష్మణులెత్త
25	4-2	బున — నభోతలి	బన — నపస్థలి
30	28-3	అంకిరి	జంకిరి
33	45-3	ధర్మగుచిరంబులు	ధర్మగుణచర్చిత
35	57-1	పృథ్వీరాజునుబోలి	పూర్వ పృథ్వీరాజ్జతిని
40	79-2	రవము	రవము
42	87-2	దూర్భుచుగంటువేయు	దూర్భుచు వెంటనె గంటువేయు
49	7-4	సద్యోపాపాఘ.	సద్యః పాపాఘ
52	25-2	సుసఖవర్గము	శ్రీతజనావలి
56	42-2	లనూహ్యఘట్టముల్	లైంద్ర్యముల్
68	96-2	హరిహరుడను.	హరిహరుడంత
76	113-2	పతులు	నెమరు.
76	18-3	దిరుగబడిరల్లకల్లోలమై	దిరిగిరల్లకల్లోలమై
80	37-1	శ్రీరమనోజ్ఞ	తటనివృత్తి
96	2-3	విద్యారణ్యు	విద్యాదేశ్యకు
96	3-2	ధన్యులెవరొ	బుణ్యులెవరొ

పుట	పద్యపాద సంఖ్యలు	తప్పు	ఒప్పు
97	9-1	యుధిష్ఠిరు	యుధిష్ఠిర వృపు
97	9-2	వాసనలు	దుర్వాసనలు
98	11-2	తకరరడగు — యా	తకరురుడగు సుత్తమస్థిత ప్రజ్ఞాదు, డా
103	24-1	వితానము	వితానముదగ్గటి
120	90-1	వివి	వినుచునె
120	90-3	వైదుడిగించియు	వైదుడిగించియు వస
123	103-4	భారతీయత	భారతీయతయు
124	106-3	యాన్నత్య	యాన్నత్యంబు
124	107-3	వకుంఠత	వపారము
125	4-2	విర్వు	విర్వు

అది పర్వము - శుద్ధ పత్రము

1	వాంఛి	చేజంబును	చేజము
20	74	కముల	కములు
30	108	మీ	యీ
40	53	మభాను	మభాను
54	22	యాపించు	పాదురుండు
57	41	దీనతనా	కలకలక
58	44	అలితచరిత్రుఁ	సుద్ధతచరిత్రుఁ
61	61చచ్చియు, వన
		వనరాత్రవేదిక.....	రాత్రవేదికమీది.....

శ్రీ మాధవ విద్యారణ్య చరితము వెన్నుడి

1. శ్రీ కల్యాణ కల్పతరువగు భారతఖండము, పాంచ్యమునను, గిరిక (గీ)ను) ఖండము పశ్చిమునునను, మానవ నాగరికతకు మాన్యములైనవి. హిమ పాత యుగంబునుండి యొకటియు, క్రీస్తు పూర్వమునుండి రెండవదియు, పృథ్వీ నొందినవి. ఒకటి యాత్మజ్ఞానమునకు, రెండవది లౌకిక సమాజ వికాసమునకు చేరు వడసినవిగదా యని యనుకొనుచున్న 1945 లో నొక నాటి కలలో హిట్లరు కనపడినాడు. ఆ సందర్భములో నప్రయత్నముగా నొక గేయముకూడా నా లేఖనినుండి వెలువడినది. అదేదనగా

“కాల కాలినీ

ఫాలనేత్రమున

కీలలు వారెనవే || ౪ ||

కాలరథోత్థిత, ధూళిధ్వజునీ, కోలాహలము లవే!

ప్లానిక, హిట్లర్, ముస్లనిపీరుల నీలచ్ఛాయ లవే!

కాలాంబుదముల వాలు దొంతరల, కూటద్వోరు లవే!

హాలిక, సస్య సు, కూలములారయని వ్యర్థకాంతు లవే!

శ్రీ లలితంబులు భౌతికీలముల చెన్నే లేని వవే! || కాల ||

2. అనతి కాలముననే ‘శ్రీ శ్రీ వారి మహాప్రస్థానము చదివినది’ మొదలది మత్స్యందివలె నాలుకపై న కరగిపోయినది. కవితాది వీధులలో కడు దూరము పరువులే తిన జగన్నాథ రథ చక్రాలు మలుగుపడి తత్ప్రతిధ్వనులు, నాకు శ్రవణంకారములైనవి. ఆతరువాత మంత్రాలయము దగ్గర కేగి చూచుచుండ, వెనుకటి, ‘నిన్ను’ విరిగిపోయి ‘అగ్నిజ్వాలలు’ లేచుచుండినవి. 1957వరకు నాకున్న సర్కారు నౌకరి యలజడిలో, వీని నప్పుడప్పుడు చూచుచుంటినేకాని కలము పైకెత్త నలవియే కాలేదు. 1958లో, అజ్ఞాతవాసము

అశోకచరిత్రముతో సంతరింపు, పెన్నను సంగమకొంటిని. మరల ధాన్యము గతోన్నతి ప్లాపకమునకు దట్టినది.

3. సర్వతోమఖ్యమై, అత్యుచితముగా నున్నారానంద మందుకొనుటతో పరమావధి నందుకొనునని భాగవతములు నమ్మిరి. లోకములోనే హృత్కృతిక సౌఖ్యముల, కళావిన్యాసముతో సుచ్చిప్తాయి కెక్కించి, సమాజమును రాజ క్షేయముగ, సకల భోగములతో సంస్కరించుటయు సర్వాభిగమ్యముని గ్రీసు వారు విశ్వసించిరి. అట్లే వారివారి సామ్రాజ్యములు విస్తరించెను. అధ్యాత్మికముగా, పదవీ విభేదాత్మకముగా వారివారి సంఘ వ్యవస్థలు నెదిగినవి. క్రిస్తుదీవుల, ఆసురుల, ఐగుప్తుల నాగరికత లప్పటికే కాలయవనికచే కప్పబడి యుండినందున హర్యుల ఆధీనియునుల పౌరజల్యములు, పెంపు పడసినవి. యజ్ఞ తాంత్రిక క్రియులను, నాత్మవేదుల కన్యోన్య సంఘర్షణ మదయించి, యుపనిషత్తులు, విచారా కాళమున తారకతైనవి. ఆ వివాదాంధకార మధ్య మున, నుపనిషత్ తారామండలమును జెలయించుచు శ్రీ గౌతమబుద్ధుడు నిర్వాణ జ్యోత్స్నను వెదజల్లినాడు. అశోకుఁ డాతని మధ్యమార్గమును కేపట్టి, కాంతిసందేశమును విశ్వమునకే, శిరోచ్చధ్వసితో వినిపించినాడు. ఆ ఘోషలు గ్రీసువరకు ప్రాకగా, సోక్రటీస్, ప్లేటో మున్నగుమేధావులు వానిని వ్యాఖ్యానించివారు. ఇట్లుండి శంకరుఁడు బ్రహ్మసూత్ర సమన్వయము చేయ దివిరెను. పతంజలి, నారదుని భక్తిసూత్రములకు, యోగశక్తిని దాపించి యుద్ధరించి నాడు. అరిష్టాటిలతో తరలినచ్చి, యలెజ్జాండరు, ప్రత్యక్షముగనే భారతీయులతో సంప్రసరించి, భారతజ్ఞానభాండాగారములందలి తత్త్వధనమును చూచుకొన్నాడు. మరల, గుప్తుల సామ్రాజ్యము తలయెత్తినది. అద్వైతము, శూన్య విజ్ఞానమై, భోగముల, ధర్మ మాలముల గాక పాపమాలము తైనవి. మానవుని జీవాత్మయే భగవదాలయమనియు, హృదయమే భగవదారాధన స్థానమనియు, సత్యవిశ్వాసము నన్నగిల్లినందున, తాంత్రిక విగ్రహాది సాధన

పద్ధతు లెప్పటివైనను, సత్యాంశములగుటచే, హతమావణి, విద్యేనణి కలసాములు పెరుగలేదు కారి, పూర్ణపత్యము చేసుకొను బడిపోయినది. పతంజలి ఘోషించిన పూర్ణసందేశమును, హిమగిరి గుహలలో, నవగాహనమయిపోగా, ప్రభువు క్రీస్తువు దానిని, యోగబల సముద్భృతమగు పునరుత్థాన ప్రదర్శనముతో పాశ్చాత్యులకు బ్రసాదించినాడు. కాని లాకికానంద ప్రభులలో, నాయాధ్యాత్మికపథము మృగ్యమైపోయినది. అంతలో కాతవాహనులకాల మంతరించి, యశస్సులదాడిచే భారత ముడికిపోయినది. మూఢాచార సరంపరాంధకారావృతమగు సత్యాంశజ్యోతి, ఆ మహాపద్ధత ర్పుంఝూమారుతములో, కదలికదలి, యారిపోవునేహె యనిపించినది. అట్టివేళలో శ్రీ రామానుజ మధ్వాచార్యులు, పతంజలి వ్యాస భావజ్యోతులను కొడి నుడిగించి, కాంతి మంతములుగ వైకెత్తిరి. ఆజ్యోతుల కాధారములగు, వేదముల నుద్ధరించి శ్రీ విద్యారణ్యులు, తత్త్వార్థ తైలమును కాశ్యతముగ నిలువజేసిరి.

4. ఆ ధర్మగ్లానియగు కాలమున, కాకతీయులచలము విచ్చిత్తినంద, సామంతుఁడుగనున్న సంగమునితోబాటా మాయకాచార్యులు పంపాతీరమునకు బయలించిరి. సంగముని కొడుకులగు, హక్క బుక్కరాయలుకూడ వచటికే వచ్చి, రామనాథ ప్రతాపరాయలకు (అనెగొంది కుంతలేశ్వరునకు) నల్లరైరి. మాయనుని పుత్రులు, విద్యాంసులయ్యును, భోగదూరమగు దారిద్ర్యముతో బాధపడిరి. అయినను కంచిలోని స్వర్ణ విష్ణువు మున్నగు పండితులకడ విద్యాంసులను బడసిరి. శ్రీ మాధవ నాయని భోగనాథులు ముగ్గురును విబుధాగ్రులే. కాని మాధవుఁడు తపశ్వి - సంసారి, కావున లక్ష్మీ సాక్షాత్కృతికి బ్రయత్నించెను. ఆ భువనేశ్వరియు నాతనిని, సన్యాసి కానివో ననుగ్రహించ ననెను. అది యాతని కిష్టములేదు. కాని కర్మానుభవము తప్పిరై, యాతనికి సకాలమున నాశ్రమస్థితి లభించి, భరతఖండము పునీతమయ్యెను. శ్రీ బుద్ధభగవానునకు వలెనే శ్రీ మాధవ విద్యారణ్యునకును

విర్వాణమే పరమలక్ష్యము. ప్రపంచమును, లేనిదని, వారనలేదు. ఉన్నంత వరకును సత్యమేయని శేర్మొనిరి. మాయాశబ్దమును లక్ష్య (ప్రకృతి) పరముగ నన్వయించి, మాధవుడు, సత్కర్మ ఛార్మస్తునానములకు, నావశ్యకతను విధించెను. కాని, దుర్మనస్సు, గుర్వాచన, వర్జ్యము లనెను. మనుష్యుడు, తోడి మానవునితో పాదస్పర్శ నొందుట హేయమని మానవశ్య ఘనతను నాతడు నిరూపించెను. అంతియకక. శైశ్వికతకు సౌహృద్దమునకు, సర్వ దర్శన సమాదరముకు, తన జీవితమునే ద్విస్సాహాయ్యమునొసర్చి, భారతీయాన్నతికి, వాధ్యాత్మిక రక్షణమునకు, జాలిన, యొక విశాల సామ్రాజ్యమునకే, పునాదులు గట్టి, విద్యారణ్యుడు తన యవతారమును జాలించెను.

5. ఒకనాడు, శ్రీ కోన వేంకటరాయశర్మగారి వ్యాసరాజమును జూచుట తటస్థించెను. అప్పుడే చదువుకొనుచున్న బాజీరాయ చరిత్రలోని బ్రహ్మాండ్రయతి కథకుడుగానున్న బాగుండునని తోచినది. విజయనగర సామ్రాజ్యకథను, వేంకటపతిరాయలవరకు పంపాభారత మనుషేర వ్రాయ నుత్సహించి, విలంబి యాశ్వీజాంతమునకు సభాపర్వమును ముగించితిని. శ్రీ విద్యాకణ్వుల యౌపదేశము లాధునికుల కన్వయించునట్లు శైజయంత్రీమాలగా వచనమున నిమిడ్చితిని, ప్రసిద్ధములైనవి చూడు విప్లవము లనియును, పరాసు విప్లవములో స్వాతంత్ర్యము మాత్రము లభించినదనియును, రష్యా విప్లవములో శ్మశ్తి స్వాతంత్ర్యములేని సమానతమాత్రమే పరిణతమయ్యెననియు, భారత విప్లవములో ఫలిత మింకను సరిగా నేర్పడకపోయినను, సాభాత్పత్వమే లక్ష్యమనియు, నిష్కపట సాభాత్పత్వ వ్యక్తివికాసము లలవరించు స్వాతంత్ర్యముతోడి స్వరాజ్యములో నభ్యుదయ సౌఖ్య సౌకర్యముల నందరికి నొకే ఘరిఘటిగా సమకూర్చుటలోనే, సమానత రూపుదాల్చిననియు నెన్ని, వా యాశంకములను గేయములుగా సంశరించితిని.

6. ఇంతలో కడపనుండి, శ్రీ బి. రంగనాథము బి.పి.బి.యల్, గారి

వలన సన్మానాహ్వాన మందినది. శబ్దార్థములు స్వాధీనము చేసికొంటిని యెలుగెత్తి చాటి, సరస్వతీ పుత్రులు శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు నన్ను సన్మానసభలో గౌరవించిరి. కభానంతరము, పరస్పరగోష్ఠిలో, వారు విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్రమును కావ్యముగా వ్రాయుదునని వాకొనిరి. అంత వారు వ్రాయుదానిని నేనును వ్రాయుట, తగరుకొండను డీకొనుటయగు నేమొయని తలంచితిని. వెనుకటి యంద్రవాజ్మయచరిత్ర సంగ్రహ రచనోదంతము నా కపుడు నినీమారీల వలె స్ఫుటికి దిట్టినది. 1933 సంవత్సరములో శ్రీ వేంకటేశ్వరులవారు నెల్లూరికి వచ్చియుండగా, ప్రథమ ముద్రణ ప్రతులైపోయినవెంటనే యొక వేయిరూప్యములు బహూకరింతుమని 1934లో నోటితో జెప్పిన మాటను పుస్తావించి, శ్రీ చిలుకూరి నారాయణరావుగారి సాక్ష్యముతో దైవమెదుట దావాతెచ్చుట బాగేమాయని యంటిని. వారు నవ్విరి. బహూకృతి పంపెదను, కవరణులన్న చేయుడనిరి. కాని యచిర కాలములోనే మఱుగైరి. కష్టపడి పంపాభారతము పూర్తిగా రచించినను, నాచేతిలో ద్రవ్య మెచ్చుటనుండి వచ్చునని కావ్యరచన మంతటితో నిల్పితిని. “వాజ్మయచరిత్ర సంగ్రహమును పిఠులీకరింపుడు. వ్రాయసగానికి, అచ్చునకు, మేమే అచ్చుకొందు”మని శ్రీ కల్లూరు సుబ్బారావుగారు వరలమరల నానతిచ్చిరి కాన నాపనియే నేత, మేలనుకొంటిని. కాని దేనికిని, దైవకృపయు గాలమును కలిసివచ్చినగదా, వాగ్దానములు, సంగల్పములు, ఋజువులగును?

7. ఒక్క సుదేహము మాత్రము నన్ను బాధించుచుండెను. జనశ్రుతిలో, శ్రీ మాధవాచార్యుడు, సంసారగనుండియే సన్యసించెనని వినవచ్చుచున్నది. కన్నుడిగులు, కొందఱు అతనిని, అజన్మ సన్యాసియని వర్ణించిరి. సంసారియను నైతిహ్య మొక యాంధ్రోపవాచకములో కనుగొంటిని. అతని కళత్రము వీతిహోత్రయని యందుండెను. వీతిహోత్రాఖ్య నాపాతమునుండియే ప్రసించితిని. కాని విజమేమో యనుకొనుచు, కార్యాంతరార్థమై, బెంగు

కూరున కేగి శ్రీ పాణ్యం సుందరకాస్తులను సందర్శించితిని. వారు చారిత్రక పరిశోధకులు, కర్ణాటాంధ్రవిద్వాంసులు, శ్రీ జగద్గురు శృంగేరిపీఠమున కంకితులగు శ్రోత్రియ శిరోమణులు నగుటచే నా సంకయమును వారి కెఱుకపఱచితిని. వారు నవ్వి, అద్యులగు సుకేశ్వరాచార్యులు సంసారిగ నుండియేకదా సన్దసించి రని సన్నదుగుచు, తాము చాల కాలముక్రిందట మద్రాసులోని ఓరియంటల్ లైబ్రరీ ఆఫీసులో నున్నపుడు సేకరించి, కాపీ న్రాసియుంచిన, “శ్రీ విద్యా రణ్యులవారి కైఫీయతు” అనుదాని నాలోకింపుడనిరి. శ్రీ మాధవాచార్యులు సంసారిగనుండి, యాపిదపనే యతులైరనియు నుడివిరి. అంతటితో నా సందేహము తీరినది.

౪. ఈకృతి వ్రాయుటకు తోడ్పడిన, శ్రీ కొన వేంకటరాయశర్మ గారి వ్యాసమునకు, రాచకొండ అన్నయ్యకాశ్రీగారి బాజీరాయ చరిత్రమునకు శ్రీ భట్టాచార్యులవారి “Indian Cavalcade” గ్రంథమునకు కృతజ్ఞతాంజలు లెట్టువాడను.

౫. పోర్చుగీసు చర్యలకు, ‘బాజీరాయ చరిత్ర’మున, ‘Indian-Cavalcade’ ను ఆధారములు. శ్రీ భట్టాచార్యుల కృతిలో, ‘Pirates of Arakan’ అను శీర్షికక్రిందనుండు పంక్తులు కొన్నిమాత్రమే పరితల కిచ్చట పొందుపఱచితిని:

“Often the joyous smile of a bride, turned to stark horror as she was snatched away.....They (Feringhees) carried off, Hindus and Muslims, male and female, few and many, pierced the palms of their hands, passed canes through the holes and threw them one above another under the deck of their ships.....Many high born persons, were compelled to undergo the disgrace of slavery or concubine these wicked men.....Bernier writes; The pirates boast that they make more Christians in a twelve month. than all the missioneries of ladies do, in ten years.

A strange mode, this of propagating the holy religion by the constant violation of its most sacred precepts."

10. "బుడుతేకిచులను, మహారాష్ట్రులు ఘరంగీలని వ్యవహరించిరి. వారు, కెథోలిక్కు మతప్రచారణ సమాజమును స్థాపించిరి. ఈ సమాజములోని వారందఱు ఘాదిరీలు. ఈ ఘాదిరీలు పోర్చుగీసాధికృత ప్రదేశవాసులను, తమ మత మవలంబింపవలసినవని, బలాత్కరింప జొచ్చిరి. స్వమతము దృఢింప నొల్లనివారిని బంధించి, కారాగారమున నునుచుటయు, అశ్చేదకములను బలాత్కారముగ వారిసోట నిడుటయు, బ్రతికియుండగనే వారిని, ప్రజ్వలి తాగ్నిజ్వాలల బడద్రోయుటయు, మొదలగు దుష్కృత్యములపాలు గావించి, మిక్కుటముగ బాధింప మొదలిడిరి. ఆ కాలములో బుడుతేకిచు రాక్షసులొనర్చిన క్రూరకృత్యములు, తదితరచుప్రచారము లేరును, అంతకుముందుగాని, జనుకగాని, సర్పియుండలేదు. ఈ మతప్రచారకులు సొందూ ముసల్మానను వినక్షత బరికింపక, యిరువురియొడ, సమత్వమువహించి యిరువురకును, సమానోపద్రవము బ్రతిఘటించుచుండిరి" అని బాజీరాయని చరిత్రమున, శ్రీ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు నుడిపిరి.

11. గోవాను స్వయముగా బట్టుకొనిరన్న వీరక్షేత్రికి బడగై త్తిన శ్రీ విద్యారణ్యులవారి ప్రేరణచే గాబోలు, బ్రహ్మేంద్రయతి, బాజీరాయని, గోవావారి దురంతముల నాపుటకు, ప్రోత్సహించెను. ఆకథ నానుషంగికముగా నిందు చేర్చుటలోని చొరవయుగా బంధివ్యమెందుకను వారిచే నేను తుంతవృద్ధుడనై. ఈ నాకృతిన, ముందుగా, నాతో సహోపాధ్యాయులుగ నుండిన శ్రీ జి. వేంకటాచలము (కథక చక్రవర్తి)గారికిని, 1924లో రాజమండ్రిలో సహాధ్యాయులుగనుండి "నీవు కవిసార్వభౌముడని ననుచు"నని, జెక్కిరింపునతో, యధార్థముగనో, నా యహల్యా సహసాక్షిచ సాటకమును జదివి నుడివిన శ్రీ వేంకటరత్నముగారికి నభిప్రాయార్థము పంప నుద్దమించితిని, గాని, వారి వీరునామాలు చెలియలేమి నూరకుంటిని. భారతీయ భౌద్ధలక్ష్యములు చెందును

సుపనివజ్జన్యము లగుటచే, శ్రీ విద్యారణ్యులవారి జీవస్మృతి వివేకములోని సందేశము, అశోకుని సందేశము నొక్కటియ, యించుమించుగా నని, యనుకొంటిని. కాని సంధ్యోపాసన యొకటి, భారత సాంప్రదాయమునకు విశిష్ట లక్షణమని దాని నిందు జతపఱచితిని. ఈ రెండును కావ్యాతిక్రమణము అనువారు నన్ను మన్నింతురుగాత!

12. నా కన్నడ పంసాభారత దృశ్యము లను ఖండకృతికి జేయూత నొసంగ యత్నించిన, మైసూరు విశ్వవిద్యాల యాంధ్రశాఖాధ్యక్షులగు శ్రీ క. సుబ్బరామప్పగారికిని, గ్రంథములోని విషయలను నాకప్పజెప్పిన దయాళురు శ్రీ బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తిగారికిని, నా నమోవాకము లర్పించువాడను. అచ్చువేయు కాలమున, 1959 ఫిబ్రవరి వరకు నాజీవితమున కార్థికముగ దోడ్పడిన కీ॥శే॥ శ్రీ సత్రసాల సుబ్బయ్యశ్రేష్ఠిగారి కీర్త్యుర దాతృకాంతి నిచ్చుగాత! గ్రంథముద్రణ వ్యయము సరిపుచ్చుకొనుటకు శ్రీ ముల్లంగి నీలకంఠప్పగారితో ఒక నూ రిప్పించి అశోకచరిత్ర లమ్మించియు సాయపడిన శ్రీ ఎ. వేంకటస్వామి నాయుడుగారికిని, వారిమిత్రులు శ్రీ బాలయ్యనాయుడుగారికిని కృతజ్ఞతతో చేతులెత్తువాడను.. కవిసన్మానము నాకు గల్పించిన శ్రీ బి. రంగనాథముగారికి ధన్యవాదము లర్పించువాడను. సాధన ముద్రణాలయములో నిరంతర మోపకతో అచ్చును జేకొచ్చిన శ్రీ గోసాలాచార్యులకున్న, సమయమునకు కాగితము లెదిగించిన “H.S. Rao Sons” వారికి నమస్కరించువాడను. మున్నుడి, శాస్త్రసమీక్షలు వ్రాసియిచ్చిన, కవితల్లజులకు కైమోడ్పులు. ప్రతులు వ్రాసి యిచ్చిన చి॥ సి. విరామరావు, జి. కోనేరిరావుగారి కాళీస్థులు.

సుధీ విధేయుడు,

విలంబి - శిశిరము

బోధార్పేందు, కవితృవేది,

అనంతపురము

వి. య్. ఆర్, కల్లూర్.

కావ్య సమీక్ష

(విద్యాక, మధురకవి; శ్రీ తెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి)

(1) అశోకచరిత్ర రచించి పద్యకవితా సారస్వతమున శ్రీ కల్లాడ వేంకటనారాయణరావుగారు విశిష్టమైన తమ స్థానమును సుస్థిరమొనర్చుకొనిరి. మరల నవతీకాలముననే వీరి సాహితోద్యానమునఁ బూచిన నవలతక “శ్రీ విద్యారణ్య చరిత్రము” — తెలుఁగువారు తమ యదృష్టము పండించికొని గాఢజోషిత ధాన్యమే! వీరి అశోకచరిత్ర పుబంధము వచనయుగమున నేకవియు నందికొన నేరని నిర్మాణభాగ్యమువడసిన రచనావిధానము! ప్రస్తుత మీ విద్యారణ్యకృతి జెనుకటి నియమములు చాలవరకు సడలించుకొని సహజ నిష్ప్రయోగమైన రస భావమూర్తితో నడచినది.

(2) ఈ విద్యారణ్యచరిత్రము పంపాభారతము — సభాపర్వము అను పేర అష్టోత్తర శత పద్యమాలికా పరిమితములైన అయిదు ఖండములుగ కూర్చు బడినది.

(3) ఈ కవిగారికి తాత్త్వికదృష్టి ఉగ్రపాలతో పోసినది. చరిత్రను అధ్యాత్మికభావముతో మేళవించి సర్వాంగ సుందర మొనర్చిరి. పతిత భార తోడ్గరణమున, విద్యారణ్యస్వామి తపస్సు ఈకృతి స్వరూపమై తినినది. భారత యోగిపుంగవులకు రాజకీయదృష్టి లోకజ్ఞత అపారమనుటకు నిదర్శనము లెన్నియో గలవు. విద్యారణ్యస్వామి, హరిహరబుక్కరాయలు — ఈపాత్ర లీకథలో ప్రధానస్పృష్టులు. ఏ పాత్రప్రోషణము కొఱవడినా కావ్యసృష్టికి అంతరాయము. కాఁగా కవి సర్వతోముఖ కేముషిగలిగి ఈ పాత్రల పోషించుటలో విజయశేతన మైత్రీవృద్ధి కృష్ణానాయకుడైన మాధవర్షి ప్రధాన పాత్ర. ఈపాత్ర ప్రోషింపబడ్డ కవి యెత్తికొన్న సన్నివేశములు, పోయె

పోకడలు, అన్నియు శిరోధార్యములు. ఎడారిలోని నీటిబుగ్గవలె కేవల చరిత్రాంశమునకు దోహదప్రాయములై కావ్యమును సజీవ మొనర్పజాలియున్నవి. పాత్ర నిర్వహణమున కవిగారి ప్రతిభకంటె, వ్యుత్పత్తి రాశీభూతమై తోడై విలిచినది. విద్యారణ్య పాత్రోపేక్షణమునందలి విజయము సర్వతోముఖముగ కథకు పుష్టినిచ్చుచున్నది. శ్రీ మాధవాచార్యుని 'ఒక్కరోజుచర్య' యాధారముగా కథాసరణి సాగినది. ఏ యల్పకారణమో ఉత్తరోత్తరము మహాకావ్యసిద్ధికి తోడనుచుండుట మహాత్ముల జీవితము నాశ్రయించిన పరమ రహస్యము. ఆచార్యుఁ డొకనాడు హంపి ప్రాంతమున ఆకుల నిమిత్తము ఆసుజానితో వటువృక్షముకడకు చనుట — తదనంతర వృత్తాంతమున కాధారమైనది. “వింతలపురా సర్వం సహా దృశ్యముల్” అని కవిగారు ప్రకృతి గాంభీర్యము కలుచి పృథంసించుచునే యున్నారు. మాధవమహర్షి “సజ్జన మనః ప్రాణ విభుడు” “సత్యక్షమలు” తపోనిరతి త్యాగము లాతని యాపు గైకొన్నవి.” పైగా అక్రితవత్సలు డాతడు! “కొ”త్తవగు నర్థము లూరించెడి కాలము ననుసరించి ‘వేద విధానముల్ సమనె’ నని యాతని నిట్టూర్పు! తుదకు హరిహర ముక్కరాయల విజయనగర సంస్థాపనోత్సవమునకు ప్రేరేచి కృతకృత్యుడైనాడు.

(4) విద్యారణ్యచరిత్రము, కావ్యముగ నింత విపులముగ నేతెలుగు కవియు రచించి యింతవరకు ప్రకటింపలేదేమో! ఈ నిర్మల యశస్సుకూడ వీరికే దక్కినది. విద్యారణ్యపాత్ర చిత్రించుటలో కవిగారికి ఒకవంక ఆధ్యాత్మిక సమున్నతి — ఒకవంక దేశ ధర్మానురక్తి, ద్విధాధూతమైన ఈశక్తి కొని యాడ దగినది. “మనోవిభజింపనాడి” యైన ధర్మపత్ని “నాకుగానె లోకాంతముదాక పర్వ సుకృతంబు త్యజించువాడవే” అని, యతనిని స్వశర్మోన్ముఖుని గావించినది!

(5) అదిభూషణమునందే మధ్యమోపనిషత్సముద్వేగితో భావన పటిమతో రమ్యముగ నున్నది. సామాన్యకవులకు గోచరమయిన తలఁపులు

కవిమూర్తి గట్టించినాడు. భావికథాగమనమునకు ఈ వర్ణనము దోహద మిచ్చుచు చక్కని యోచిని పోషించుచున్నది. ఇందు జాతీయ జీవన మాధుర్యము రమ్యాతిరమ్యముగ సాగినది.

“వికృతి శలార్చకై నెమరువేయుచు, నృపకేళిరులట్లు” నృత్యచ్ఛాయ నాశ్రయించి పరుండిన గోవులు వృషభములు వర్ణింపబడిన పద్యము, “పెరు గమ్మంగ బోయి నిదాఘ తాపమున సోలి “పల్లెపాటల పరమాస్త భావరస మూర్చిడి సోయగళుం జవరాండ్రు” సృష్టించిన పద్యము — వీరభావ మాధురికి చక్కని యుదాహరణములు. సామాన్య ప్రజాజీవితము కవి దృష్టిలోఁ జది కమనీయ మనీపించినది. ఇంకను నిట్టి శెన్నియో గలవు. తృతీయఖండమున హరిహరునివేట వర్ణింపబడినది. ఇటు నీతితమైన నిసర్గమైన కవిదృష్టి సరసమై ప్రవహించినది. విద్యానగర నిర్మాణవర్గమునకు చెందిన పద్యములు సత్యదూర ములు గావు. కవిగారికి సమతావాదదృష్టి లేకపోలేదు. ప్రాచీనకవులైన వార్మికిమొదలు దీనప్రాణి దృష్టిలేని యుత్తమకవియే విశ్వసారస్వతమున లేడేమో! ఈ కవియు—

‘శరవారగ సుగ్ధిర పాలసంఘనై

శేనెడుపొట్టుకై జనులు చింతిలకుండగ బోవుకావలెన్’

అని ప్రజాక్షేమంకర రాజ్యపద్ధతినిగూర్చి నుడువుచున్నాడు. “రెడ్లు, ఉదయ గిరి రవిలేజు”లట! ఈమాట నాడెంత వాస్తవమో నేడంత సత్య సన్నిహితము. ఈ కవియనునకు ప్రకృతి తత్త్వ పరిశోధనమున నిశితప్రజ్ఞ గలదు. ఒక్కచో “కాలవశులు సర్వులు, కాలమే పక్షంబునీయు కాగల పనులన్” అని దివ్య చతువులతో ప్రకృతిని దర్శించుచున్నాడు. కాలమే కావ్యగుణమును గూడ పక్షము నేయునది.

(6) కథాంతర్గతమైన ఉదాత్త వస్తు ప్రదర్శనమునకు ఈ రచనలో తృతీయఖండ మెట్లో, ఉత్తమ కవితాసిద్ధికి చతుర్థఖండము తాత్కాలికమై నిలిచినది. ఒక్కొక్క రసము నావిష్కరించుచువుడు ఒక్కొక్క కవికి

ఎక్కడలేని యావేశము! శృంగేరి దర్శనసందర్శమున, తూర్పుబడిన గీతములు, కాని ననుసరించి సాగిన మత్తేభవృత్తములు సామాన్య కవితాప్రసారములుకావు. “అదే శృంగేరి” — అని ప్రారంభమగు పద్యముల చదివినపుడెల్ల పాఠకునకు తన్మయీభావము కలుగకపోదు. రసభావములకుఁ దగిన శబ్దశిల్పము నిందు విస్మయాపమున సాక్షాత్కరించినది. రచనలో చరమభాగము రసికజనోపచోగ్యమై కవి భాగధేయమై వెలువడినది. (చూ॥ అంతయు దానయై)

(7) కథా కథనము హృదయాకర్షకముగ సునాయాసముగ కవి సాగించినాడు. జంబుకేశ్వరాస్తమయఘట్ట మంతము కథాశైలికి చక్కని యుదాహృతి. వీరి శబ్దజాలము వీరునడపు శైలికి తగినది. చారిత్రిక సత్యము నకు కళాసంపదగూర్చి కథ నడపుటలో, కవి శక్తి తర్వాతి యధ్యాయములలో దోర్బీతకము.

(8) ప్రాచీనులకు నవ్యులకు నిత్య సంఘర్షణము సాహిత్యమార్గమున జరుగుచున్న ఈ కాలమున, ఈరచన ఇరు తెగలకు చక్కని సమాధాన మిచ్చినది. ఇందలి వస్తు కవిత్వములు రెండును ఈమాటకు దృష్టాంతములు. చరమ ఘండమున పటువులర్థింపగా వేద సన్నిభమైన, సంధ్యావందన విధి, గాయత్రీ జపవిధానము, జలాభిషంజన నూర్యోపాసనాది విశేషవిషయములు—బ్రహ్మాంధునిచే వివరింపబడినట్లు కవి, అర్షజీవన పరమార్థమంతయు నుడివి కావ్య నామమునకు సార్థకము కలిగించిరి. “బోధాన్నేందు” విరచితమైన యీ కృతి రచనాపద్ధతిలో ప్రాచీనకవి మార్గమే శరణ్యమైనా, నవీనయుగ సంస్కృతి భాసించిన ఘట్టముల పెక్కులు కలవు. ఇహ పరముల రెంటిని సాధించుట కనుజైనరీతి, సార్వజనీనమై, వీరి లేఖని వెలువరచిన, యీ సత్కావ్యము, సహృదయ హృదయ కేదారముల పండించుగాక!

కల్యాణాస్పదము

బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

